

แนวทางการแก้ไขปัญหาภาระหนี้สินสะสมของเกษตรกรลูกค้ำธนาคารเพื่อการเกษตร
และสหกรณ์การเกษตร ตำบลไทยชนะศึก อำเภอทุ่งเสลี่ยม จังหวัดสุโขทัย

ววรรณภา วงศ์สุวรรณค์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของความสมบูรณ์ของการศึกษาตามหลักสูตร

ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการพัฒนาภูมิสังคมอย่างยั่งยืน

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยแม่โจ้

พ.ศ.2560

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยแม่โจ้

แนวทางการแก้ไขปัญหาภาระหนี้สินสะสมของเกษตรกรลูกค้ำธนาคารเพื่อการเกษตร
และสหกรณ์การเกษตร ตำบลไทยชนะศึก อำเภอทุ่งเสลี่ยม จังหวัดสุโขทัย

วรรณภา วงศ์สุวรรณค์

วิทยานิพนธ์นี้ได้รับการพิจารณาอนุมัติให้เป็นส่วนหนึ่งของความสมบูรณ์ของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาภูมิสังคมอย่างยั่งยืน

พิจารณาเห็นชอบโดย

อาจารย์ที่ปรึกษา

อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชนิษฐา เสถียรพีระกุล)
วันที่ 2 เดือน พ.ค. พ.ศ. 60

อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม

(รองศาสตราจารย์ ดร.ปราโมช สีตะโกเศศ)
วันที่ 2 เดือน พ.ค. พ.ศ. 60

อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม

(รองศาสตราจารย์ ดร.เกรียงศักดิ์ ศรีเงินยวง)
วันที่ 2 เดือน พ.ค. พ.ศ. 60

ประธานอาจารย์ประจำหลักสูตร

(รองศาสตราจารย์ ดร.เกรียงศักดิ์ ศรีเงินยวง)
วันที่ 2 เดือน พ.ค. พ.ศ. 60

บัณฑิตวิทยาลัยรับรองแล้ว

(รองศาสตราจารย์ ดร.เกรียงศักดิ์ เม่งอำพัน)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
วันที่ 4 เดือน พ. ค. พ.ศ. 60

ชื่อเรื่อง	แนวทางการแก้ไขปัญหาภาระหนี้สินสะสมของเกษตรกรลูกค้ำ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ตำบลไทยชนะศึก อำเภอทุ่งเสลี่ยม จังหวัดสุโขทัย
ชื่อนักศึกษา	นางสาววรรณภา วงศ์สุวรรณค์
ชื่อปริญญา	วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาภูมิสังคมอย่างยั่งยืน
อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชนิษฐา เสถียรพีระกุล

บทคัดย่อ

การวิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาพฤติกรรมการกู้ยืมเงินของครัวเรือนเกษตรกรลูกค้ำธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) ตำบลไทยชนะศึก 2) ศึกษาปัจจัยที่มีผลกระทบต่อภาระหนี้สินสะสมในครัวเรือนของเกษตรกร และ 3) เพื่อหาแนวทางการแก้ไขปัญหาภาระหนี้สินสะสมของเกษตรกรและการบริหารการให้สินเชื่อในการประกอบอาชีพเกษตรกรอย่างมีคุณภาพและเหมาะสม

กลุ่มตัวอย่างเป็นเกษตรกรลูกค้ำธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรในพื้นที่ตำบลไทยชนะศึก อำเภอทุ่งเสลี่ยม จังหวัดสุโขทัย กลุ่มที่ 1 มีหนี้สินในครัวเรือน ต่ำกว่า 500,000 บาท จำนวน 77 ราย และกลุ่มที่ 2 มีหนี้สินในครัวเรือน ตั้งแต่ 500,000 บาทขึ้นไป จำนวน 23 ราย ตามสัดส่วนที่เหมาะสม โดยการจัดสนทนากลุ่มและใช้แบบสอบถามในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเกษตรกรจำนวน 100 ราย และนำมาวิเคราะห์ประมวลผลทางสถิติ และการจัดทำสนทนากลุ่มในชุมชน

ผลการศึกษาพบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่มีอัตราหนี้สินสะสมในครัวเรือนเฉลี่ย 300,001-500,000 บาท โดยมากมีสัญญาการกู้ยืม 4 สัญญาต่อครัวเรือน พฤติกรรมการกู้ยืมโดยมากส่งตรงตามกำหนดแล้วขอกู้กลับ 10,000-50,000 บาท ปัจจัยที่มีผลต่อการเกิดภาระหนี้สินสะสมในครัวเรือนมากที่สุดคือวิธีการเกษตรที่แปลงเปลี่ยนไป การลงทุนด้านเกษตรกร การซื้อปุ๋ย ซื้ออุปกรณ์ เกษตรกรมีพื้นที่ถือครองน้อย ประสิทธิภาพการผลิตต่ำ และความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งเงินทุน สถาบันการเงินเป็นที่ยอมรับ เงื่อนไขการกู้ที่จูงใจสามารถใช้เกษตรกรด้วยกันค้ำประกันได้จึงมีการกู้ยืมที่สูง ชุมชนมีข้อเสนอแนะร่วมกันว่าเกษตรกรขาดความรู้ในเรื่องการทำเกษตรอย่างถ่องแท้ควรได้รับความรู้ในด้านนี้เพิ่มเติม ควรมีการจัดทำบัญชีเพื่อรับรู้กระแสเงินสดในครัวเรือนวางแผนการใช้จ่ายได้ถูกต้อง และมีข้อเสนอแนะต่อการทำวิจัยว่าชุมชนจะนำผลการวิจัยไปปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและพัฒนาชุมชนร่วมกันต่อไป คือ ลดรายจ่ายเพิ่มรายได้ในครัวเรือน แปรรูปผลผลิตที่สามารถทำได้เอง เกษตรกรเห็น

ควรเปลี่ยนแปลงวิธีเกษตรเป็นทำวนเกษตร หรือสวนผสมแทนการทำเกษตรแบบดั้งเดิม ลดรายจ่าย
เพิ่มรายได้ในครัวเรือน จัดสรรพื้นที่ทำการเกษตรให้คุ้มค่า เลี้ยงสัตว์และปลูกพืชผักสวนครัวไว้กินเอง
แทนซื้อหาจากภายนอกเหลือก็ขายเป็นรายได้ครัวเรือน ลดการใช้เครื่องมือที่ไม่จำเป็น เน้นการพึ่งพา
ตนเองเป็นหลัก

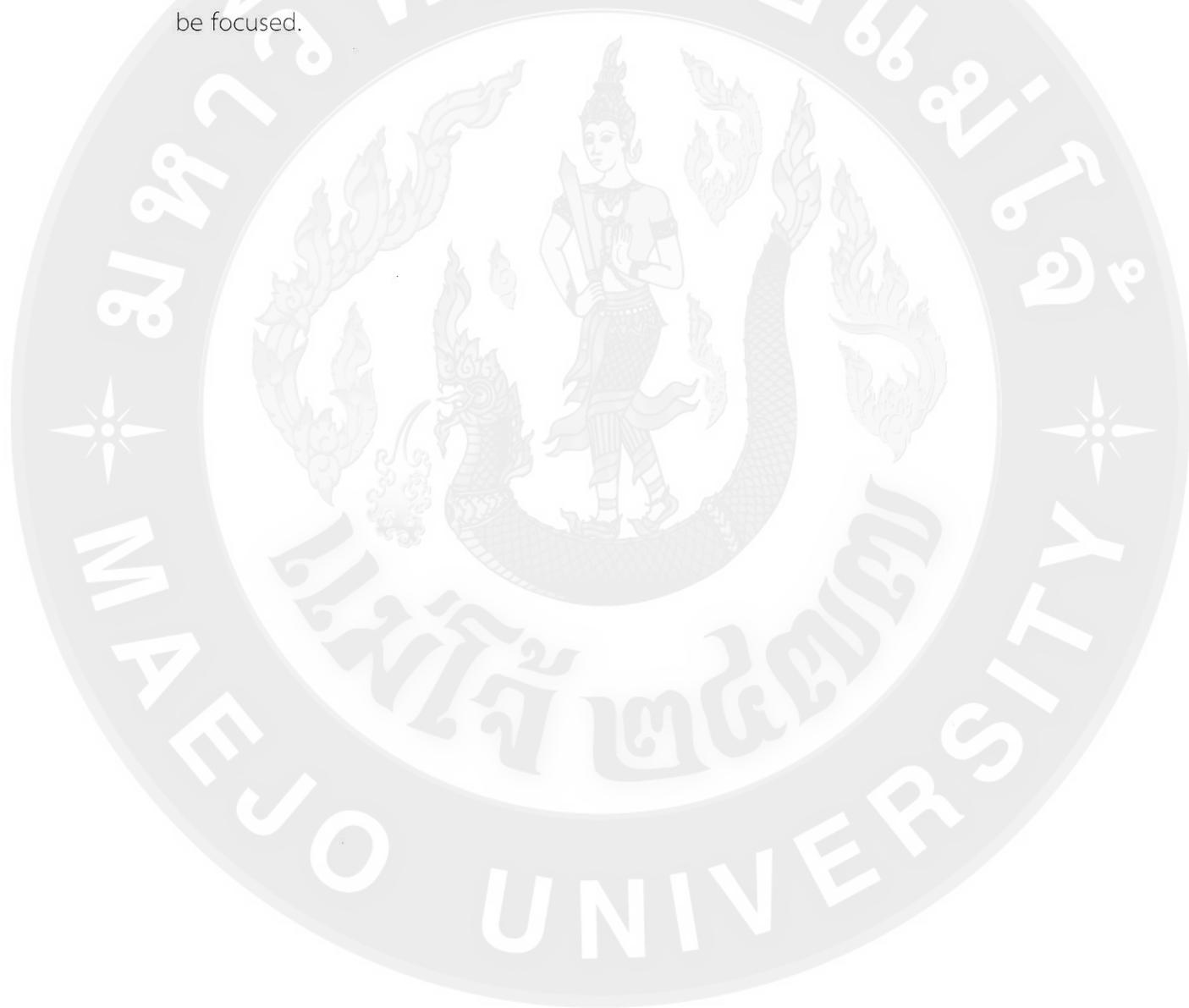
Title	A Guidelines. for Solving Accumulative Debt Problems of Farmer Clients of the Bank for Agriculture and Agricultural Cooperatives, Thai chanasuek sub-district, Thungsaliam district, Sukhothai Province.
Author	Miss Wannapha Wongsawan
Degree	Master of Science Program in Geosocial Based Sustainable Development
Advisor Committee Chairperson	Assistant Professor Dr. Kanitta Satiensirikul

ABSTRACT

The objectives of this study were to : 1) explore behaviors on loan getting of agricultural households who were debtors of the Bank for Agriculture and Agricultural Cooperatives, Thai Chanasuk sub-district ; 2) investigate factor having impacts on accumulative debts of the agricultural households ; and 3) find a guideline for solving the problem in accumulative debts of the household. The sample group in this study consisted of : the first group – 77 clients of the bank in Thai Chanasuk sub-district, Thungsaliam district, Sukhothai province having a household debts for 500,00 baht and above and the second group – 27 clients of the bank having a household debt for lower than 500,000 baht. A set of questionnaire and focus group discussion were used for data collection. Obtained data were statistically analyzed.

Results of the study revealed that most of the informants had on average accumulative debt for 300,001-500,000 baht and most of them had 4 loan contracts pre household. Most of them could repay the debt on time but they requested for a loan again (10,000 – 50,000 baht). Factors effecting the occurrence of debts most were : agricultural changes, agricultural investment, fertilizer and equipment purchase, a little farmland holding, low yield of efficiency, and convenient access to capital sources Loan conditions could motivate farmers to guarantee the loans. The following were opinions of the informants : 1) farmers truly lacked of knowledge

about farming ; 2) household account should be done; 3) results of the study could be employed to adopt behaviors and develop the community. Besides they agreed to reduce expenses by increase household expenses. Agno-forestry should be initiated instead of traditional farming in order to reduce household expenses. Mixed farming should be practices and the surplus could be sold for household expenses – In addition, unnecessary agricultural tools should be avoid and self – reliance must be focused.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยคามอนุเคราะห์จาก ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชนิษฐา เสถียรพิระกุล อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ รองศาสตราจารย์ ดร.ปราโมช ศีตะโกเศศ และ รองศาสตราจารย์ ดร.เกรียงศักดิ์ ศรีเงินยวง อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม ที่กรุณาให้คำแนะนำ ให้ข้อคิดในการดำเนินการวิจัยตลอดจนแก้ไขปรับปรุงงานสารนิพนธ์ฉบับนี้มีความสมบูรณ์ ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งและขอกราบขอบพระคุณอย่างสูง

ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่ธนาคาร เพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร สาขาทุ่งเสลี่ยม และ ลูกค้ำของธนาคาร ทุกท่าน เพื่อน พี่น้อง ที่ให้ความช่วยเหลือในการเก็บรวบรวมข้อมูลตลอดจนการให้ ข้อมูลเบื้องต้น จนกระทั่งเป็นผลให้งานวิจัยเสร็จเรียบร้อย

สุดท้ายนี้ ขอกราบขอบพระคุณบิดา มารดา และครอบครัว ที่ได้ส่งเสริมสนับสนุน ให้ผู้วิจัยสามารถทำวิทยุฉบับนี้ได้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

วรรณภา วงศ์สวรรค์

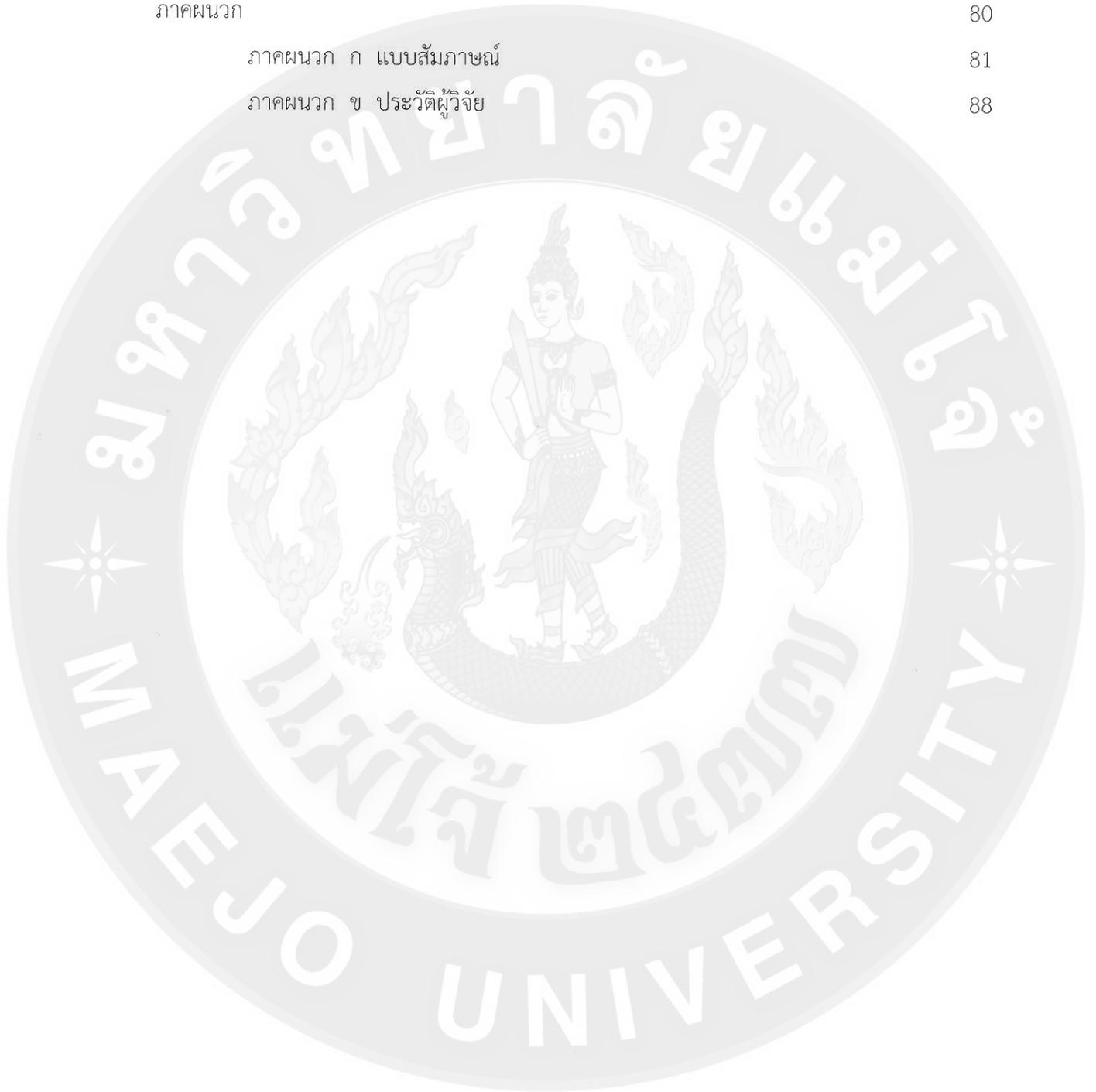
พฤษภาคม 2560

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	(3)
ABSTRACT	(5)
กิตติกรรมประกาศ	(7)
สารบัญ	(8)
สารบัญตาราง	(11)
สารบัญภาพ	(12)
บทที่ 1 บทนำ	1
ความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์การวิจัย	3
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	3
ขอบเขตของการศึกษา	3
นิยามศัพท์	5
บทที่ 2 การตรวจเอกสาร	6
หลักการพัฒนาในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว	6
แนวคิดการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรและทฤษฎีใหม่	14
แนวคิดการมีส่วนร่วม	17
แนวคิดการวิเคราะห์ชุมชน	19
หนี้และการบริหารหนี้ของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร	23
ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	28
บทที่ 3 วิธีการวิจัย	31
สถานที่ดำเนินการวิจัย	31
ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	33
เครื่องมือในการวิจัย	35
การทดสอบเครื่องมือ	35
การตรวจสอบข้อมูล	36

	หน้า
วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล	39
บทที่ 4 ผลการวิจัยและวิจารณ์	41
ข้อมูลส่วนบุคคลของเกษตรกรปลูกข้าวนาการเพื่อการเกษตรและสหกรณ์	
การเกษตรตำบลไทยชนะศึก อำเภอทุ่งเสลี่ยม จังหวัดสุโขทัย	42
พฤติกรรมการกักขังเงินในครัวเรือนของเกษตรกรปลูกข้าวนาการเพื่อ	
การเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ตำบลไทยชนะศึก	50
ความคิดเห็นของเกษตรกรต่อปัจจัยที่มีผลต่อการเกิดภาระหนี้สินสะสมใน	
ครัวเรือนของเกษตรกรปลูกข้าวนาการเพื่อการเกษตรและสหกรณ์	
การเกษตร ตำบลไทยชนะศึก อำเภอทุ่งเสลี่ยม จังหวัดสุโขทัย	55
ปัจจัยที่มีผลต่อการเกิดภาระหนี้สินสะสมในครัวเรือนของเกษตรกรปลูกข้าว	
นาการเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ตำบลไทยชนะศึก	57
แนวทางการแก้ไขภาระหนี้สินสะสมในครัวเรือนของเกษตรกรปลูกข้าวนาการ	
เพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ตำบลไทยชนะศึก	
อำเภอทุ่งเสลี่ยม จังหวัดสุโขทัย	61
บทที่ 5 สรุปและข้อเสนอแนะ	65
ส่วนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคลของเกษตรกรปลูกข้าว ธ.ก.ส. ตำบลไทยชนะศึก	65
ส่วนที่ 2 พฤติกรรมการกักขังเงินในครัวเรือนของเกษตรกรปลูกข้าวนาการเพื่อ	
การเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ต.ไทยชนะศึก อ.ทุ่งเสลี่ยม	
จ.สุโขทัย	66
ส่วนที่ 3 ระดับความคิดเห็นของเกษตรกรต่อปัจจัยที่มีผลต่อการเกิดภาระ	
หนี้สินสะสมในครัวเรือนของเกษตรกรปลูกข้าวนาการเพื่อการเกษตร	
และสหกรณ์การเกษตร ต.ไทยชนะศึก อ.ทุ่งเสลี่ยม จ.สุโขทัย	66
ส่วนที่ 4 ปัญหาและข้อเสนอแนะในการแก้ไขภาระหนี้สินสะสมในครัวเรือน	
ของเกษตรกรปลูกข้าวนาการเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร	
ต.ไทยชนะศึก อ.ทุ่งเสลี่ยม จ.สุโขทัย	69
ส่วนที่ 5 ผลจากการวิเคราะห์การสนทนากลุ่ม	70
อภิปรายผล	74
ข้อเสนอแนะในการวิจัย	75
ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป	75

บรรณานุกรม	หน้า
ภาคผนวก	77
ภาคผนวก ก แบบสัมภาษณ์	80
ภาคผนวก ข ประวัติผู้วิจัย	81
	88

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1	จำนวนและร้อยละของข้อมูลส่วนบุคคลของเกษตรกรลูกค้าธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ต.ไทยชนะศึก อ.ทุ่งเสลี่ยม จ.สุโขทัย	47
2	จำนวนและร้อยละของข้อมูลส่วนบุคคลของเกษตรกรลูกค้าธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ตำบลไทยชนะศึก อำเภอทุ่งเสลี่ยม จังหวัดสุโขทัย	48
3	หนี้สินในครัวเรือนเกษตรกร	53
4	ระดับความคิดเห็นของเกษตรกรต่อปัจจัยที่มีผลต่อการเกิดภาระหนี้สินสะสมในครัวเรือน	59

สารบัญภาพ

ภาพที่

หน้า

1 แผนที่ตำบลไทยชนะศึก

32

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญของปัญหา

วิถีชีวิตชาวบ้านในชนบท เขตพื้นที่ตำบลไทยชนะศึก อำเภอทุ่งเสลี่ยม จังหวัดสุโขทัย ส่วนมากประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก ตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน ลักษณะของการทำการเกษตรนิยมทำเป็นเกษตรเชิงเดี่ยว ปัจจุบันถึงแม้ภาคอุตสาหกรรมจะเข้ามามีบทบาทในสังคมชนบทบ้างแล้วแต่โดยพื้นฐานที่ยึดถือเป็นอาชีพหลักของชาวบ้านก็ยังคงเป็นการประกอบอาชีพเกษตรกรรม ในปัจจุบันเกษตรกรมีการนำเอาเทคโนโลยี รวมทั้งเคมีภัณฑ์สมัยใหม่เข้ามาใช้ในการทำการเกษตร เพื่อให้เกิดความรวดเร็ว สะดวกสบายต่อการประกอบอาชีพ และเป็นการเพิ่มปริมาณผลผลิตให้มากขึ้น ทำให้มีการแข่งขันทางด้านตลาดของสินค้าเกษตรกรรมสูงขึ้น แต่ทั้งนี้สิ่งที่เป็นเงาตามตัวต่อวิถีชีวิตเกษตรกรรมที่เปลี่ยนแปลงตามยุคสมัยตามมาก็คือเกษตรกรมีค่าใช้จ่ายที่สูงขึ้น เพื่อรองรับการบริโภคตามกระแสนิยม และรองรับการแข่งขันด้านการผลิตสินค้าการเกษตร ทำให้เกษตรกรต้องสร้างภาระหนี้สินเพิ่มขึ้น

จากแต่เดิมที่เกษตรกรมีวิถีชีวิตทางการเกษตรแบบพึ่งพาตนเอง ไม่ต้องพึ่งพาเทคโนโลยีสมัยใหม่ ไม่ต้องพึ่งพาเคมีภัณฑ์ เกษตรกรมีต้นทุนทางการผลิตต่ำกว่าปัจจุบันมากไม่ต้องมีรายจ่ายค่ารถไถ ค่าน้ำมัน ค่าปุ๋ย ค่ายา และปัจจัยการผลิตอื่นๆซึ่งเป็นวิถีชีวิตการประกอบอาชีพเกษตรกรรมที่ถือสืบทอดกันมาช้านาน จนกระทั่งเข้าสู่ยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไป เทคโนโลยีและสิ่งอำนวยความสะดวกในการประกอบอาชีพเข้ามามีบทบาทในวิถีชีวิตเกษตรกรมาก ง่ายต่อการเข้าถึงและซื้อหา การเกษตรเปลี่ยนรูปแบบจากเกษตรเพื่อยังชีพเป็นเรื่องของการตลาดเข้ามาแทนที่เกษตรกรเข้าถึงแหล่งเงินทุนได้ง่ายทำให้มีการทำการเกษตรเพื่อการตลาด เกษตรกรไม่ต้องรอเก็บหอมรอมริบรวบรวมเงินทุนเอง ทีละเล็กละน้อยก็สามารถกู้แหล่งเงินทุนที่เกษตรกรสามารถเข้าถึงได้ เช่นธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร เมื่อขายผลผลิตได้จึงนำไปชำระหนี้ ทั้งนี้เนื่องจากความผันแปรด้านการตลาดสินค้าเกษตรมีสูง เกษตรกรมิได้เป็นผู้ควบคุมและกำหนดราคาเอง จึงทำให้มีปัจจัยเสี่ยงต่อการขาดทุน หรือขายผลผลิตได้ราคาตกต่ำ หักค่าใช้จ่ายในครัวเรือนแล้วไม่พอส่งชำระหนี้ หรือมีปัจจัยทางธรรมชาติที่ควบคุมไม่ได้ เช่น ภัยจากฝนแล้ง ภัยจากน้ำท่วม เป็นต้น ล้วนแต่เป็นปัจจัยเสี่ยงในการประกอบอาชีพเกษตรกรรมที่เกษตรกรควบคุมไม่ได้ทั้งสิ้น

ปัจจุบันธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรเป็นแหล่งเงินทุนหนึ่งที่มีนโยบายการปล่อยสินเชื่อภาคเกษตรกรรมให้แก่เกษตรกรเพื่อเป็นค่าใช้จ่าย หรือลงทุนในการประกอบอาชีพเกษตรกรรมให้แก่เกษตรกรที่เป็นลูกค้าเมื่อถึงฤดูกาลของการขายพืชผลจึงจะนำเงินมาส่งชำระคืน แต่ทั้งนี้ในด้านการผลิตพืชผลของเกษตรกรในปัจจุบันนั้นค่อนข้างมีค่าใช้จ่ายในด้านปัจจัยการผลิตที่สูง อีกทั้งเกษตรกรขาดข้อมูลครบถ้วนในเรื่องของการคิดต้นทุนโดยแท้จริง ขาดการจัดทำบัญชีอย่างเป็นระบบ แยกทุน กำไรไม่ได้ และยังมีปัจจัยเสี่ยงในเรื่องของราคากลางสินค้าในตลาดมีความผันแปรสูง เกษตรกรมิได้เป็นผู้กำหนดราคาเองได้ กลไกการตลาดถูกขับเคลื่อนโดยพ่อค้าเป็นหลัก ทั้งยังมีปัจจัยเสี่ยงที่ควบคุมไม่ได้จากภัยพิบัติธรรมชาติ ปัจจัยเหล่านี้ส่งผลให้เกษตรกรทำการผลิตแล้วไม่ได้ค่าตอบแทนผลผลิตตามเป้าหมาย ทำให้เกิดปัญหาในการส่งชำระหนี้ไม่ได้ตามกำหนด แต่เกษตรกรยังคงมีความต้องการในด้านเงินทุนสำหรับการผลิตต่อไป ทำให้มีการหยิบยืมเงินจากแหล่งอื่นไปชำระหนี้ก่อน และขอวงเงินกู้ที่เพิ่มมากขึ้นโดยกล่าวอ้างถึงความจำเป็นในการผลิตที่เพิ่มมากขึ้น มิยอมบอกตามเหตุการณ์จริงแก่เจ้าหน้าที่ธนาคาร ทำให้มีการสะสมของภาระหนี้ที่เพิ่มขึ้น จากปี พ.ศ.2555- 2557 เป็นจำนวนเงิน 8,906,846 บาท (๘.๙๐๖ ล้านบาท) ซึ่งหากไม่ได้รับการแก้ไขก็จะเป็นภาระหนักแก่ครัวเรือนเกษตรกรจนถึงขั้นสูญเสียทรัพย์สินที่ดินทำกินได้

จากสาเหตุดังกล่าวจึงเกิดเป็นปัญหาหนี้สะสมในครัวเรือนเกษตรกรจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งต้องหาแนวทางการแก้ไขอย่างถูกต้อง เพื่อให้เกิดความยั่งยืนในการประกอบอาชีพ และส่งผลต่อความอยู่ดีมีสุขของครัวเรือนเกษตรกรเอง ทั้งหาแนวทางในการให้สินเชื่อภาคการเกษตรอย่างมีคุณภาพ ให้เพื่อเป็นทุนในการประกอบอาชีพเกษตรกรรมโดยแท้จริง มีการปล่อยสินเชื่อควบคู่การกำกับดูแล ให้คำแนะนำของเจ้าหน้าที่ธนาคาร ไม่เป็นการเพิ่มภาระทางการเงินให้กับเกษตรกรโดยคาดไม่ถึง และเป็นแนวทางในการสร้างวินัยทางการเงินให้แก่เกษตรกร

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาถึงปัจจัยที่เป็นสาเหตุในการเกิดภาระหนี้สะสมในครัวเรือนของเกษตรกรและหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาภาระหนี้สะสมของเกษตรกรลูกค้าธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร เพื่อเป็นแนวทางในการบริหารการให้สินเชื่อเกษตรกรของ ธ.ก.ส. และพัฒนามาตรฐานชีวิตความเป็นอยู่ของเกษตรกรให้ดีขึ้น ตลอดจนสามารถใช้เป็นแนวทางแก้ไขปัญหามาระยะยาวให้สำเร็จบรรลุตามเป้าหมายต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาพฤติกรรมการกู้ยืมเงินของครัวเรือนเกษตรกรลูกค้าธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ตำบลไทยชนะศึก อำเภอบึงสามพัน จังหวัดสุโขทัย
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลกระทบต่อการเกิดภาวะหนี้สะสมในครัวเรือนของเกษตรกรลูกค้าธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ตำบลไทยชนะศึก อำเภอบึงสามพัน จังหวัดสุโขทัย
3. เพื่อหาแนวทางการแก้ไขปัญหภาวะหนี้สินสะสมของเกษตรกรและการบริหารการให้สินเชื่อเกษตรกรของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ตำบลไทยชนะศึก อำเภอบึงสามพัน จังหวัดสุโขทัย

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ทราบถึงพฤติกรรมการกู้ยืมเงินของครัวเรือนเกษตรกร ลูกค้าธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ในพื้นที่รับผิดชอบ
2. ได้ทราบปัจจัยที่มีผลกระทบต่อการเกิดภาวะหนี้สะสมในครัวเรือน ของเกษตรกรลูกค้าธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ในพื้นที่รับผิดชอบ
3. ได้แนวทางการการแก้ไขปัญหภาวะหนี้สะสมในครัวเรือนเกษตรกรของเกษตรกร ลูกค้าธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ต.ไทยชนะศึก อ.บึงสามพัน จ.สุโขทัย

ขอบเขตของการศึกษา

ขอบเขตเชิงพื้นที่

การศึกษาครั้งนี้มีขอบเขตพื้นที่ศึกษา ในพื้นที่ ตำบลไทยชนะศึก อำเภอบึงสามพัน จังหวัดสุโขทัย จากเกษตรกรลูกค้าธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ตำบลไทยชนะศึก อำเภอบึงสามพัน จังหวัดสุโขทัย ที่ประสบปัญหาภาวะหนี้ในครัวเรือนสูง มีการกู้เงินกับธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรในอัตราที่เพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ จนกระทั่งเกษตรกรในหลายครัวเรือนได้กู้เงินเต็มวงเงิน และเมื่อถึงกำหนดส่งชำระเงินกู้ เกษตรกรทราบว่าส่งชำระแล้วไม่สามารถกู้กลับคืนได้ในวงเงินที่สูงกว่าเดิมทำให้เกษตรกรไม่ทำการส่งชำระหนี้ เป็นเหตุให้เกิดหนี้ค้างชำระ เกษตรกรต้องเสียดอกเบี้ยปรับทุกสัญญาในอัตราที่สูง ก่อเกิดเป็นภาวะหนี้สะสมในครัวเรือนเพิ่มมากขึ้นกว่าเดิม

ขอบเขตเชิงเนื้อหา

ดำเนินการศึกษาข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลของ เกษตรกรลูกค้าธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ตำบลไทยชนะศึก อำเภอทุ่งเสลี่ยม จังหวัดสุโขทัยในด้านต่างๆ ตามวัตถุประสงค์การวิจัย ดังนี้

1. ข้อมูลส่วนบุคคลของเกษตรกรลูกค้าธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ตำบลไทยชนะศึก อำเภอทุ่งเสลี่ยม จังหวัดสุโขทัย ได้แก่ จำนวนบุคคลในครัวเรือน แรงงานในครัวเรือน จากอายุ อาชีพ เพศ วัยเด็ก วัยทำงาน และวัยชราหรือทุพพลภาพ อาชีพที่ก่อให้เกิดเป็นรายได้ในครัวเรือน รวมถึงสภาพการศึกษาของบุคคลในครัวเรือน และตำแหน่งทางสังคม
2. พฤติกรรมการกู้ยืมเงินของครัวเรือนเกษตรกรลูกค้าธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ตำบลไทยชนะศึก อำเภอทุ่งเสลี่ยม จังหวัดสุโขทัย
3. ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อการเกิดภาระหนี้สะสมในครัวเรือน
4. แนวทางการแก้ไขปัญหาภาระหนี้สินสะสมของเกษตรกรและการบริหารการให้สินเชื่อในการประกอบอาชีพเกษตรกรอย่างมีคุณภาพและเหมาะสม

4.1 ข้อเสนอแนะต่อระเบียบหรือแนวปฏิบัติต่อการบริหารจัดการแนวนโยบายในการบริหารการให้สินเชื่อของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร

ขอบเขตประชากร

ประชากรศึกษาคือเกษตรกรลูกค้าธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ต.ไทยชนะศึก อ.ทุ่งเสลี่ยม จ.สุโขทัย ในพื้นที่ 11 หมู่บ้าน ซึ่งเป็นเกษตรกรลูกหนี้ของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรจำนวน 1,100 คน โดยในการวิจัยครั้งนี้ดำเนินการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างออกเป็น 2 กลุ่ม ตามวัตถุประสงค์การศึกษาดังนี้

1. กลุ่มตัวอย่างเพื่อทำการสัมภาษณ์ในเรื่องพฤติกรรมการกู้ยืมเงินของครัวเรือนและศึกษาปัจจัยที่มีผลกระทบต่อการเกิดภาระหนี้สะสม ดำเนินการ สุ่มตัวอย่างของประชากรที่ใช้ศึกษา จำนวน 100 คนจากประชากรทั้งหมด มีวิธีการโดยใช้ตารางกำหนดขนาดตัวอย่างของ Tora Yamata ที่ระดับความเชื่อมั่นของผลการวิจัย 95% ที่ยอมให้เกิดขึ้น มาเป็นตัวกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างประชากรที่ใช้ในการศึกษา (สมชาย วรภิเษมสกุล, 2553: 172)

โดยจำแนกกลุ่มตัวอย่างตามภาระหนี้ออกเป็น 2 กลุ่มคือ

- 1) กลุ่มที่ 1 คือเกษตรกรที่มีหนี้ต่ำกว่า 500,000 บาท จำนวน 77 คน
- 2) กลุ่มที่ 2 คือเกษตรกรที่มีหนี้ตั้งแต่ 500,000 บาท ขึ้นไป จำนวน 23 คน

2. กลุ่มตัวอย่างเพื่อใช้ในการประชุมกลุ่มย่อย (Focus group) เพื่อการสอบถามข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับการเกิดหนี้สะสมของครัวเรือน ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อการเกิดภาระหนี้สะสมของครัวเรือน และร่วมกันระดมความคิดเห็นร่วมกันในการหาแนวทางการแก้ไขปัญหาภาระหนี้สะสม โดยเป็นการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงจากผู้นำชุมชน เกษตรกรคนเก่ง และคณะกรรมการหมู่บ้าน ซึ่งเป็นลูกค้ำธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร

ขอบเขตระยะเวลา

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ใช้เวลาศึกษาดังแต่เดือน มกราคม พ.ศ. 2555 ถึง เดือน ธันวาคม พ.ศ. 2557 รวมระยะเวลา 3 ปี

นิยามศัพท์

หนี้ หมายถึง เงินที่บุคคลหนึ่งติดค้างอยู่จะต้องชดใช้ให้แก่อีกบุคคลหนึ่ง เป็นนิติสัมพันธ์ระหว่างบุคคลตั้งแต่สองฝ่ายขึ้นไป ซึ่งฝ่ายหนึ่งเรียกว่า เจ้าหนี้ มีสิทธิที่จะบังคับบุคคลอีกฝ่ายหนึ่งซึ่งเรียกว่า ลูกหนี้ ให้กระทำการหรืองดเว้นกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งเรียกว่า การชำระหนี้บ่อยครั้งที่หนี้มักจะเป็นตัวเงิน จึงเรียกว่าหนี้สิน (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542)

ภาระหนี้สะสม หมายถึงภาระผูกพันในปัจจุบันของผู้กู้ ซึ่งเกิดจากเหตุการณ์ในอดีตและผู้กู้จะต้องจ่ายชำระภาระผูกพันในอนาคต โดยมีลักษณะการกู้ที่เพิ่มขึ้นโดยลำดับเป็นลักษณะที่ยากต่อการสะสางให้หมดไปในระยะเวลาอันสั้น

ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อการเกิดภาระหนี้สะสม หมายถึงสาเหตุอันเป็นทางให้เกิดผลหรือหนทางที่เกิดขึ้นแล้วเป็นสิ่งที่กระตุ้นไม่มากนักน้อย มีผลให้เกิดการก่อภาระหนี้สินที่มีลักษณะของการเพิ่มขึ้นเป็นลำดับ

ลูกค้ำธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร หมายถึง เกษตรกรลูกค้ำธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ต.ไทยชนะศึก อ.ทุ่งเสลี่ยม จ.สุโขทัย เป็นบุคคลที่มากู้เงินกับธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร โดยยินยอมเสียดอกเบี้ยตามเงื่อนไขแห่งชั้นลูกค้ำเป็นผลตอบแทน

บทที่ 2

การตรวจเอกสาร

การวิจัยแนวทางการแก้ไขปัญหาภาระหนี้สินสะสมของเกษตรกรลูกค้าธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ต.ไทยชนะศึก อ.ทุ่งเสลี่ยม จ.สุโขทัย ผู้ศึกษาได้ตรวจเอกสารประกอบไปด้วยเนื้อหาที่เกี่ยวข้อง คือ

1. หลักการพัฒนาในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
2. แนวคิดการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรและทฤษฎีใหม่
3. แนวคิดการมีส่วนร่วม
4. แนวคิดการวิเคราะห์ชุมชน
5. หนี้และการบริหารหนี้ของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร
6. ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

หลักการพัฒนาในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงให้ความหมายของการพัฒนาว่า “...การพัฒนา หมายถึง ทำให้มั่นคง ทำให้ก้าวหน้า การพัฒนาประเทศก็ทำให้บ้านเมืองมั่นคงมีความเจริญ ความหมายของการพัฒนาประเทศนี้ก็เท่ากับตั้งใจที่จะทำให้ชีวิตของแต่ละคนมีความปลอดภัย มีความเจริญ มีความสุข...” ทรงแนะนำว่าการพัฒนาไม่ใช่การสร้างสิ่งใหม่เพียงอย่างเดียว แต่ยังเป็นการรักษาสิ่งที่ดีที่มีอยู่แล้วให้คงอยู่ด้วย ดังพระราชดำริว่า “...นอกจากการสร้างสิ่งใหม่ ยังมีการรักษาความเจริญที่มีอยู่แล้วอีกส่วนหนึ่ง ซึ่งเป็นภาระสำคัญเหมือนกัน ทุกคนจะละเลยมิได้...” การพัฒนาตามแนวพระราชดำริ จึงมีความหมายซึ่งครอบคลุมทั้งสองด้าน คือ การสร้างสิ่งใหม่ที่ดี และการรักษาสิ่งที่ดีที่มีอยู่แล้วให้คงอยู่ต่อไป การพัฒนาไม่ใช่การเปลี่ยนของเดิมทุกอย่างให้เป็นของใหม่หมด ตรงกันข้าม การพัฒนาตามแนวพระราชดำริ มีลักษณะของ “การเลือกพัฒนา” มากกว่า “การพัฒนาแบบรีดร้อน” พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงอธิบายอีกว่า การพัฒนาไม่ใช่การล้มล้างของเก่า เพราะสามารถนำไปสู่การชะงักงันได้ อีกทั้งการล้มล้างด้วยวิธีการรุนแรง ยังทำให้เกิดความปั่นป่วนและราวฉวนแก่ประเทศ

หลักการพัฒนาในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้รวบรวมและสรุปไว้ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, 2555: 5-40)

1. ศึกษาอย่างเป็นระบบ โดยศึกษาข้อมูลเบื้องต้นจากแผนที่ การหาข้อมูลในพื้นที่ สํารวจพื้นที่ สอบถามประชาชนในพื้นที่เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้อง และสอบถามเจ้าหน้าที่และนักวิชาการ

2. ทำตามลำดับขั้นตอน การพัฒนาจะต้องมีขั้นตอน และจะต้องเริ่มต้นด้วยการสร้างพื้นฐานให้มั่นคงด้วยการทำให้ประชาชน “พอมิ พอกิน พอใช้” เสียก่อน เพื่อให้ประชาชนสามารถพึ่งตนเองได้ ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาในระดับที่สูงขึ้นต่อไป จะเห็นว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงชี้ว่า การพัฒนาควรจะต้องค่อยทำทีละเล็กละน้อย การพัฒนาจะต้องกระทำอย่างค่อยเป็นค่อยไป หรือเป็นขั้นตอน มิใช่กระทำเพียงเพราะความต้องการของผู้พัฒนาเท่านั้น ดังพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ดังต่อไปนี้

“...การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้น ต้องสร้างพื้นฐานคือ ความพอมิ พอกิน พอใช้ของประชาชนส่วนใหญ่เป็นเบื้องต้นก่อน โดยใช้วิธีการและอุปกรณ์ที่ประหยัด แต่ถูกต้องตามหลักวิชาการ เมื่อได้พื้นฐานที่มั่นคงพร้อมพอสมควร และปฏิบัติได้แล้ว จึงค่อยสร้างค่อยเสริมความเจริญและฐานะเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นโดยลำดับต่อไป หากมุ่งแต่จะทุ่มเทสร้างความเจริญ ยกเศรษฐกิจให้รวดเร็วแต่ประการเดียว โดยไม่ให้แผนปฏิบัติการสัมพันธ์กับสภาวะของประเทศและของประชาชนโดยสอดคล้องด้วย ก็จะเกิดความไม่สมดุลในเรื่องต่างๆ ขึ้น ซึ่งอาจกลายเป็นความยุ่งยากล้มเหลวได้ในที่สุด ดังเห็นได้ที่อารยะประเทศหลายประเทศกำลังประสบปัญหาทางเศรษฐกิจอย่างรุนแรงอยู่ในเวลานี้...”

“...การช่วยเหลือสนับสนุนประชาชนในการประกอบอาชีพ และตั้งตัวให้มีความพอกิน พอใช้ก่อนอื่นเป็นพื้นฐานนั้นเป็นสิ่งสำคัญยิ่งยวด เพราะผู้ที่มีอาชีพและฐานะเพียงพอที่จะพึ่งตนเอง ย่อมสามารถสร้างความเจริญก้าวหน้าระดับที่สูงในต่อไปโดยแน่นอน ส่วนการถือหลักที่จะส่งเสริมความเจริญให้ค่อยเป็นค่อยไปตามลำดับด้วยความรอบคอบระมัดระวังและประหยัดนั้น ก็เพื่อป้องกันความผิดพลาดล้มเหลว และเพื่อให้บรรลุผลสำเร็จได้แน่นอนบริบูรณ์...”

การพัฒนาที่มุ่งหรือเร่งเพื่อให้เกิดความเจริญหรือทันสมัยโดยไม่มีรากฐานที่ดี เป็นการพัฒนาตามที่มีรับสั่งว่า “...เป็นการพัฒนาตามความกระหายที่จะสร้างของใหม่เพื่อความแปลกความใหม่ ซึ่งถือว่าเป็นการพัฒนาที่ไม่พึงกระทำ...”

3. ระเบิดจากข้างใน การพัฒนาจะต้องทำให้ชุมชน หมู่บ้านมีความเข้มแข็งก่อน มีความพร้อมโดยอาศัยพื้นฐานความต้องการของตนเอง แล้วจึงค่อยออกมาสู่สังคมภายนอก มิใช่การนำเอาความเจริญจากสังคมภายนอกเข้าไปหาชุมชนและหมู่บ้านที่ยังไม่มีโอกาสเตรียมตัว

4. ภูมิประเทศ ภูมิสังคม การพัฒนาจะได้ผลดีต้องเป็นไปตามลักษณะทางภูมิศาสตร์และสังคมศาสตร์ของท้องถิ่น คือ ต้องคำนึงถึงความเหมาะสมของดิน น้ำ ป่าไม้และทรัพยากรอื่น ๆ และต้องคำนึงถึงนิสัยใจคอของคนว่าเขาคิดอย่างไร เราจะไปเปลี่ยนแปลงทุกอย่างในทันทีทันใดไม่ได้ เราต้องเข้าไปดูว่าเขาต้องการอะไรจริง ๆ แล้วก็อธิบายให้เข้าใจว่าจะบรรลุความต้องการนั้นได้อย่างไร

“...การพัฒนาจะต้องเป็นไปตามภูมิประเทศทางภูมิศาสตร์ และภูมิประเทศทางสังคมศาสตร์ ในสังคมวิทยา ภูมิประเทศตามสังคมวิทยา คือ นิสัยใจคอของคนเรา จะไปบังคับให้คนคิดอย่างอื่นไม่ได้ เราต้องแนะนำ เราเข้าไป ไปช่วย โดยที่จะคิดให้เขาเข้ากับเราไม่ได้ แต่ถ้าเราเข้าไปแล้ว เราเข้าไปดูว่าเขาต้องการอะไรจริง ๆ แล้วก็อธิบายให้เขาเข้าใจหลักการของการพัฒนานี้ ก็จะเกิดประโยชน์อย่างยิ่ง...”

5. การมีส่วนร่วม การพัฒนาต้องให้ราษฎรในชุมชนร่วมมือกันทำด้วยตนเอง ทำให้เกิดความภูมิใจและความถูกต้องตามความต้องการของชุมชน สิ่งสำคัญที่สุดจะต้องหัดทำให้กว้างขวางหนักแน่น รู้จักรับฟังความคิดเห็น แม้กระทั่งการวิพากษ์วิจารณ์จากผู้อื่นอย่างฉลาด เพราะการรู้จักรับฟังอย่างฉลาดนั้น แท้จริงคือการระดมสติปัญญาและประสบการณ์อันหลากหลาย มาอำนวยความสะดวกในการปฏิบัติบริหารงานให้ประสบความสำเร็จที่สมบูรณ์นั่นเอง

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงนำ “ประชาพิจารณ์” มาใช้ในการบริหาร เพื่อเปิดโอกาสให้สาธารณชนหรือประชาชนได้มาร่วมกันแสดงความคิดเห็น เกี่ยวกับเรื่องที่จะต้องตัดสินใจในเรื่องใดเรื่องหนึ่งในระดับสาธารณะ โดยการตัดสินใจขั้นสุดท้ายจะต้องคำนึงถึงความคิดเห็นของประชาชนหรือความต้องการของสาธารณชนด้วย ดังพระราชดำริ “...การไปช่วยเหลือประชาชนนั้น ต้องรู้จักประชาชน ต้องรู้ว่าประชาชนต้องการอะไร ต้องอาศัยวิชาความรู้ในการช่วยเหลือ...”

6. การอนุรักษ์ทรัพยากรอย่างยั่งยืน ให้ความสำคัญต่อปัญหาทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม โดยผสมผสานระหว่างการอนุรักษ์และการพัฒนาในลักษณะบูรณาการ เพื่อให้สามารถใช้ทรัพยากรทั้ง ดิน น้ำ ป่าไม้ อย่างไม่รู้จักหมดสิ้น มีการทดแทนกันอย่างสมดุลและยั่งยืน ทรงเน้นว่าการใช้ทรัพยากรจะต้องใช้อย่างประหยัดและคุ้มค่า ใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ “อย่างฉลาด” ทรงใช้หลักการพึ่งพาเกื้อกูลกันของสรรพสิ่ง โดยไม่ขัดแย้งกับธรรมชาติที่เป็นอยู่ คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ และป่า การพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มิใช่การอนุรักษ์หรือการห้ามใช้ประโยชน์ฝ่ายเดียว แต่ทรงเน้นสิ่งที่ขาดไปและมองไม่เห็น คือ การบริหารจัดการ ซึ่งมีหลักสำคัญคือ การมองเห็นอย่างมีสัมพันธภาพตามธรรมชาติและบูรณาการอย่างต่อเนื่องไม่รู้จักจบ การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติจึงเปรียบเสมือนตาชั่งที่เสมอกันระหว่างการอนุรักษ์และการจัดการใช้ประโยชน์อย่างเหมาะสม

การพัฒนาที่ดีต้องไม่ก่อให้เกิดมลภาวะแก่สภาพแวดล้อม การพัฒนาที่ขาดความระมัดระวัง จะก่อให้เกิดผลข้างเคียงในทางเลวร้าย การพัฒนาอุตสาหกรรมและการเปลี่ยนสภาพจากชนบทเป็นเมือง ก่อให้เกิดน้ำเสียที่ผิวดินและอาจลึกลงไปถึงแหล่งน้ำใต้ดิน อากาศเป็นพิษ พื้นที่สกปรกเคลื่อนไปด้วยขยะและสิ่งรกรุงรังสาวยตา เมื่อเกิดภาวะเช่นนี้ขึ้น การปรับปรุง แก้ไขถือเป็นการพัฒนาด้วยเหมือนกัน และควรต้องทำอย่างยั้ง หลักวิชาข้อนี้อาจประยุกต์ใช้กับการที่บุคคลทำการพัฒนาในเรื่องต่างๆ ของตนเอง แต่สร้างผลกระทบข้างเคียงแก่ผู้อื่น

7. ประหยัด เรียบง่าย ได้ประโยชน์สูงสุด ใช้วัสดุและเทคโนโลยีที่สามารถหาได้ในท้องถิ่น และประยุกต์ใช้สิ่งที่มีอยู่ในภูมิภาคนั้นๆ มาแก้ไขปัญหาโดยไม่ต้องลงทุนสูงหรือใช้เทคโนโลยีที่ยุ่งยากนัก

8. พึ่งตนเอง การช่วยเหลือสนับสนุนประชาชนในการประกอบอาชีพ และตั้งตัวให้มีความพอกินพอใช้ก่อนอื่นเป็นสิ่งสำคัญยิ่งยวด เพราะผู้มีอาชีพและฐานะเพียงพอที่จะพึ่งพาตนเองได้ ย่อมสามารถสร้างความเจริญในระดับสูงขึ้นไป สามารถพึ่งตนเอง คือ มาตรฐานขั้นต้นของความเจริญ ทรงแนะนำแก่นักพัฒนาว่า

“...การเข้าใจถึงสถานการณ์ของผู้ที่เราจะช่วยเหลือนั้นเป็นสิ่งสำคัญที่สุด การช่วยเหลือให้เขาได้รับสิ่งที่เขาควรจะได้รับตามความจำเป็นอย่างเหมาะสม จะเป็นการช่วยเหลือที่ได้ผลดีที่สุด เพราะฉะนั้นในการช่วยเหลือแต่ละครั้ง แต่ละกรณีจำเป็นที่เราจะพิจารณาถึงความต้องการและความจำเป็นก่อน และต้องทำความเข้าใจกับผู้ที่เราจะช่วยให้เข้าใจด้วยว่าเขาอยู่ในฐานะอย่างไร สมควรที่จะได้รับความช่วยเหลืออย่างไร เพียงใด อีกประการหนึ่งในการช่วยเหลือนั้น ควรยึดหลักสำคัญว่า เราจะช่วยเขาเพื่อให้เขาสามารถช่วยตนเองได้ต่อไป...”

9. ขาดทุนคือกำไร การให้และการเสียสละ เป็นการกระทำอันมีผลกำไร มุ่งเน้นให้ผลการดำเนินงานตกถึงมือประชาชนโดยตรงเป็นเบื้องต้นแรก เพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนเป็นการบรรเทาปัญหาเฉพาะหน้า การเสียคือการได้ ประเทศชาติก็จะก้าวหน้า และการที่คนอยู่ดีมีสุขนั้น เป็นการนับที่เป็นมูลค่าเงินไม่ได้

“... ถ้าเราทำอะไรที่เราเสีย แต่ในที่สุดที่เราเสียนั้น เป็นการได้ทางอ้อม ประชาชนจะได้รับผลราษฎรอยู่ดีกินดีขึ้น ราษฎรได้กำไรไป...”

10. เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาที่พระราชดำรัสชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอดนานกว่า 25 ปี ตั้งแต่ก่อนเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ และเมื่อภายหลังได้ทรงย้ำแนวทางการแก้ไขเพื่อให้รอดพ้น และสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ และความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ

เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาชี้ถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชน ในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชนจนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ ดำเนินไปใน “ทางสายกลาง” โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความ พอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกัน ใน ตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้ จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่ง ในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ใน การวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนใน ชาติโดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎีและนักธุรกิจในทุกระดับให้มีสำนึกในคุณธรรม ความ ซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและ กว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี (คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง, 2547: 1-34)

11. ไม่ติดตำรา การพัฒนาในลักษณะที่อนุโลมและรวมขอมกับสภาพธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และสภาพของสังคมจิตวิทยาแห่งชุมชน ไม่ผูกมัดติดกับวิชาการและเทคโนโลยีที่ไม่เหมาะสมกับสภาพ ชีวิตความเป็นอยู่ที่แท้จริงของคนไทย การพัฒนาจะได้ผลดีต้องอาศัยหลักวิชาและเทคนิควิธีที่เหมาะสม การแสวงหาหลักวิชาและเทคนิควิธีที่เหมาะสมจึงเป็นสิ่งจำเป็นในทุกเรื่องหรือทุกด้านที่จะทำการพัฒนา และมีใช้จะได้มาจากตำราเป็นสำคัญอย่างเดียว แต่ต้องอาศัยการคิดพินิจพิจารณาถึงความ เป็นเหตุ เป็นผล ต้องสังเกตและต้องปฏิบัติจนเกิดความแน่ใจด้วยตนเอง

12. บริการรวมที่จุดเดียว ทรงเน้นในเรื่องการสร้างความรู้ รัก สามัคคี และการร่วมมือร่วมแรง ร่วมใจกัน การปรับลดช่องว่างระหว่างหน่วยงานที่มีภจะต่างคนต่างทำและยึดติดกับการเป็นเจ้าของ ให้แปรเปลี่ยนเป็นการร่วมมือกันโดยไม่มีเจ้าของ และสามารถอำนวยความสะดวกสูงสุดให้กับประชาชน สามารถให้บริการแก่ประชาชนได้พร้อมกันในครั้งเดียว ณ ที่เดียวกัน ดังเห็นได้จากแนวพระราชดำริ ในการดำเนินงานบริหารของศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ที่มีอยู่ 6 ศูนย์ ทั่วทุก ภูมิภาคของประเทศ

13. แก้ปัญหาที่จุดเล็ก ๆ การแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าที่คนมักจะมองข้าม โดยให้มองปัญหา ในภาพรวม แต่การแก้ปัญหาให้แก้จากจุดเล็ก ๆ ก่อน ดังพระราชดำรัสที่ว่า “... ถ้าปวดหัว ก็คิดอะไรไม่ออก... เป็นอย่างนั้นต้องแก้ไขการปวดหัวนี้ก่อน... มันไม่ได้เป็นการแก้อาการจริง แต่ต้องแก้ปวดหัวก่อน เพื่อที่จะให้อยู่ในสภาพที่คิดได้ ... แบบ Macro นี้ เขาจะทำแบบร้อยทั้งหมด ฉัน ไม่เห็นด้วย... อย่างบ้านคนอยู่ เรอบอกบ้านนี้มันผุดตรงนั้น ผุดตรงนี้ ไม่คุ้มที่จะไปซ่อม... เอาตกลงรื้อ บ้านนี้ระเบิดเลย เราจะไปอยู่ที่ไหน ไม่มีที่อยู่... วิธีทำต้องค่อย ๆ ทำ จะไประเบิดหมดไม่ได้...”

14. ทำให้ง่าย ด้วยพระอัจฉริยภาพและพระปรีชาสามารถของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทำให้การคิดค้น ดัดแปลง ปรับปรุง และแก้ไขงานการพัฒนาเป็นไปได้โดยง่าย ไม่ยุ่งยากซับซ้อน และที่สำคัญคือสอดคล้องกับสภาพความเป็นอยู่และระบบนิเวศโดยรวม ใช้กฎแห่งธรรมชาติเป็นแนวทาง ฉะนั้น คำว่า “ทำให้ง่าย” จึงเป็นหลักคิดสำคัญที่สุดของการพัฒนาประเทศในรูปแบบของโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

15. ใช้ธรรมปราบอธรรม แนวปฏิบัติที่สำคัญในการแก้ปัญหาและปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสถานะที่ไม่ปกติ ให้เข้าสู่ระบบที่เป็นปกติ เช่น การนำน้ำตื้นขังน้ำเสีย หรือเจือจางน้ำเสียให้กลับเป็นน้ำดี ตามจังหวะการขึ้นลงตามธรรมชาติของน้ำ การบำบัดน้ำเสียโดยใช้ผักตบชวาซึ่งมีตามธรรมชาติ ให้ดูดซับสิ่งสกปรกปนเปื้อนในน้ำ

16. รู้ รัก สามัคคี

รู้ การที่เราจะลงมือทำสิ่งใดนั้น จะต้องรู้เสียก่อน รู้ถึงปัจจัยทั้งหมด รู้ถึงปัญหา และรู้ถึงวิธีการแก้ปัญหา

รัก คือความรักที่เมื่อเรารู้ครบด้วยกระบวนการแล้ว จะต้องมีความรัก ความพิจารณาที่จะเข้าไปลงมือปฏิบัติแก้ไขปัญหานั้น ๆ

สามัคคี การที่จะลงมือปฏิบัตินั้น ควรคำนึงเสมอว่าเราจะทำงานคนเดียวไม่ได้ ต้องทำงานร่วมมือร่วมใจเป็นองค์กร เป็นหมู่คณะ จึงจะมีพลังเข้าไปแก้ปัญหาให้ลุล่วงไปด้วยดี

17. ความเพียรพยายาม การพัฒนาจะสำเร็จได้ต้องอาศัยความขยันอดทนอย่างต่อเนื่องและยาวนาน โดยเฉพาะการพัฒนาในเรื่องที่มีความสำคัญ ๆ นั้น หากไม่สำเร็จง่าย ๆ มักต้องฝ่าฟันอุปสรรคต่างๆ มากมาย ความเพียรมานะ (perseverance) จึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง ดุจดั่งพระมหากษัตริย์ในบทพระราชานิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ดังนี้

“...ต้องการให้เห็นว่าสำคัญที่สุด คนเราทำอะไรต้องมีความเพียร ของงมีความเพียรที่บริสุทธิ์ ปัญญาที่เฉียบแหลม กำลังกายที่สมบูรณ์...”

“...บุคคลเมื่อกระทำความเพียร แม้จะตายก็ชื่อว่าไม่เป็นหนี้ในระหว่างหมู่ญาติ เทวดา และบิดามารดา อนึ่งบุคคลเมื่อทำกิจอย่างลูกผู้ชายยอมไม่เดือดร้อนในภายหลัง...”

“...คนเราทำอะไรต้องมีความเพียร แม้ไม่เห็นฝั่งก็ต้องว่ายน้ำ และมีคำตอบอยู่ว่ามีประโยชน์อย่างไร เพราะถ้าหากไม่เพียรที่จะว่ายน้ำเป็นเวลา 7 วัน 7 คืน ก็จะไม่พบเทวดา คนอื่นไม่มีความเพียรที่จะว่ายน้ำ ก็จมเป็นอาหารของปลา ของเต่า เพราะฉะนั้น ความเพียรแม้จะไม่ทราบว่าจะถึงฝั่งเมื่อไร ก็ต้องเพียรว่ายน้ำต่อไป...”

18. มีความซื่อสัตย์ สุจริต กตัญญู มีความซื่อตรง สุจริต จริ่งใจ รู้คุณคนและประเทศชาติ ไม่หลอกลวง มีความเที่ยงธรรม ตั้งมั่นอยู่ในแบบแผนขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม

19. เอื้อเฟื้อซึ่งกันและกัน รู้จักให้ มีจิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ รู้จักแบ่งปันกัน และร่วมมือช่วยกันแก้ไขปัญหา

20. คำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม การทำงานใด ๆ ต้องคิดถึงประโยชน์ที่ทุกคนจะได้รับร่วมกัน ให้มากที่สุด และมีผลเสียน้อยที่สุด และต้องช่วยเหลือผู้ที่เสียประโยชน์ด้วย

“...การปฏิบัติงานทุกอย่างของข้าราชการ มีผลเกี่ยวเนื่องถึงประโยชน์ส่วนรวมของบ้านเมืองและประชาชนทุกคน เพราะฉะนั้น จึงจำเป็นที่ข้าราชการทุกคนจะต้องทำหน้าที่ทุก ๆ ประการให้บริสุทธิ์ บริบูรณ์โดยเต็มกำลังสติปัญญา ความรู้ ความสามารถ เพื่อผลการปฏิบัติราชการทุกอย่างจักได้บรรลุความสำเร็จอย่างสูง และบังเกิดประโยชน์อย่างดีที่สุดแก่ตนเอง แก่หน้าที่ และแก่แผ่นดิน...”

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงอธิบายความหมายของปรัชญาว่า “...โดยมากปรัชญานั้นก็เป็นความเชื่อของบุคคลแต่ละคนว่า โลกนี้มีอย่างไรและจะไปอย่างไร จะมีความสุขสุดยอดอย่างไร...”

“เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม” พระปฐมบรมราชโองการที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระราชทานในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก 5 พฤษภาคม 2493 กล่าวได้ว่าเป็น “พระราชปรัชญาการทรงงาน” เป็นปรัชญาที่มีความสอดคล้องกับพุทธปรัชญาอันเป็นเอกลักษณ์ประจำพระองค์ และทรงยึดมั่นในพระราชปรัชญานี้ในการทรงงานเสมอมา พระราชปรัชญาดังกล่าวเป็นพื้นฐานสำคัญในการคิดค้น ดัดแปลง ปรับปรุง และแก้ไขของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวหลายประการ และนำไปสู่การทดลองและปฏิบัติใช้อย่างจริงจัง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงคิดค้นและพัฒนาแนวทางในการแก้ไขปัญหาหลายประการที่เป็นแนวคิดและทฤษฎีต่าง ๆ ที่พระราชทาน ทั้งในรูปของพระราชดำริ พระราชดำรัส และพระบรมราโชวาทในโอกาสต่าง ๆ อย่างต่อเนื่องตลอดมา ซึ่งล้วนแต่อยู่ภายใต้กรอบของปรัชญาการปกครองแผ่นดินที่ทรงนำมาใช้ ซึ่งมีลักษณะเฉพาะพระองค์ และไม่ได้ปรากฏอยู่ในทฤษฎีของชาวตะวันตกมาก่อน อาจกล่าวได้ว่า นี่คือ “พระราชปรัชญาทางการพัฒนาแนวใหม่” ที่มีการผสมผสานแนวคิดจากพุทธปรัชญา แนวคิดของสังคมนิยมและตะวันตกอย่างประสานสอดคล้อง และนำมาปรับใช้กับสังคมไทยได้อย่างลงตัว พระปฐมบรมราชโองการถือว่าเป็นแนวทาง การพัฒนาที่แตกต่างจากแนวคิดตะวันตกอย่างสิ้นเชิง ซึ่งพระราชปรัชญาดังกล่าวนี เป็นวิธีการที่นำไปสู่การพัฒนาอย่างเป็นขั้นเป็นตอนจากพอยู่พอกิน ไปสู่ความสำเร็จในขั้นสุดท้าย คือ “การพัฒนาที่ยั่งยืน”

พระราชปรัชญาทางการพัฒนาแนวใหม่ ประกอบด้วย

1. รู้ รัก สามัคคี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานความหมายของคำนี้เมื่อปี พ.ศ. 2534 ว่าหมายถึง รู้จักอะลุ่มอล่วยกัน และถ้าราษฎร รู้ รัก สามัคคี และรู้ว่าการเสียคือการได้หรือขาดทุนคือกำไร จะต้องใช้ปรัชญาทั้งสองนี้อย่างควบคู่กันจึงจะเป็นหนทางทางไปสู่ความอยู่ดีมีสุข และประเทศชาติจะก้าวหน้า
2. ขาดทุนคือกำไร เป็นปรัชญาการแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจที่แตกต่างไปจากทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ทั่วไป ปรัชญานี้เป็นปรัชญาการลงทุน
3. พอเพียง ทรงใช้ปรัชญานี้ในการแก้ปัญหาและพัฒนาความเป็นอยู่ของประชาชนมาโดยตลอด พอเพียง คือ พอประมาณไม่สุดโต่ง ไม่โลภ พอเพียงอาจมีมากก็ได้ แต่ต้องไม่เบียดเบียนคนอื่นทำอะไรพอประมาณ มีเหตุผล
4. เป็นกลาง เป็นปรัชญาการปฏิบัติงานให้ประสบความสำเร็จ ประกอบด้วย ความหนักแน่น ทั้งกาย วาจา และจิตใจ ไม่หวั่นไหวไปตามความโกรธ ความหลง และอคติ ปรัชญาเป็นกลางเป็นวิถีสดความขัดแย้งรุนแรงในการปฏิบัติงานร่วมกัน ทรงใช้ความเป็นกลางในการขจัดปัญหาทุกด้าน แม้แต่ปัญหารุนแรงทางการเมืองที่เกิดขึ้น มีพระราชประสงค์ให้ทุกกลุ่ม ทุกคนมีใจเป็นกลาง เพื่อจะได้อยู่ร่วมกัน เข้าใจกัน และมีเมตตาต่อกัน
5. รู้ด้านลึก รู้ด้านกว้าง คือ รู้วิชาเฉพาะที่ศึกษามาอย่างดี และรู้วิชาการอย่างอื่น ๆ ที่เรียกว่า ความรู้รอบตัวอีกด้วย ในปัจจุบันสังคมเริ่มเห็นว่า บุคลากรรุ่นใหม่ในโลกต้องการคือผู้ที่มีความรู้ทั่วไป (generalist) ควบคู่กับการเป็นผู้รู้ลึกชำนาญการ (specialist) ไม่ใช่รู้เฉพาะสาขาเดียว แต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงใช้ปรัชญารู้ด้านลึก รู้ด้านกว้าง มานานแล้ว เพราะทรงเห็นถึงความสัมพันธ์ที่พึ่งกันของวิชาการต่าง ๆ และต้องใช้ในการปฏิบัติงานเพื่อความสำเร็จอย่างแท้จริง ปรัชญานี้เป็นความเชื่อที่ว่า การอยู่ร่วมกันอย่างสันติในความแตกต่างขัดแย้ง จะเป็นไปได้ก็ต่อเมื่อปราศจากอคติในหลักวิชา เพราะมีความรู้กว้างและหลากหลายวิชาการของแต่ละบุคคล จะทำให้ใจกว้างและเป็นกลางได้
6. ประสานงานประสานประโยชน์ เป็นปรัชญาการทรงงานที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเน้นและใช้อยู่เสมอ ทรงแก้ไขปัญหาในด้านการพัฒนาประเทศสำเร็จ ก็เพราะการประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ ของรัฐและเอกชน รวมทั้งราษฎร ไม่ทรงคิดว่าจะทำอะไรโดยพระองค์เองเพียงลำพัง ดังนั้นโครงการพระราชดำริต่าง ๆ จึงมีการประสานงานกับทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องเสมอ ทรงเน้นให้ผู้ปฏิบัติงานทำงานด้วยการประสานงานประสานประโยชน์ เพื่อให้งานสำเร็จอย่างรวดเร็วและสมบูรณ์

ปรัชญาการทรงงานทั้ง 6 ประการนี้ มีความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องสนับสนุนกัน และเหมาะสมกับสภาพสังคมไทย ดังนั้นการทรงงานเพื่อการปกครอง และการพัฒนาประเทศจึงดำเนินตามหลักปรัชญาเหล่านี้ทั้งสิ้น (สุเมธ ตันติเวชกุล, 2553 และ สำนักงาน กปร, 2553)

แนวคิดการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรและทฤษฎีใหม่

แนวคิดของการพึ่งพาตนเอง

การพึ่งตัวเอง (Self – Reliance) หมายถึง การที่ตนเองสามารถดำเนินการด้วยตนเอง โดยมีความสามารถที่จะเป็นตัวของตัวเองในทางความคิด โดยมีทัศนคติการมองปัญหาต่าง ๆ การตัดสินใจด้วยตนเอง รวมถึงสามารถดำรงตนอยู่ได้อย่างอิสระ มั่นคง การพึ่งตนเองนั้นมีตั้งแต่ระดับปัจเจกชน และระดับชุมชน

ณัฐกาล (2554: 9-13) กล่าวว่า การพึ่งพาตนเอง คือการที่บุคคลสามารถช่วยเหลือตนเองโดยไม่เป็นภาระของผู้อื่นมากเกินไปในทุก ๆ ด้าน โดยมีความสมดุลพอดีในชีวิต และต้องสอดคล้องกันระหว่างเศรษฐกิจ เทคโนโลยี ด้านจิตใจ ด้านทรัพยากรธรรมชาติ และสังคมวัฒนธรรม ดังนั้นการพึ่งตนเองเป็นการเสริมสร้างแรงงานให้ดำรงชีวิตได้ด้วยตนเอง เป็นการจัดการกับชีวิตให้เหมาะสมกับสิ่งต่าง ๆ เช่น สังคม ธรรมชาติ และคน โดยไม่มุ่งเน้นที่การแข่งขันแต่จะมุ่งเน้นความเป็นอิสระช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การพึ่งตนเอง เป็นการมองปัญหาต่าง ๆ แล้วจึงค่อยหาแนวทางการแก้ไขปัญหาด้วยตัวเอง นอกจากนี้การพึ่งตนเอง ไม่ได้หมายความว่าถึงปัจเจกเพียงคนเดียว หรือกลุ่มเดียว จะพึ่งตนเองได้โดยสมบูรณ์แต่ต้องพึ่งพิงกลุ่มอื่นด้วย

จากความหมายดังกล่าว สรุปว่า การพึ่งตนเองหมายถึง การที่ตนเองและชุมชนสามารถดำเนินการด้วยตนเองอย่างอิสระ ทางด้านความคิด ด้านการทำกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งในระดับปัจเจก และระดับชุมชน โดยผ่านระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ในการอาศัยพึ่งพาช่วยเหลือเกื้อกูล และแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างกันและกันโดยไม่มุ่งเน้นไปที่การแข่งขัน ทำให้ชุมชนสามารถดำรงอยู่ได้ด้วยตัวเอง แต่ไม่ได้หมายถึงการปิดกั้นจากสิ่งแวดล้อมภายนอก โดยการพึ่งตนเองต้องสามารถเปลี่ยนผันไปตามเวลาได้ เพื่อให้เกิดความเหมาะสม สอดคล้อง และสมดุล

การที่ชุมชนจะพึ่งตนเองได้จะต้องมีการพึ่งตนเอง 5 ด้าน คือ การพึ่งตนเองทางเทคโนโลยี การพึ่งตนเองทางด้านเศรษฐกิจ การพึ่งตนเองทางทรัพยากรธรรมชาติ การพึ่งตนเองได้ทางจิตใจ และการพึ่งตนเองได้ทางสังคม โดยใช้สัญญาลักษณะภาษาอังกฤษว่า TERMS

1. การพึ่งตนเองได้ทางเทคโนโลยี (Technological self-reliance : T) หมายถึง การมีปริมาณและคุณภาพทางเทคโนโลยีทางวัตถุ และเทคโนโลยีทางสังคม และมีการใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และบำรุงรักษาให้คงสภาพอยู่เสมอเพื่อการใช้งานเทคโนโลยี ซึ่งรวมถึงเทคโนโลยีสมัยใหม่ และเทคโนโลยีดั้งเดิม อย่างภูมิปัญญาของชาวบ้านด้วย

2. การพึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ (Economic self-reliance : E) หมายถึง ความสามารถในการดำรงชีวิตทางเศรษฐกิจ อยู่ในลักษณะที่สามารถสร้างภาวะสมดุลให้เกิดขึ้นระหว่าง ความต้องการและขีดความสามารถการสนองความต้องการ เป็นระบบเศรษฐกิจที่มีการพัฒนาการต่อเนื่อง มีประสิทธิภาพในการแข่งขันกับภายนอก มีความสามารถในการออมและการลงทุน สามารถรวมกลุ่มเพื่อการผลิตและการตลาด ตลอดจนมีการวางแผนสำหรับอนาคต

3. การพึ่งตนเองได้ทางทรัพยากรธรรมชาติ (Natural resources self-reliance : R) ทรัพยากรธรรมชาติในที่นี้หมายถึง สิ่งที่มีอยู่ในชุมชนหรือสามารถจัดหามาได้ การพึ่งตนเองได้ทางทรัพยากรธรรมชาติหมายถึง การมีทรัพยากรธรรมชาติแล้วสามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาตินั้นได้อย่างเกิดประโยชน์คุ้มค่าสูงสุด และมีความสามารถในการดูแลรักษาให้ดำรงอยู่ไม่เสื่อมดับไปเสียจนหมดสิ้น ควรใช้อย่างอุดมสมบูรณ์และนำมาใช้ประโยชน์ได้อย่างมีคุณภาพของระบบนิเวศน์ และอยู่ในสภาพที่สามารถฟื้นฟูได้

4. การพึ่งตนเองได้ทางจิตใจ (Mental self-reliance : M) หมายถึง สภาพจิตใจที่กล้าแข็งในการที่จะต่อสู้กับอุปสรรคปัญหาในการหาเลี้ยงชีพ การพัฒนาชีวิตให้เจริญก้าวหน้าขึ้นในการปกครองตนเองในการป้องกันกิเลส คนในชุมชนควรมีจิตสำนึกในการพึ่งตนเองมีจิตใจไม่รู้จักพัฒนา มีความรู้ความสามารถในการประยุกต์ มีคุณภาพ ลดละอบายมุข และมีความขยันหมั่นเพียรมีคุณธรรม

5. การพึ่งตนเองได้ทางสังคมและวัฒนธรรม (Social-cultural self-reliance : S) หมายถึงภาวะการณ์ที่กลุ่มคน กลุ่มหนึ่ง ๆ มีความเป็นปึกแผ่น เหนียวแน่น มีผู้นำที่มีประสิทธิภาพสามารถนำกลุ่มของตนปฏิบัติหน้าที่ให้บรรลุเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ หรืออาจขอความร่วมมือจากภายนอกก็ได้ ชุมชนมีภาวะผู้นำที่ดี การมีส่วนร่วมสูง มีความเป็นปึกแผ่นทางสังคมที่เข้มแข็ง และมีความรู้เท่าทันข่าวสารภายนอก

การพึ่งตนเองทั้ง 5 ด้านนี้ จะต้องมีการกระบวนการสร้างขีดความสามารถของชุมชน 3 ประการคือ

1.การสร้างความสมดุลของสาระการพึ่งตนเอง (Balance) เป็นความสอดคล้องความกลมกลืนระหว่างเทคโนโลยี เศรษฐกิจ ทรัพยากรธรรมชาติ จิตใจ และสังคมวัฒนธรรม

2.การสร้างความสามารถในการจัดการ (Ability) เป็นการวิเคราะห์การวางแผนและการจัดระบบชุมชน โดยเฉพาะเรื่องสาระพึ่งตนเอง ทั้งนี้ชุมชนอาจขอความช่วยเหลือจากภายนอกเพื่อขอความคิดเห็นและการสนับสนุน

3. การสร้างเครือข่ายการทำงาน (Net-Working) เป็นความสัมพันธ์ของชุมชนและองค์กร เครือข่ายให้ชุมชนมีพลังในการจัดการชุมชนเพื่อความสมดุลของการพึ่งตนเองในการดำเนินกิจกรรม เพื่อนำไปสู่การพึ่งตนเองนั้น ต้องมีจุดเน้นที่สามารถสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน และมีความแข็งแกร่งเพียงพอที่จะต่อสู้กับแรงกดดันที่เข้ามาจากภายนอกชุมชนได้

แนวคิดทฤษฎีของการพึ่งพาตนเองโดยยึดเกษตรทฤษฎีใหม่

สำหรับแนวคิดทฤษฎีใหม่เป็นแนวทางในการจัดการทรัพยากรระดับไร่นา คือ ที่ดินและน้ำ เพื่อการเกษตร และแนวทางการทำเกษตรในที่ดินขนาดเล็กให้เกิดประโยชน์สูงสุด มี 3 ขั้นตอน คือ

ขั้นที่ 1 ทฤษฎีใหม่ขั้นต้น สถานะพื้นฐานของเกษตรกรที่มีพื้นที่น้อย ค่อนข้างยากจน อยู่ในเขตเกษตรน้ำฝนเป็นหลัก โดยในขั้นที่ 1 มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างเสถียรภาพของการผลิตด้านอาหารประจำวัน ความมั่นคงของรายได้ในครัวเรือน ความมั่นคงของชีวิต และความมั่นคงของชุมชน มีการจัดสรรพื้นที่ทำกินและที่อยู่อาศัยให้แบ่งพื้นที่ออกเป็น 4 ส่วน ตามอัตราส่วน 30 : 30 : 30 : 10 ซึ่งหมายถึง พื้นที่ส่วนแรกประมาณร้อยละ 30 ขุดสระเก็บกักน้ำฝน และส่งเสริมการปลูกพืช ตลอดจนการเลี้ยงสัตว์น้ำ พื้นที่ส่วนที่สองประมาณร้อยละ 30 ปลูกข้าวในฤดูฝน เพื่อใช้เป็นอาหารประจำวันในครัวเรือนให้เพียงพอตลอดปี เพื่อลดค่าใช้จ่ายและสามารถพึ่งพาตนเองได้ พื้นที่ส่วนที่สามประมาณร้อยละ 30 ปลูกไม้ผล ไม้ยืนต้น พืชผัก พืชไร่ พืชสมุนไพร เพื่อใช้เป็นอาหารประจำวัน หากเหลือจากการบริโภคก็นำไปจำหน่ายเพื่อสร้างรายได้ในครัวเรือน พื้นที่ส่วนที่สี่ประมาณร้อยละ 10 ใช้เป็นที่อยู่อาศัย เลี้ยงสัตว์ และสร้างโรงเรือนอื่น ๆ

ขั้นที่ 2 ทฤษฎีใหม่ขั้นกลาง เมื่อเกษตรกรเข้าใจในหลักการและได้มีการปฏิบัติการในที่ดินของตนเองจนได้ผลแล้ว ก็จะต้องเริ่มขั้นที่ 2 โดยให้เกษตรกรมีการรวมกลุ่มหรือสหกรณ์ โดยร่วมแรงร่วมใจกันดำเนินการด้านต่าง ๆ ได้แก่ (1) การผลิต โดยเริ่มจากขั้นการเตรียมดิน การหาพันธุ์พืช ปุ๋ย การจัดหาปุ๋ยและอื่น ๆ เพื่อการเพาะปลูก (2) การตลาด ต้องเตรียมการต่าง ๆ เพื่อการขายผลผลิตให้ได้ประโยชน์สูงสุด (3) ความเป็นอยู่เกษตรกรต้องมีความเป็นอยู่ที่ดี โดยมีปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิตที่พอเพียง (4) สวัสดิการ ชุมชนมีสวัสดิการและบริการที่จำเป็น เช่นมีสถานีนอนมัย และกองทุนต่าง ๆ (5) การศึกษา มีโรงเรียนและชุมชนที่มีบทบาทในการส่งเสริมด้านการศึกษา (6) สังคมและศาสนา โดยชุมชนเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาสังคมและจิตใจ โดยมีศาสนาเป็นที่ยึดเหนี่ยวกิจกรรมทั้งหมดดังกล่าวข้างต้น จะต้องได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่าย และชุมชนเอง

ขั้นที่ 3 ทฤษฎีใหม่ขั้นก้าวหน้า เมื่อดำเนินการขั้นที่สองแล้ว เกษตรกรจะมีรายได้ดีขึ้น ฐานะมั่นคงขึ้น เกษตรกรหรือกลุ่มเกษตรกรควรพัฒนาก้าวหน้าไปสู่ขั้นที่สามเป็นขั้นการประสานงาน เพื่อจัดหาทุน หรือแหล่งเงินทุน เพื่อช่วยในการทำธุรกิจ การลงทุน และการพัฒนาคุณภาพชีวิต นอกจากนี้แนวคิดหลักการพึ่งพาตนเอง โดยส่งเสริมการเกษตรเพื่อการพึ่งพาตนเองใน 2 ระดับ คือ ระดับบุคคล ส่งเสริมในด้านเศรษฐกิจด้านสังคมด้านวัฒนธรรมด้านธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และระดับชุมชนส่งเสริมให้ชุมชนพอประมาณ มีเหตุผล และชุมชนมีภูมิคุ้มกันที่ดี

แนวคิดการมีส่วนร่วม

United Nations Research Institute of Social Development (UNRISD) (no date) ระบุความหมายของการมีส่วนร่วมว่า เป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับประชาชนในเรื่อง 1) การตัดสินใจ 2) การเข้าร่วมดำเนินกิจกรรม และ 3) การร่วมรับผลประโยชน์อย่างเป็นธรรมจากกิจกรรมนั้น ๆ

United Nations (no date) ให้ความหมาย “การมีส่วนร่วม” (Popular participation) ไว้ว่า 1) การมีส่วนร่วมได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนา 2) การเข้ามีส่วนร่วมทำให้เกิดการพัฒนา และ 3) การเข้ามีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจในเรื่องการพัฒนา

Cohen and Uphoff (1977 อ้างใน สรรเสริญ, 2542: 42) ให้ความหมายว่า ชาวบ้านเข้ามีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ การดำเนินงานตามกิจกรรมที่ตัดสินใจ ร่วมรับผลประโยชน์จากกิจกรรมพัฒนานั้น ๆ และ/หรือเข้าร่วมติดตามประเมินผลกิจกรรมดังกล่าวด้วย

นอกจากนั้น Uphoff (no date) ยังได้เสนอกรอบคิดเบื้องต้นในการวิเคราะห์การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบทไว้ว่า มี 3 มิติ (Dimensions)

มิติของการมีส่วนร่วมจะประกอบด้วยประเด็นคำถามดังต่อไปนี้

1. มีส่วนร่วมอะไรบ้าง? (What) แบ่งเป็น 1) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ เริ่มคิดตัดสินใจ (ระบุความต้องการของชุมชน จนเกิดโครงการ) ระหว่างดำเนินการ (โครงการเริ่มทำ) และการตัดสินใจดำเนินการ (โดยองค์กรชุมชนหรือชาวบ้าน) 2) การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน (การสนับสนุนทรัพยากรต่างๆ การบริหารกิจกรรม และการประสานงาน) 3) การมีส่วนร่วมได้รับผลประโยชน์ (ในแง่วัตถุและทางสังคมของแต่ละบุคคล) และ 4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผลการดำเนินงาน

2. มีส่วนร่วมกับใครบ้าง? (Who, Whom) ได้แก่ การมีส่วนร่วมกับชาวบ้าน ผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่ของรัฐบาล เจ้าหน้าที่ต่างชาติ (จากองค์กรให้ทุน เป็นต้น) ทั้งนี้ให้พิจารณาคูณลักษณะทางประชากร สังคมและเศรษฐกิจของผู้เข้ามีส่วนร่วมในเรื่อง อายุ-เพศ สถานภาพครอบครัว ระดับการศึกษา ระดับชั้นในสังคมอาชีพ ระดับรายได้ ระยะเวลาที่อยู่อาศัย การถือครองที่ดิน

3. มีส่วนร่วมอย่างไรบ้าง? (How) ได้แก่ ลักษณะพื้นฐานของการมีส่วนร่วม (ถูกบังคับให้เข้าร่วมกิจกรรมหรือมีแรงจูงใจ) รูปแบบการมีส่วนร่วม (โดยผ่านองค์กรประชาชน เป็นทางอ้อมหรือโดยตรง) ขนาดของการมีส่วนร่วม (มีระยะเวลาและรายละเอียดกิจกรรม) ผลที่เกิดจากการมีส่วนร่วม (เป็นการเสริมสร้างพลังอำนาจขององค์กรประชาชนหรือเป็นเพียงแต่การติดต่อสัมพันธ์กันระหว่างชาวบ้านกับนักพัฒนาเท่านั้น) (มนตรี, 2539: 97-100)

โกวิทย์ (2545: 8) ได้สรุปถึงการมีส่วนร่วมที่แท้จริงของประชาชน ในการพัฒนา ควรจะมี 4 ขั้นตอน คือ

1. การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาของแต่ละท้องถิ่น กล่าวคือ ถ้าหากชาวบ้านยังไม่สามารถทราบถึงปัญหาและเข้าใจถึงสาเหตุของปัญหา ในท้องถิ่นของตนเป็นอย่างดีแล้ว การดำเนินงานต่าง ๆ เพื่อแก้ปัญหาของท้องถิ่นย่อมไร้ประโยชน์ เพราะชาวบ้านจะไม่เข้าใจและมองไม่เห็นถึงความสำคัญของการ ดำเนินงานเหล่านั้น

2. การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรม เพราะการวางแผนดำเนินงาน เป็นขั้นตอนที่จะช่วยให้ชาวบ้านรู้จักวิธีการคิด การตัดสินใจอย่างมีเหตุผล รู้จักการ นำเอาปัจจัยข่าวสารข้อมูลต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผน

3. การมีส่วนร่วมในการลงทุนและการปฏิบัติงาน แม้ชาวบ้านส่วนใหญ่จะมี ฐานะยากจน แต่ก็มีแรงงานของตนเองที่สามารถใช้เข้าร่วมได้ การร่วมลงทุนและปฏิบัติงาน จะทำให้ชาวบ้านสามารถคิดค้นทุนดำเนินงานได้ด้วยตนเอง ทำให้ได้เรียนรู้การดำเนิน กิจกรรมอย่างใกล้ชิด

4. การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลงาน ถ้าหากการติดตามงานและ ประเมินผลงานขาดการมีส่วนร่วมแล้วชาวบ้านย่อมจะไม่ทราบด้วยตนเองว่างานที่ทำ ไปนั้นได้รับผลดี ได้รับประโยชน์หรือไม่อย่างไร การดำเนินกิจกรรมอย่างเดียวกันใน โอกาสต่อไป จึงอาจจะประสบความยากลำบาก

การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา คือ การที่ประชาชนเข้ามามีบทบาทต่อชุมชนในการตัดสินใจและดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจสังคมทุกระดับ ในด้านการวางแผน การร่วมปฏิบัติ การมีบทบาทต่อการเลือกแนวทาง ร่วมปฏิบัติ และร่วมประเมินผลกิจกรรมที่มีในชุมชนดังนั้นประชาชนจึงเป็นปัจจัยสำคัญของการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ดังนี้

1. ประชาชนคือผู้มีบทบาทในการกำหนดนโยบาย เพื่อจัดสรรและใช้ทรัพยากรทางการผลิต

2. ประชาชนคือผู้มีบทบาทในการวางแผน การปฏิบัติกิจกรรมทางสังคมเศรษฐกิจที่จะทำให้ระดับรายได้และการจ้างงานสูงขึ้น เป็นผลให้มีชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้น

3. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา ทำให้ประชาชนมีโอกาสได้รับบริการสาธารณะโดยตรง และได้รับปัจจัยการผลิตที่จำเป็น ตรงตามที่ต้องการมากขึ้น

4. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาโดยความสมัครใจย่อมทำให้เกิดการ
ในการพึ่งตนเองมากขึ้น และประชาชนมีศักยภาพสูงขึ้น

โดยสรุปนั้นการมีส่วนร่วมของประชาชน คือ การร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมแก้ไข และร่วมรับ
ผลประโยชน์ในกระบวนการพัฒนานั้นเอง

เสรี และ วิจิต (2545: 1-68) กล่าวว่า “ชุมชนเข้มแข็ง” กับ “ชุมชนพึ่งตนเองได้” เป็นสอง
วลีที่แทนกันได้ คุณลักษณะร่วม 3 ประการ ของชุมชนเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้ คือ

1. เป็นชุมชนเรียนรู้และพร้อมที่จะเรียนรู้
2. เป็นชุมชนที่ตัดสินใจได้อย่างเป็นอิสระ ไม่ใช่ตัดสินใจเพราะถูกครอบงำจากคนอื่น ไม่ว่าจะ
จะเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐ พ่อค้า นักวิชาการ นักพัฒนา ใครก็ได้ที่มีอำนาจอิทธิพลจนชุมชนไม่เป็นตัว
ของตัวเอง

3. ชุมชนเข้มแข็งสามารถจัดการ “ทุน” ของตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทุน ในที่นี้มี
ความหมายกว้างกว่าเงิน เป็นทุนทางเศรษฐกิจ ทุนทางสังคม ทุนทรัพยากร ทุนความรู้ภูมิปัญญา

“ภูมิปัญญา” คือ ศาสตร์และศิลป์ของการดำเนินชีวิต ซึ่งผู้คนได้สั่งสมสืบทอดกันมาช้านาน
จากพ่อแม่ปู่ย่าตายาย สู้ลูกหลาน จากคนรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่ง จากอดีตถึงปัจจุบัน

- 3.1 ภูมิปัญญาเป็นศาสตร์ คือ เป็นความรู้เกี่ยวกับการดำเนินชีวิต ปัจจัย 4 การทำ
มาหากิน การอยู่ร่วมกับธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และการอยู่ร่วมกันในสังคม

- 3.2 ภูมิปัญญาเป็นศิลป์ คือ เป็นความรู้ที่มีคุณค่าทั้งดีและงามที่ผู้คนได้ค้นคิดขึ้นมา
ไม่ใช่ด้วยสมองแต่เพียงอย่างเดียว แต่ด้วยอารมณ์ ความรู้สึก ญาณทัศนะ คือ ด้วยจิตวิญญาณ
ซึ่งเป็นคำที่แทนสารัตถะ หรือแก่นความเป็น “คน” ที่ครบทุกด้าน คนที่เป็นองค์รวมขององค์ประกอบ
ทั้งหลายที่ทำให้คนเป็นคน

แนวคิดการวิเคราะห์ชุมชน

วันรักษ์ (2531: 226) ได้เสนอแนวคิดในการวิเคราะห์ โดยมองว่า นักพัฒนาที่มีแนวคิด
ต่างกันจะวิเคราะห์ หรือมองชุมชนโดยได้ข้อสรุปออกมาต่างกัน ซึ่งเป็นปัจจัยกำหนดการทำงาน
ต่างกันด้วย มีแนวคิดวิเคราะห์ชุมชน 4 แบบที่ทำให้ผลการวิเคราะห์ชุมชนออกมาแตกต่างกัน คือ

1. เป็นการมองโดยยึดค่านิยม ความเชื่อ ความคุ้นเคย และแบบแผนการใช้ชีวิตของตนเอง
เป็นหลัก และมองเพียงปรากฏการณ์ผิวเผิน โดยสรุปว่าความจริงสังคมโดยรวมยังดี เพียงแต่บาง
กลุ่มเท่านั้นที่ต้องการความช่วยเหลือ นักพัฒนาที่มองแบบนี้จะทำงานแบบสงเคราะห์

2. เป็นการมองโดยยึดตนเองเป็นหลักเช่นเดิม แต่มองว่ามีบางส่วนของสังคมที่ยัง
ไม่เหมาะสม ต้องแก้ไข ผู้ที่มองแบบนี้งานก็ออกมาแบบกึ่งพัฒนา กึ่งสงเคราะห์

3. มองโดยยึดตนเองเป็นหลัก แต่เพิ่มความพยายามในการศึกษาต้นตอของปรากฏการณ์ต่างๆ ในมุมมองกว้างขึ้น ซึ่งพบว่าสังคมยังมีโครงสร้างที่ไม่เหมาะสมและไม่เป็นธรรม แต่ยังไม่มีความรู้ความเข้าใจวิถีชีวิตและวัฒนธรรมตลอดจนระบบคิดของชาวบ้านในชนบท จึงใช้ระบบคิดของตนซึ่งได้รับอิทธิพลจากสังคมเมืองเป็นบรรทัดฐานในการวัดความถูกต้อง งานที่ออกมาจะเป็นแบบปฏิวัติสังคม

4. พยายามมองให้พ้นจากตนเอง พยายามขจัดทัศนคติที่มีไว้ล่วงหน้าออกไปเสียก่อน มองถึงวิถีชีวิต วัฒนธรรม และระบบคิดของประชาชนในชนบท ไม่นำบรรทัดฐานของตนเองไปเปรียบเทียบหรือตัดสินการดำเนินชีวิตในด้านต่างๆ ของชาวชนบท พร้อมทั้งจะสร้างจิตสำนึกหรือปรับปรุงวิถีปฏิบัติใหม่ๆ ขึ้นมาโดยยึดประชาชนเป็นหลัก การดำเนินงานพัฒนาชนบทจะมุ่งเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสังคมให้เป็นสังคมที่มีคุณภาพอย่างแท้จริง

อคิน (2536: 56) ได้กล่าวถึงการวิเคราะห์ชุมชนว่าต้องวิเคราะห์ในด้านของโครงสร้างและหน้าที่ คือ ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกของชุมชน และความแน่นแฟ้นในการรวมตัวของสังคม และหน้าที่ของสังคมหรือสถาบันที่เป็นแบบแผนพฤติกรรมของสังคม

ชยันต์ (2536: 170) กล่าวถึงการวิเคราะห์ชุมชนว่าเป็นการพยายามมุ่งที่จะศึกษาศักยภาพของชุมชน องค์กรชาวบ้านและบทบาทของผู้นำในการแก้ไขปัญหาของชาวบ้าน โดยการวิเคราะห์ชุมชนมีหลักเกณฑ์ที่คล้ายคลึงกันคือ เป็นการวิเคราะห์แยกย่อยให้เห็นองค์ประกอบต่างๆ ของชุมชน และการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นโดยพิจารณาจากปัจจัยที่มาจากภายนอก เช่น การเข้ามาของรัฐ และปัจจัยภายในซึ่งอาจหมายถึงบทบาทของผู้นำ องค์กรชาวบ้าน กลุ่มชาวบ้าน ชนชั้น และที่สำคัญคือพลังเหล่านี้ซึ่งมีกลุ่มต่างๆ เป็นตัวผลักดันภายใต้กรอบและเงื่อนไขทางวัฒนธรรม ดำเนินไปอย่างไร และมีผลออกมาอย่างไร ผู้ศึกษาวิจัยต้องอาศัยแนวคิด ทฤษฎีในฐานะเครื่องมือนำทางในการศึกษา โดยได้ยกตัวอย่างของการวิเคราะห์ชุมชนที่ยกกระบวนของ อคิน (2536) ที่ใช้แนวคิด ทฤษฎี เพื่อช่วยให้เห็นความสลับซับซ้อนและพลวัตของชุมชน ได้แก่ โครงสร้างสังคม (social structure) สถานภาพและบทบาท (status and role) การหน้าที่ (function) การวิเคราะห์กระบวนการคลี่คลายของเหตุการณ์ตามกาลเวลา (processual analysis) เวทีและสนาม (field concept & arena) และเป็นการวิเคราะห์ถึงข้อมูลพื้นฐานที่จะนำไปสู่ความเข้าใจเรื่องความหมาย หน้าที่ และความสัมพันธ์ทางสังคม

กาญจนา (2538: 175) กล่าวถึงการวิเคราะห์ ว่าหมายถึง การค้นหาสาเหตุที่อยู่เบื้องหลังเหตุการณ์หรือปรากฏการณ์ต่างๆ เพื่อดูสิ่งที่อยู่เบื้องหลังของเหตุการณ์ ซึ่งอาจจะเป็นมูลเหตุของความหมายต่างๆ และหมายถึงการแยกแยะองค์ประกอบของสิ่งต่างๆ ออกมาเป็นชิ้นส่วนย่อยๆ และค้นหาโครงสร้างดังกล่าว และได้เสนอการวิเคราะห์ชุมชน/สังคม สำหรับการพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชนว่า เป็นการวิเคราะห์ประวัติความเป็นมาของชุมชน ชีวิตของคนในชุมชน ลักษณะทางกายภาพ

โครงสร้างปัจจุบันด้านต่างๆ ของชุมชน เป็นต้น และวิเคราะห์ปัญหาและสาเหตุของปัญหา พลังของการแก้ไขปัญหา การวิเคราะห์ทบทวนอดีตและปัจจุบัน การดำรงชีวิต ความเป็นอยู่ รวมถึงการทบทวนตัวเองของนักพัฒนาและชาวบ้าน และกิจกรรม กระบวนการทำงานที่ได้ลงมือไป ทั้งนี้จะช่วยให้บุคคลภายนอก นักพัฒนา มีความเข้าใจชุมชนมากขึ้นในลักษณะที่รอบด้านและลุ่มลึก และเพื่อให้เกิดจิตสำนึกที่ถูกต้องต่อชุมชนและสังคมของตนเอง

นอกจากนี้ กาญจนา (2538: 175) ยังได้เสนอหลักการในการวิเคราะห์ชุมชน คือ จะต้องวิเคราะห์ในมิติทางประวัติศาสตร์ คือ ดูถึงความเปลี่ยนแปลงที่ผ่านมา และปัจจัยที่เป็นตัวกำหนดการเปลี่ยนแปลง วิเคราะห์ในเชิงโครงสร้างและหน้าที่ ว่าทุกสิ่งเกิดขึ้นอย่างมีระบบระเบียบโครงสร้างที่แน่นอน มีกลไก และเงื่อนไขที่สืบทอดเหตุการณ์นั้นๆ วิเคราะห์ถึงปัญหาและศักยภาพในการแก้ไขปัญหาของชุมชน รวมถึงสิ่งที่เกิดขึ้นอย่างมีเงื่อนไขเหล่านั้น โดยวิเคราะห์องค์ประกอบย่อยกลไกเงื่อนไข ความสัมพันธ์ที่ส่งเสริมให้เกิดเหตุการณ์หรือปรากฏการณ์นั้น หรือกลไก เงื่อนไขที่ทำลายปรากฏการณ์นั้นๆ ด้วย

วันรักษ์ (2531: 227) กล่าวถึงความหมายและขอบเขตของการวิเคราะห์ชุมชน คือ กระบวนการสร้างความรู้ความเข้าใจในเรื่องของคนและสังคมหมู่บ้าน ศึกษาสิ่งที่เป็นตัวกำหนดการเปลี่ยนแปลงของชุมชน ซึ่งได้แก่ ปัจจัยทางเศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรมและจิตสำนึกในระดับและนอกชุมชน สำหรับวัฒนธรรมนั้น มีความสัมพันธ์กับวิถีการผลิตของชุมชนและมีวิวัฒนาการ เมื่อวิถีการผลิตเปลี่ยนแปลงไป วัฒนธรรมของชาวบ้านก็เปลี่ยนแปลงไป จึงต้องศึกษาพัฒนาการของวิถีการผลิตและวัฒนธรรมของชาวบ้านในช่วงประวัติศาสตร์ การศึกษาวิเคราะห์ชุมชนจึงประกอบไปด้วย การศึกษาประวัติของหมู่บ้านและสภาพในการดำรงอยู่ของชุมชนในปัจจุบัน สัมพันธภาพส่วนต่างๆ ภายในและรอบๆ ชุมชนวัฒนธรรมการดำรงชีวิตของชาวบ้าน และระบบคิดของชาวบ้าน ซึ่งการศึกษาความเป็นมาของชุมชนจะช่วยให้มองเห็นการเคลื่อนไหวตัวของชุมชนการแทรกแซงของอิทธิพลภายนอก การดำรงอยู่และการสูญหายไปของคุณค่าที่ดีต่างๆ ซึ่งจะนำไปสู่ความเข้าใจสภาพและปัญหาในปัจจุบัน ทำให้สามารถแก้ไขปัญหาอย่างมีประสิทธิภาพ

บัณฑร และ วิริยา (2533: 133) กล่าวถึงการวิเคราะห์ชุมชนว่าประกอบด้วยการศึกษาวิเคราะห์พื้นที่หรือการวิเคราะห์สถานการณ์ซึ่งกระทำอยู่เสมอการวิเคราะห์การวางแผนทั้งหมดประกอบกับการกำหนดสาเหตุของกิจกรรมอันตั้งอยู่บนรากฐานของความคิดและปัญหาความต้องการ ส่วนเรื่องที่น่ามาวิเคราะห์สถานการณ์ในชนบทมีดังนี้ ใครทำอะไร เมื่อไร อย่างไรและทำไมการศึกษาชุมชนรวมทั้งภาวะผู้นำ และเจตนารมณ์ชุมชน บทบาทชายหญิงและเยาวชนความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวในชุมชน อิทธิพลของชุมชน อะไรคือ ความคิดและความต้องการที่แท้จริงของชุมชน มีศักยภาพและทรัพยากรอะไรบ้างที่มีในชุมชน มีทรัพยากรภายนอกอะไรบ้างที่จะนำมาสนับสนุนกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน

สมศักดิ์ (2540: 50) กล่าวถึงขั้นตอนของการวิเคราะห์ชุมชนว่า มีอยู่ 4 ประการดังต่อไปนี้

1. ศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน ถ้าหากปัญหาและความต้องการมีหลายอย่างในขณะเดียวกัน จะต้องเรียงลำดับความสำคัญของปัญหาและความต้องการ ซึ่งจะต้องสำรวจและจัดลำดับความสำคัญของปัญหาและความต้องการต่างๆ ตามความต้องการของประชาชนในชุมชน

2. ศึกษาสาเหตุของปัญหา เป็นการค้นหาเหตุที่ทำให้เกิดปัญหาจำเป็นต้องอาศัยข้อมูลต่างๆ เป็นพื้นฐานประกอบการวิเคราะห์ ซึ่งวิธีการหาสาเหตุของปัญหาและความต้องการในชุมชนนั้นมีหลายวิธี ได้แก่ การสังเกตการศึกษาประวัติศาสตร์ภูมิหลังของชุมชน การสัมภาษณ์ เป็นต้น

3. ศึกษาความสามารถในการแก้ไขปัญหา

4. ศึกษาช่องทางในการแก้ไขปัญหา มีการวางแผนการดำเนินการต่างๆ เพื่อหาช่องทางในการแก้ปัญหาและความต้องการของชุมชน ซึ่งมีหลายวิธีดังนี้

4.1 การประชุมวิเคราะห์และสรุประหว่างผู้สำรวจเก็บข้อมูล ผู้ปฏิบัติงานในชุมชนและผู้เชี่ยวชาญ เพื่อที่จะดำเนินการวางแผนในการแก้ไขปัญหาและความต้องการของชุมชน โดยวิธีการนี้ประชาชนไม่ได้มาเกี่ยวข้องด้วย

4.2 การประชุมวิเคราะห์และสรุประหว่างผู้สำรวจข้อมูล ผู้ปฏิบัติงานและผู้นำชุมชน ตลอดจนองค์กรในชุมชน ผู้นำกลุ่มต่างๆ ในชุมชน เป็นสิ่งที่มีประโยชน์ทำให้ได้ทราบความคิดเห็นทั้งสองฝ่าย แต่อาจจะมีข้อเสียเปรียบในแง่ที่ฝ่ายผู้นำชุมชนอาจจะไม่กล้าพูด ไม่กล้าที่จะแสดงออก ทำให้ อาจจะเป็นผู้รับฟังความคิดเห็นเสียมากกว่า

4.3 การแยกประชุมและสรุปการวิเคราะห์ชุมชนระหว่างฝ่ายประชาชนกับฝ่ายเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับงานพัฒนาไม่ว่าจะเป็นของรัฐหรือองค์กรเอกชน จะเป็นประโยชน์มากกว่า เพราะทุกฝ่ายได้แสดงความคิดเห็นและสรุปแนวทางแก้ไขปัญหาได้อย่างเต็มที่ หลังจากนั้น เมื่อต่างฝ่ายได้ข้อสรุปและมาประชุมพิจารณาวิเคราะห์สรุปร่วมกันอีกครั้งหนึ่ง ก็จะได้ข้อสรุป ช่องทางการวางแผนแก้ไขปัญหารและความต้องการของชุมชน

4.4 ผู้นำชุมชน องค์กรชุมชน อาสาสมัคร และกลุ่มต่างๆ ภายในชุมชนร่วมกันประชุมพิจารณาวิเคราะห์ชุมชน เพื่อวางแผนหาช่องทางแก้ไขปัญหารและความต้องการของชุมชน โดยเจ้าหน้าที่ของรัฐ หรือเอกชนที่ทำงานด้านพัฒนาจะทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาเท่านั้น วิธีการนี้เป็นวิธีการที่ดีที่ประชาชนภายในชุมชนได้ตระหนักถึงความสามารถของตนเองได้รู้จักการวิเคราะห์ชุมชนของตน โดยมีเจ้าหน้าที่เป็นที่ปรึกษาเท่านั้น

4.5 การประชุมและสรุปการวิเคราะห์ชุมชนโดยชุมชนเอง ปราศจากการช่วยเหลือหรือมีที่ปรึกษาจากภายนอกชุมชน วิธีการนี้เป็นวิธีการที่ดีที่ประชาชนช่วยและหาช่องทางพัฒนาด้วยตนเอง ภายในชุมชนของตน

วันรักษ์ (2531: 227) กล่าวถึงบุคคลผู้มีบทบาทในการวิเคราะห์ชุมชนว่าอาจแบ่งได้เป็น 3 กลุ่ม คือ

1. การวิเคราะห์ชุมชนโดยฝ่ายชาวบ้าน ซึ่งถือว่าเป็นวิธีการที่ถูกต้องที่สุด เพราะชาวบ้านย่อมรู้จักและมีความเข้าใจเกี่ยวกับชุมชนในแง่มุมต่างๆ ได้ดีกว่าบุคคลภายนอก
2. การวิเคราะห์ชุมชนโดยฝ่ายชาวบ้านร่วมกับนักพัฒนา เป็นการประนีประนอมหรือเป็นการพบกันครึ่งทาง เพราะเหตุที่ความสามารถในการวิเคราะห์ของชาวบ้านในชุมชนยังไม่มีการพัฒนา จำเป็นต้องอาศัยบุคคลภายนอกเข้าไปกระตุ้นให้ชาวบ้านเกิดการเรียนรู้ แสดงความคิดเห็น เพื่อนำไปสู่การตัดสินใจและลงมือปฏิบัติร่วมกัน
3. การวิเคราะห์ชุมชนโดยนักพัฒนา เป็นการที่นักพัฒนาจะสามารถดำเนินบทบาทในการกระตุ้นให้ชาวบ้านแสดงความคิดเห็นและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างมีเป้าหมาย

หนี้และการบริหารหนี้ของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร

ความหมายของหนี้

หนี้ (obligation) เป็น ความสัมพันธ์ทางกฎหมายระหว่างบุคคลตั้งแต่สองฝ่ายขึ้นไป แต่ละฝ่ายจะมีที่คืนก็ได้ และด้วยความสัมพันธ์อันนี้ ฝ่ายที่เรียกว่า "เจ้าหนี้" มีสิทธิบังคับฝ่ายที่เรียกว่า "ลูกหนี้" ให้กระทำการหรืองดเว้นกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อประโยชน์ของฝ่ายเจ้าหนี้ได้ หรือกล่าวอีกทำนองหนึ่ง คือ ฝ่ายลูกหนี้มีหน้าที่ต้องกระทำการหรืองดเว้นกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อประโยชน์ของฝ่ายเจ้าหนี้ หรือส่งมอบทรัพย์สินเรียกว่าการชำระหนี้ (อาสาสมัครวิกิพีเดีย, 2556)

หนี้ในทำนองเงินตรา นั้นเรียก "หนี้สิน" (debt) และมักเรียกกันสั้น ๆ ว่า "หนี้" ทำให้เข้าใจกันว่า หนี้เกี่ยวข้องกับเรื่องเงินตราเสมอไป แต่อันที่จริงแล้ว หนี้สินเป็นเพียงรูปแบบหนึ่งของหนี้ และหนี้ปรากฏตัวหลากหลายรูปแบบ

ตามความข้างต้นนั้น กล่าวได้ว่าหนี้สินมีลักษณะสำคัญอยู่ 3 ประการคือ

1. ต้องมีเจ้าหนี้ และลูกหนี้
2. เจ้าหนี้และลูกหนี้ทั้งสองฝ่ายจะต้องมีความผูกพันกันในทางกฎหมาย อันจะก่อให้เกิดสิทธิและหน้าที่ในหนี้สิน
3. วัตถุประสงค์แห่งหนี้ บ่อยครั้งที่วัตถุประสงค์แห่งหนี้มักจะเป็นตัวเงิน จึงเรียกว่าหนี้สิน

ความระงับแห่งหนี้ หมายความว่า หนี้ได้สิ้นสุดลงหรือได้ระงับลง ซึ่งมีอยู่ 5 กรณีได้แก่

1. การชำระหนี้
2. การปลดหนี้
3. การหักกลบลบหนี้
4. การแปลงหนี้ใหม่
5. หนี้เคลื่อนกลิ้งกัน

ลักษณะสำคัญของหนี้

หนี้สินมีลักษณะที่สำคัญ 3 ประการ คือ

1. ต้องมีเจ้าหนี้และลูกหนี้ หมายความว่าหนี้หรือสิทธิเหนือบุคคลนี้ต้องมีบุคคลสองฝ่าย ฝ่ายหนึ่งเป็นผู้ทรงสิทธิ อีกฝ่ายหนึ่งตกอยู่ในหน้าที่จำต้องชำระหนี้ บุคคลซึ่งเป็นฝ่ายในหนี้ นั้น อาจจะเป็นบุคคลสองคนหรือมากกว่านั้นขึ้นไปก็ได้ กล่าวคือ ไม่จำกัดว่าจะต้องเป็นเรื่องผูกพัน ระหว่างบุคคลสองคนเท่านั้น อาจมีบุคคลหลายคนเป็นเจ้าหนี้ร่วมอยู่ฝ่ายหนึ่ง และมีบุคคลหลาย บุคคลเป็นลูกหนี้ร่วมอยู่อีกฝ่ายหนึ่งก็ได้ ซึ่งบุคคลดังกล่าวนี้ อาจเป็นบุคคลธรรมดาหรือนิติ บุคคลก็ได้

2. ต้องมีความผูกพันกันในทางกฎหมายอันก่อให้เกิดสิทธิและหน้าที่ในเรื่องหนี้ ซึ่งใน บางกรณีก็เป็นความผูกพันที่ก่อให้เกิดประโยชน์แลกเปลี่ยนต่างตอบแทนซึ่งกันและกัน ในระหว่าง ลูกหนี้ และเจ้าหนี้ เช่น สัญญาการซื้อขาย แลกเปลี่ยน เช่าทรัพย์สิน เช่าซื้อ จ้างแรงงาน สัญญาจ้างทำของ เป็นต้น

3. จะต้องมีวัตถุแห่งหนี้ วัตถุแห่งหนี้ คือ ข้อกำหนดที่ลูกหนี้ต้องปฏิบัติต่อการชำระหนี้แก่เจ้าหนี้ อย่างไร ซึ่งมีอยู่ 3 ประเภท คือ

- 3.1 ภาระทำการ
- 3.2 งดเว้นภาระทำการ
- 3.3 โอนกรรมสิทธิ์ส่งมอบทรัพย์สิน

สภาพแห่งหนี้

หนี้เป็นทรัพย์สินประเภทหนึ่ง ซึ่งมีราคา (valuable), ยึดถือเอาได้ (susceptible of being appropriated) และสามารถจำหน่ายโอน (disposable) ไปได้เหมือนทรัพย์สินประเภทอื่น ๆ โดยวิธีโอนสิทธิเรียกว่า

นอกจากนี้ เมื่อแบ่งตามประเภทแห่งสิทธิแล้ว หนี้เป็นบุคคลสิทธิ (personal right) ประเภทหนึ่ง เพราะมีแก่นสารเป็นสิทธิเรียกร้องระหว่างบุคคล และในฐานะที่เป็นบุคคลสิทธิ หนี้จึงรวมอยู่ในกองทรัพย์สิน (estate) ของบุคคลแต่ละคน แต่ในกองทรัพย์สินใช้ว่าจะมีแต่บุคคลสิทธิ ยังมีทรัพย์สินสิทธิ (real right) หรือสิทธิที่มีแก่นสารเป็นทรัพย์สิน อยู่ด้วย

เมื่อบุคคลตาย กองทรัพย์สินของเขาจะเปลี่ยนไปเรียกว่า "กองมรดก" และจะตกทอดแก่ทายาทของเขา เพราะฉะนั้น ทายาทจึงจะต้องรับใช้หนี้ของผู้ตายต่อไปด้วย เว้นแต่บรรดาหนี้ที่ตามกฎหมายหรือตามสภาพแล้วเป็นเรื่องเฉพาะตัวของผู้ตายอย่างแท้จริง กล่าวคือ ไม่มีใครชำระแทนได้โดยแน่แท้ เช่น ผู้ตายหมั้นกับบุคคลอื่นไว้ เมื่อเขาตาย ใครก็ไม่สามารถไปสมรสแทนเขาได้ ในกรณีอย่างนั้น หนี้จะดับสูญไปโดยสภาพ

การเกิดหนี้

หนี้เกิดขึ้นเพราะนิติกรรม และนิติเหตุ ทั้งสองประการนี้เป็นบ่อเกิดแห่งหนี้ หรือเรียกว่า มูลหนี้ (source of obligation)

นิติกรรม (legal transaction) คือ การที่บุคคลกระทำลงด้วยใจสมัครและโดยชอบด้วยกฎหมาย เพื่อก่อความสัมพันธ์ทางกฎหมายขึ้น ซึ่งอาจเป็นความสัมพันธ์ฝ่ายเดียว เช่น ให้คำมั่นว่าจะขายทรัพย์สินให้ ผู้ให้คำมั่นก็มีหน้าที่ต้องปฏิบัติตามคำมั่น คำมั่นจึงเป็นมูลแห่งหนี้ของเขา หรืออาจเป็นความสัมพันธ์หลายฝ่าย เช่น หลายคนตกลงทำสัญญากัน คู่สัญญาก็มีหน้าที่ต่อกันตามสัญญา สัญญาจึงถือว่าเป็นมูลแห่งหนี้ของคู่สัญญาเหล่านั้น

ส่วนนิติเหตุ (legal cause) คือ เหตุที่ทำให้บุคคลเกิดมีความสัมพันธ์ทางกฎหมายขึ้น อันเป็นเหตุที่กฎหมายกำหนดไว้ ไม่ว่าเขาจะสมัครใจหรือไม่ก็ตาม

บุคคลในหนี้

หนี้เป็นนิติกรรมแบบทวิภาคี (bilateral) กล่าวคือ มีคู่กรณีอยู่สองฝ่าย ฝ่ายหนึ่งเรียกว่า ลูกหนี้ (obligor หรือ debtor) มีหน้าที่ต้องกระทำหรือไม่กระทำการใด ๆ เพื่อประโยชน์ของอีกฝ่ายซึ่งเรียกว่า เจ้าหนี้ (obligee หรือ creditor) แต่ละฝ่ายอาจประกอบบุคคลหนึ่งคนหรือหลายคนก็ได้ กรณีที่บุคคลหลายคนเป็นเจ้าหนี้หรือลูกหนี้ร่วมกันนั้น เรียกว่า "หนี้ร่วม" (joint obligation) และเจ้าหนี้เช่นนั้นเรียก "เจ้าหนี้ร่วม" (joint obligee) ส่วนลูกหนี้เรียก "ลูกหนี้ร่วม" (joint obligor)

เจ้าหนี้และลูกหนี้เป็นองค์ประกอบสำคัญของหนี้ หากขาดฝ่ายหนึ่งไป ก็จะไม่มีความหมาย หรือหนี้ อาจระงับสิ้นลงได้ สำหรับลูกหนี้จำเป็นต้องมีตัวตนแน่ชัด เพราะถ้าไม่รู้ว่าจะต้องเรียกให้ใครชำระหนี้ ก็ ไม่ต่างกับว่าไม่มีหนี้ แต่เจ้าหนี้ในบางกรณีอาจไม่มีตัวตนแน่ชัดแต่แรกเริ่มก็ได้ เช่น การจัดประกวดและ มีการให้ค้ำประกันสัญญาว่าจะให้เงินรางวัลแก่ผู้ชนะ เป็นการแสดงเจตนาผูกพันตัวเองด้วยค้ำประกันว่าจะให้ รางวัล แม้ยังไม่มีผู้รับค้ำประกัน แต่ก็ถือว่าหนี้แก่ผู้จัด

การบริหารหนี้ของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร

ลักษณะการบริหารหนี้ของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรจะมีข้อปฏิบัติในการ ปลดปล่อยสินเชื่อ โดยการวิเคราะห์การให้เกษตรกรกู้ยืมโดยพิจารณาหลักๆ จากวัตถุประสงค์การใช้เงินกู้ อัตราการผลิตภาคเกษตรกรรม ความสามารถในการส่งชำระคืน และประวัติการชำระคืนเงินกู้เป็น หลัก ลักษณะการให้เกษตรกรสามารถทำสัญญาเงินได้ตลอดทั้งปีตามความจำเป็นในการประกอบ อาชีพ โดยมีระยะเวลาผ่อนชำระเงินกู้โดยค้ำประกันถึงช่วงเวลาเก็บเกี่ยวผลผลิตของเกษตรกรเป็นหลัก การกู้เงินมีสัญญาการกู้เงินหลัก ๆ คือ

1. กู้เพื่อเป็นค่าใช้จ่าย ลักษณะการชำระคืนภายใน 12 เดือน แต่ถ้ามีเหตุจำเป็นสามารถขอ กำหนดชำระได้ไม่เกิน 18 เดือน ตามที่มาแห่งรายได้
2. กู้เพื่อเป็นค่าลงทุนในการผลิต ลักษณะการชำระคืน ตั้งแต่ 3 ปี ถึง 15 ปี ถ้ามีเหตุจำเป็น สามารถขอชำระคืนได้ไม่เกิน 20 ปี กำหนดการส่งชำระช่วงไตรมาสเดียวกันของทุกปี

ลูกค้าจะได้รับหนังสือเตือนในไตรมาสที่ตนถึงกำหนดต้องมาชำระเงินกู้คืน เมื่อลูกค้าได้รับ หนังสือแจ้งเตือนการชำระหนี้ต้องนำต้นเงินพร้อมดอกเบี้ยมาส่งชำระคืนให้เรียบร้อย ถ้าลูกค้าไม่นำเงินมาส่งชำระในช่วงเวลาที่กำหนด ภายใน 90 วันนับแต่วันเลยกำหนดส่งชำระ ลูกค้าจะเสียเบี้ยปรับที่อัตราดอกเบี้ยที่ธนาคารเรียกเก็บจากลูกค้ารายย่อยชั้นดี บวกกับเบี้ย ปรับอีกร้อยละ 3 บาท (Minimum Retail Rate+3) หากเลยกำหนดการส่งชำระคืนเกิน 90 วัน อัตราเบี้ยปรับของลูกค้าจะเปลี่ยนแปลง โดยมีการเปลี่ยนแปลงชั้นลูกค้ามาร่วมด้วย จากชั้นเดิมเป็น ลูกค้าหนี้ NPL (Non Performing Loan) หรือหนี้ที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้มีอัตราการคิดดอกเบี้ยคือ (Minimum Retail Rate+3)

เมื่อลูกค้าเป็นหนี้ NPL ธนาคารต้องดำเนินการบริหารจัดการหนี้ให้กับลูกค้าโดยวิเคราะห์ องค์ประกอบดังกล่าวแล้ว สรุปได้ว่า ธนาคารสามารถดำเนินการได้อย่างใดอย่างหนึ่งใน 2 แนวทาง ดังนี้

1. ในกรณีที่เห็นว่า ยังคงดำเนินธุรกิจต่อไปได้หากมีการแก้ไขปัญหาที่เหมาะสม ควรให้ลูกหนี้มีโอกาสในการฟื้นฟูธุรกิจการแก้ไขหนี้ มีดังนี้

1.1 ปรับปรุงโครงสร้างหนี้ใหม่ โดยเปลี่ยนหนี้ระยะสั้นเป็นระยะยาว ยืดเวลาการชำระหนี้ออกไป เปลี่ยนดอกเบี้ยค้างชำระมาเป็นเงินต้นแล้วให้ผ่อนชำระในระยะเวลา ให้ระยะเวลาชำระคืนตามความจำเป็น กำหนดเงื่อนไขการผ่อนชำระเสียใหม่ให้เหมาะสมกับความสามารถในการชำระหนี้

1.2 ลดเงินต้นหรือดอกเบี้ยเมื่อเห็นว่า การประกอบอาชีพไม่สามารถชำระหนี้ได้ทั้งหมด และหลักประกันไม่เพียงพอถ้าปล่อยไปอาจเป็นปัญหาสะสม กระทั่งถึงขั้นต้องฟ้องบังคับคดี ยิ่งส่งผลเสียแก่ธนาคารมากขึ้นการลดเงินต้นบางส่วนหรือดอกเบี้ยเป็นสิ่งจูงใจให้ลูกหนี้มีความพยายามในการตัดชำระหนี้แก่ธนาคาร

1.3 การเพิ่มทุน หากสภาพการเงินขาดสภาพคล่อง แต่ลูกหนี้ยังมีความสามารถและมีช่องทางในการประกอบอาชีพที่ส่งผลให้เกิดเป็นผลกำไร ก็อาจทำให้สามารถแก้ไขปัญหาได้ โดยกำหนดเงื่อนไขว่า ถ้าลูกหนี้มีการเพิ่มทุนในสัดส่วนที่เป็นเงื่อนไขแก่ธนาคารแล้ว ธนาคารจะให้การสนับสนุนวงเงินสินเชื่อเพิ่มเพื่อนำไปประกอบอาชีพตามโครงการนั้น ๆ เพื่อแก้ไขปัญหาลูกหนี้

1.4 ให้กู้เพิ่มในกรณีที่เห็นว่า การประกอบอาชีพขาดสภาพคล่อง แต่ยังมีช่องทางในการดำเนินต่อไปได้ ธนาคารจะเพิ่มวงเงินสินเชื่อ เพื่อแก้ไขสภาพคล่องของลูกหนี้ให้ดีขึ้นโดยคำนึงถึงปัจจัย ดังนี้

1.4.1 วงเงินสินเชื่อที่เพิ่ม สามารถทำให้การประกอบอาชีพทำกำไรเพียงพอที่จะชำระหนี้ทั้งหนี้เก่าและหนี้ใหม่ได้

1.4.2 วงเงินสินเชื่อที่เพิ่ม ไม่มากเกินไปกว่า ความเสี่ยงที่ยอมรับได้

1.4.3 หลักประกันเดิมคุ้มกับวงเงินสินเชื่อใหม่หรือไม่ หรือให้ลูกหนี้หาหลักประกันใหม่เข้ามาเพิ่ม

1.4.4 สัดส่วนหนี้สินของธนาคารกับหนี้ภายนอกเป็นอย่างไร

1.4.5 ต้องแน่ใจว่า สามารถควบคุม การใช้วงเงินหรือกำหนดเงื่อนไขที่ควบคุมการใช้วงเงินของลูกหนี้ได้

1.5 การเจรจาให้ขายทรัพย์สิน กรณีที่มีปัญหา อันเกิดจากลูกหนี้มี สินทรัพย์ถาวร มากเกินไป อาจเสนอให้ลูกหนี้ขายทรัพย์สินที่ไม่เกี่ยวข้อง กับธุรกิจ เพื่อนำเงินชำระหนี้บางส่วน เป็นการลดภาระหนี้ของลูกหนี้ลงและ ช่วยลดการแบกรับภาระดอกเบี้ยมากเกินไป

2. ในกรณีที่เห็นว่า ธุรกิจอาจต้องมีการเยียวยา รักษา มีควรรีบดำเนินการ เพื่อให้ ธนาคารได้รับการชำระหนี้โดยเร็วที่สุด ซึ่งการแก้ไขหนี้วิธีนี้ ดังนี้

2.1 SPLIT หนี้ โดยให้ผู้ที่ต้องรับผิดชอบในหนี้ เป็นผู้ส่งจ่ายเช็คผู้ค้าประกัน หรือ บุคคลที่ต้องรับผิดชอบอื่นแบ่งการชำระหนี้ตามส่วนความรับผิดชอบก็อาจจะทำให้การเรียกหนี้คืบง่าย ขึ้น

2.2 รับโอนทรัพย์สินเพื่อชำระหนี้ เพื่อตัดปัญหาในการฟ้องร้อง อาจจะชวนให้ ลูกหนี้ โอนทรัพย์สินเพื่อชำระหนี้ก็ได้

2.3 การดำเนินคดี หรือใช้ขบวนการทางกฎหมายอื่นๆ เพื่อให้ได้รับการชำระหนี้ คืบโดยเร็วที่สุด (เอกสารการบริหารจัดการหนี้ของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร, 2557: 8-11)

ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สุธิดา (2548) ศึกษาการจัดการหนี้ครัวเรือนชนบท จังหวัดขอนแก่น พบว่าการเป็นหนี้ เป็น เรื่องที่ปกติของกลุ่มคนกลุ่มใหญ่ในชุมชน ชุมชนจึงถือว่าการเป็นหนี้ไม่ใช่เรื่องที่น่าอาย การเป็นหนี้ใน หมู่บ้านสูงถึงร้อยละ 93.5 เมื่อพิจารณาถึงแหล่งเงินทุนให้กู้ทั้งจากสถาบันการเงินในระบบและการกู้ นอกกระบบ พบว่าครัวเรือนฐานะปานกลางมีปริมาณการเป็นหนี้สูงที่สุด รองลงมาคือครัวเรือนที่มี ฐานะต่ำและครัวเรือนที่มีฐานะดีตามลำดับ แหล่งเงินทุนที่ครัวเรือนในหมู่บ้านเป็นหนี้มากที่สุด คือ กองทุนเงินล้านหมู่บ้าน รองลงมาเป็นหนี้กับธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร และญาติ ตามลำดับ เมื่อเปรียบเทียบแหล่งเงินกู้ระหว่างฐานะทางครัวเรือนพบว่า ครัวเรือนที่มีฐานะทาง เศรษฐกิจต่ำ ซึ่งเป็นกลุ่มคนกลุ่มใหญ่ที่มีมากที่สุดในหมู่บ้าน (54.6%) สามารถเข้าถึงแหล่งเงินกู้จาก สถาบันการเงินในระบบอย่างธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร และเข้าถึงกองทุนเงิน ล้านของหมู่บ้านได้ในสัดส่วนน้อยที่สุด แต่แหล่งหนี้ที่ครัวเรือนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำขอกู้ใน สัดส่วนมากที่สุดคือกู้ยืมญาติพี่น้องและการซื้อสินค้าระบบเงินผ่อน

พิชญา (2553: 63-64) ศึกษางานวิจัยหนี้สินครัวเรือนเกษตรกรในตำบลหนองแวง อำเภอดอนนา นคร จังหวัดสระแก้ว พบว่าเกษตรกรมีรายได้เพิ่มขึ้นน้อยกว่ารายจ่ายส่งผลให้รายได้ไม่เพียงพอกับ ค่าใช้จ่ายซึ่งเกิดจากการกู้ยืมเงินเป็นสาเหตุให้เกิดภาระหนี้สิน อีกทั้งเกษตรกรไม่สามารถทำธุรกรรม การกู้ยืมเงินในระบบได้เนื่องจากขาดแคลนหลักทรัพย์ และขาดแคลนผู้ค้ำประกัน ต้องกู้ยืมเงินนอก ระบบแทนเป็นผลให้เกษตรกรมีหนี้สินที่เพิ่มมากขึ้น เกษตรกรในตำบลหนองแวง อำเภอดอนนา นคร จังหวัดสระแก้ว มีรายได้เฉลี่ยต่อคนต่อเดือนเพียง 1,624 บาท ซึ่งถือว่าเป็นอัตราที่ค่อนข้างต่ำมาก ทั้งนี้จากการศึกษาสภาพหนี้สินของเกษตรกร ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรทางเศรษฐกิจสังคม

ของครัวเรือนเกษตรกร พบว่า ครัวเรือนเกษตรกรส่วนใหญ่เป็นหนี้สินในระยะเวลาปี 2552 ร้อยละ 98 สะสมต่อเนื่องเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน สาเหตุที่ทำให้ เกิดภาระหนี้มีมากกว่า 1 สาเหตุ โดยมีสาเหตุสำคัญ คือ ขาดทุนจากการขายผลผลิตทางการเกษตร รายได้น้อยกว่ารายจ่ายการลงทุนด้านการเกษตร ด้านการลงทุนซื้อผลิตภัณฑ์เคมีเกษตร รวมถึงสาเหตุด้านรายได้ไม่เพียงพอกับค่าใช้จ่ายในครัวเรือน ลักษณะของการเป็นหนี้ ส่วนใหญ่ไม่เป็นหนี้นอกระบบ สาเหตุที่ทำให้เกษตรกรต้องกู้ยืมเงินกู้นอกระบบ เนื่องจากไม่สามารถกู้ยืมจากสถาบันการเงินในระบบได้ แหล่งเงินกู้นอกระบบหลักคือ การกู้จากญาติ โดยมีการคิดดอกเบี้ยที่ต่ำหรือไม่มีดอกเบี้ย ด้วยปัจจัยดังกล่าว ทำให้ทราบสาเหตุทำให้เกิดหนี้สิน และการวางแผนแก้ไขปัญหานี้เพื่อเป็นแนวทางในการวางแผนลดภาระหนี้สินของเกษตรกรโดยการเพิ่มรายได้ให้มากส่งผลให้เกษตรกรมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น จากนั้นผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องควรนำปัจจัยเหล่านี้ไปใช้กำหนดแนวทางการช่วยเหลือหรือการแก้ปัญหาของครัวเรือนเกษตรกร การส่งเสริมให้ฝึกการจดบันทึกรายรับรายจ่ายในครัวเรือน เพื่อทราบถึงรายละเอียดการใช้จ่ายของครัวเรือนทั้งในภาคการเกษตรและนอกภาคการเกษตร เพื่อหาวิธีแก้ไขลดค่าใช้จ่ายได้อย่างถูกต้อง ผู้นำหมู่บ้านต้องเห็นความสำคัญของการลดรายจ่ายทั้งด้านการเกษตรและรายจ่ายในครัวเรือน โดยเชิญวิทยากรจากหน่วยงานภาครัฐหรือ ธกส.เข้าไปส่งเสริมชุมชนเพื่อลดรายจ่ายเพิ่มรายได้ให้กับครัวเรือนเกษตรกรโดยส่งเสริมการทำปุ๋ยใช้เองในครัวเรือนลดรายจ่ายการซื้อเคมีภัณฑ์ และให้คำแนะนำด้านการทำเกษตรแบบลดต้นทุน

นันทรัตน์ (2552: 204-214) ศึกษาภาวะหนี้สินของข้าราชการครูโรงเรียนประถมศึกษา อำเภอดงใหญ่ จังหวัดสงขลา พบว่า ข้าราชการครูมีภาระหนี้สินมากกว่า 1,000,000บาทมากที่สุด โดยเฉลี่ยแล้วต้องผ่อนชำระหนี้เดือนละ 15,000 บาท โดยปัจจัยหลักที่ก่อให้เกิดหนี้มีหลายปัจจัย ได้แก่ ความต้องการด้านปัจจัยพื้นฐาน ดำรงตนให้สมฐานะ มีบ้านส่วนตัวเป็นของตนเอง ความต้องการพัฒนาศักยภาพของตนเอง เช่นการศึกษาเพิ่มเติม การเดินทางไปฝึกอบรม ความต้องการพัฒนาคุณภาพชีวิต มีบ้านมีพาหนะส่วนตัว มีการลงทุนในการประกอบอาชีพเสริม รวมถึงปัจจัยด้านพฤติกรรมที่มีความสัมพันธ์ต่อการเกิดหนี้สิน เช่น การมีพฤติกรรมการบริโภคที่เป็นภาระ พฤติกรรมเกี่ยวข้องกับอบายมุข พฤติกรรมการซื้อสินค้าด้วยระบบเงินผ่อนเป็นต้น โดยปัจจัยต่าง ๆ ที่ส่งผลให้เกิดเป็นภาวะหนี้สินของราชการครูโรงเรียนประถมศึกษา อำเภอดงใหญ่นั้น มีผลกระทบต่อข้าราชการครูน้อยมาก โดยผลกระทบที่ได้จากการศึกษานั้นมี 4 ด้าน ได้แก่ ด้านจิตใจ ราชการครูที่เป็นหนี้สินนั้นจะมีความเครียดและเหนื่อยใจ ทางด้านร่างกายส่งผลให้ราชการครูนอนไม่หลับ ทางด้านสังคมส่งผลให้ประสิทธิภาพและความสามารถของข้าราชการครูน้อยลง ด้านเศรษฐกิจพบว่าหลังจากที่ราชการครูชำระหนี้ต่อเดือนแล้ว ข้าราชการครูส่วนใหญ่มีเงินเหลือไม่พอใช้ หรือเหลือเพียงพอใช้แต่ไม่มีพอเก็บออมได้

วิทยา (2550) จากการศึกษาปัญหาหนี้สินเกษตรกรในชนบทไทย พบว่า ปัจจัยสำเร็จที่ส่งผลให้เกษตรกรมีระดับภาระหนี้สินเพิ่มขึ้น ได้แก่ การทำการเกษตรแบบผสมผสาน การเข้าร่วมกับโครงการแปลงสินทรัพย์เป็นทุน การเข้าร่วมเป็นสมาชิกกู้เงินกองทุนหมู่บ้าน และการเข้าร่วมโครงการพัฒนาศักยภาพของหมู่บ้านและชุมชน ทางด้านปัจจัยที่ช่วยลดภาระหนี้สินของเกษตรกร ได้แก่ การเข้าร่วมโครงการประกันสุขภาพถ้วนหน้า และการเข้าร่วมโครงการพักชำระหนี้ ส่วนปัจจัยที่ส่งผลให้ความสามารถในการชำระหนี้ของเกษตรกรลดน้อยลง คือ ค่าใช้จ่ายจากนอกภาคการเกษตรที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน ส่วนปัจจัยที่เอื้อต่อการชำระหนี้จริงของเกษตรกรมาจากรายได้หลักในการประกอบอาชีพเกษตรกรรม ปัจจัยที่ส่งผลให้เกษตรกรเข้าร่วมโครงการแก้ไขปัญหานี้สินได้แก่ จำนวนหนี้สิน ผู้นำ และ ประชาชนในท้องถิ่น และการเข้าร่วมโครงการกองทุนหมู่บ้าน ส่วนปัจจัยที่มีทิศทางขัดแย้งกันได้แก่ รายได้จากการเกษตร และจำนวนเงินออม

ประสงค์ (2548) จากการศึกษางานวิจัยความสำเร็จของการแก้ไขหนี้สินภาคประชาชน (หนี้นอกระบบ) ของ ธ.ก.ส. กรณีศึกษาอำเภอพาน จังหวัดเชียงราย ผลจากการวิจัยพบว่า ในด้านปัจจัยนำเข้าความสำเร็จอยู่ที่ระดับปานกลาง โดยจะเห็นได้ว่านโยบายการแก้ไขปัญหานี้สินของเกษตรกร ผู้ปฏิบัติมีความเข้าใจและมีผลการปฏิบัติที่ถูกต้องรวดเร็วเป็นไปตามระยะเวลาที่กำหนด การติดต่อประสานงานระหว่าง ธ.ก.ส. และศูนย์อำนวยการต่อสู้เพื่อเอาชนะความยากจนอำเภอ มีการประสานงานและร่วมมือกันทั้งเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ทางด้านปริมาณความเพียงพอของพนักงานผู้ปฏิบัตินั้นมีไม่เพียงพอเหมาะสมต่อปริมาณงาน ในด้านกระบวนการความสำเร็จอยู่ที่ระดับมาก ซึ่งมีวิธีปฏิบัติและมีขั้นตอนการทำงานที่ชัดเจน ข้อมูลเกษตรกรที่ผ่านการประชาคมเชื่อถือได้ การเจรจาประนอมหนี้ส่วนใหญ่เกษตรกรมีความพึงพอใจพนักงาน ธ.ก.ส. พนักงานทำการวิเคราะห์กระแสเงินสดเกษตรกรทุกราย และสามารถดำเนินการปล่อยสินเชื่อเพื่อชำระหนี้สินนอกระบบให้แก่เกษตรกรได้ทั้งสิ้น 204 ราย เป็นการแก้ไขปัญหาภาระหนี้สินนอกระบบของเกษตรกรได้อย่างเหมาะสม มีผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของเกษตรกรผู้กู้เงินเพื่อชำระหนี้สินนอกระบบที่เข้าร่วมโครงการอยู่ในระดับต่ำ เนื่องจากพบว่าคุณภาพชีวิตของเกษตรกรไม่มีการเปลี่ยนแปลงจากประเภทของการประกอบอาชีพ การสร้างรายได้ การลดค่าใช้จ่าย การเก็บออมเงิน รวมถึงการกู้เงินจากธนาคาร จากกองทุนหมู่บ้าน และนายทุนนอกระบบ

บทที่ 3 วิธีการวิจัย

งานวิจัยเรื่องแนวทางการแก้ไขปัญหาภาระหนี้สะสมในครัวเรือนของเกษตรกรลูกค้าธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ต.ไทยชนะศึก อ.ทุ่งเสลี่ยม จ.สุโขทัย เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพที่เน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของกลุ่มเป้าหมาย โดยเลือกใช้เครื่องมือต่างๆ ได้แก่ การสังเกตแบบมีส่วนร่วมกับชุมชน การสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่มในลักษณะของเวทีระดมความคิดเห็นผ่านเครื่องมือต่างๆ โดยมีรายละเอียดดังจะนำเสนอในหัวข้อต่อไป

สถานที่ดำเนินการวิจัย

บริบททั่วไปของตำบลไทยชนะศึก

ที่ตั้งของตำบลไทยชนะศึก

องค์การบริหารส่วนตำบลไทยชนะศึกอยู่ห่างจากอำเภอทุ่งเสลี่ยม จังหวัดสุโขทัย ประมาณ 3 กิโลเมตร มี 2,612 หลังคาเรือน จำนวนประชากร 8,263 คน แยกเป็นชาย 4,143 คน หญิง 4,126 คน อาชีพหลัก คือ ทำนา ทำไร่ และเลี้ยงสัตว์ โดย มีเนื้อที่ทั้งหมด 83.72 ตารางกิโลเมตร หรือ 52,325 ไร่ แบ่งเป็นพื้นที่ที่อยู่อาศัย 320 ไร่ พื้นที่การเกษตร 46,331 ไร่ พื้นที่สาธารณะ 1,183 ไร่ และพื้นที่ป่าไม้ภูเขาและอื่น ๆ 4,491 ไร่ (องค์การบริหารส่วนตำบลไทยชนะศึก, 2555) ตำบลไทยชนะศึกมีจำนวน 11 หมู่บ้าน ได้แก่

หมู่ที่ 1 หมู่บ้านท่าตันธง

หมู่ที่ 2 หมู่บ้านแม่ทุเลา

หมู่ที่ 3 หมู่บ้านคลองสำราญ

หมู่ที่ 4 หมู่บ้านฝั่งหมื่น

หมู่ที่ 5 หมู่บ้านหนองหมื่นชัย

หมู่ที่ 6 หมู่บ้านธารชะอม

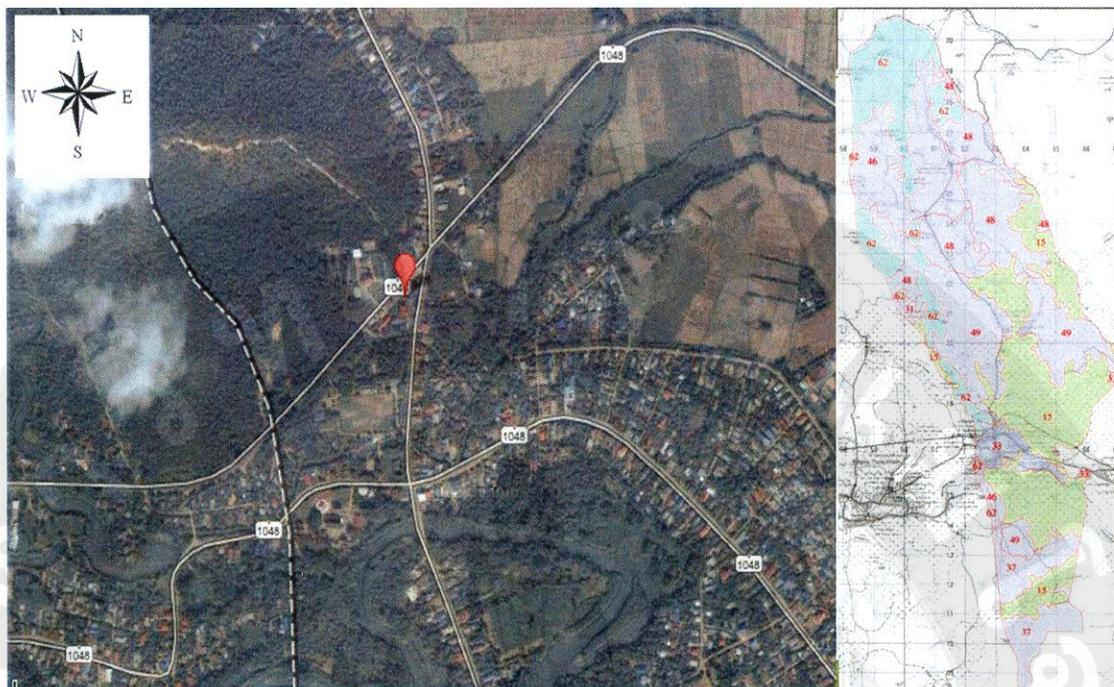
หมู่ที่ 7 หมู่บ้านหนองหญ้าปล้อง

หมู่ที่ 8 หมู่บ้านราษฎร์ร่วมจิต

หมู่ที่ 9 หมู่บ้านสำราญราษฎร์

หมู่ที่ 10 หมู่บ้านแม่ทุเลาพัฒนา

หมู่ที่ 11 หมู่บ้านท่าตันธงพัฒนา

ภาพที่ 1 แผนที่ตำบลไทยชนะศึก

ลักษณะภูมิประเทศ

ทิศเหนือ ติดต่อกับตำบลบ้านแก่ง อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย

ทิศใต้ ติดต่อกับตำบลบ้านใหม่ไชยเมงคล อำเภอทุ่งเสลี่ยม จังหวัดสุโขทัย

ทิศตะวันออก ติดต่อกับตำบลเขาแก้วศรีสมบูรณ์ อำเภอทุ่งเสลี่ยม จังหวัดสุโขทัย

ทิศตะวันตก ติดต่อกับตำบลทุ่งเสลี่ยม อำเภอทุ่งเสลี่ยม จังหวัดสุโขทัยมีแหล่งน้ำธรรมชาติ คือ แม่น้ำ 1 สาย ลำห้วย 5 สาย และคลองอีก 9 แห่ง และมีแหล่งน้ำที่สร้างขึ้นเองเป็นฝายกั้นน้ำ 40 แห่ง บ่อ บาดาล 58 แห่ง และ คลองอีก 9 แห่ง

จุดเด่นของพื้นที่ตำบลไทยชนะศึก มีสภาพทางกายภาพเป็นที่ราบ และบางส่วนเป็นภูเขา สภาพพื้นดินในพื้นที่ราบเป็นดินร่วน ดินร่วนปนทราย ในที่ดอนสภาพดินเป็นก้อนหินหรือเศษหิน ยากต่อการกักเก็บน้ำ เกษตรกรส่วนใหญ่มีอาชีพทำนาข้าว เฉลี่ยครัวเรือนละ 10-20 ไร่ พื้นที่ทำการเกษตรได้รับการจัดสรรที่ดินทำกินป่าโปร่งให้เป็นที่ดินทำกินเขตสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (สปก.)

ลักษณะเชิงกายภาพของตำบลไทยชนะศึกมีสภาพทางกายภาพเป็นภูเขาเกือบทุกหมู่บ้าน และส่วนใหญ่มีที่นาประกอบการเกษตร โดยมากมีที่ดินทำกินอยู่ในระหว่างคร้วเรือนละ 10 – 20 ไร่ ตำบลไทยชนะศึก มีพื้นที่ราษฎรบุกเบิกเป็นพื้นที่ทำกิน และบางส่วนได้รับเอกสารสิทธิ สปก.ราษฎรได้รับการจัดสรรที่ทำกินที่เป็นป่าโปร่ง ให้เป็นพื้นที่ทำกินเขต สปก. ครอบคลุม ก็จะทำให้ราษฎรมีที่ดินทำกินและรัฐบาล ใช้นโยบายส่งเสริมการปลูกป่าในพื้นที่ของราษฎรบางส่วน อนุญาตให้ราษฎรมีที่ทำกิน และมีป่าไม้ครอบคลุมการใช้ประโยชน์และการอนุรักษ์ โดยกำหนดให้ปลูกป่า 20 ส่วนของพื้นที่ที่ได้รับ

ตำบลไทยชนะศึก มีหมู่บ้านในปกครองทั้งสิ้น 11 หมู่บ้าน ชาวบ้านของตำบลไทยชนะศึกเป็นชุมชนที่ผสมผสาน ส่วนใหญ่เป็นคน ภาคเหนือซึ่งอพยพมาจากอำเภอเถิน จังหวัดลำปาง และคนถิ่นเดิมของจังหวัดสุโขทัยที่เลื่อนไหลผสมผสาน ทำให้ประเพณีและวัฒนธรรมผสมผสานกันระหว่างภาคเหนือและภาคกลาง ภาษาที่ใช้ส่วนมากเป็นภาษาพื้นเมืองในภาคเหนือซึ่งมีความเฉพาะตัว ชาวบ้านบางส่วน โดยเฉพาะผู้สูงอายุมักมีปัญหาเกี่ยวกับการสื่อสารในภาษาไทยกลาง ไม่สามารถสื่อสารได้ เข้าใจได้ในบางประโยคหรือเกิดการเข้าใจคลาดเคลื่อนกัน โดยเฉพาะ การใช้ศัพท์ทางวิชาการ

ตำบลไทยชนะศึกมีลักษณะการตั้งบ้านเรือนออกเป็นสองลักษณะคือ ลักษณะชุมชนเกาะกลุ่มกันในแต่ละหมู่บ้าน แต่มีบางหมู่บ้านที่อยู่รอบนอกเขตเมืองนิยมปลูกบ้านเรือนในที่ดินทำกินของตน ลักษณะของตัวบ้านจะกระจัดกระจายห่างไกลกัน ส่วนใหญ่เกษตรกรมีที่ดินทำกินเป็นของคร้วเรือน สามารถปลูกพืชหมุนเวียนได้ตลอดปี โดยมีแม่น้ำมอกเป็นแม่น้ำสายหลักในการทำเกษตรกรรม และมีแหล่งน้ำธรรมชาติ สระน้ำ และบ่อบาดาลขุดเจาะเอง เพียงพอต่อการทำการเกษตรในแต่ละฤดูกาล การคมนาคมในหมู่บ้านสะดวกโดยมีทางหลวงแผ่นดินทั้งทางสายเก่าและสายใหม่ตัดผ่านกลางหมู่บ้าน รวมถึงการตัดถนนเข้าถึงบ้านนาไร่โดยสะดวก ประชากรส่วนใหญ่จึงมีวิถีชีวิตแบบชุมชนคนเมือง มีสิ่งต่าง ๆ ช่วยอำนวยความสะดวกในการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพสูง

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

การวิจัยครั้งนี้มีขอบเขตพื้นที่การศึกษาในระดับตำบลไทยชนะศึก จำนวน 11 หมู่บ้าน ซึ่งมีเกษตรกรลูกหนี้ของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร จำนวน 1,100 คร้วเรือน ดำเนินการสุ่มตัวอย่างของประชากรที่ใช้ศึกษา จำนวน 100 คนจากประชากรทั้งหมด โดยใช้ตารางกำหนดขนาดตัวอย่างของ Tora Yamata ที่ระดับความเชื่อมั่นของผลการวิจัย 95% และจำแนกกลุ่มของเกษตรกรลูกหนี้ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรตามภาระหนี้ออกเป็น 2 กลุ่ม คือ

กลุ่มที่ 1 คือ กลุ่มเกษตรกรที่มีหนี้ต่ำกว่า 500,000 บาท จำนวน 77 คน

กลุ่มที่ 2 คือ กลุ่มเกษตรกรที่มีหนี้ตั้งแต่ 500,000 บาทขึ้นไป จำนวน 23 คน

การจำแนกกลุ่มตัวอย่างตามภาระหนี้ เนื่องจาก ความแตกต่างแห่งหนี้ ซึ่งสามารถวิเคราะห์ตามปัจจัยผลกระทบจากสภาพ เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมของแต่ละกลุ่มหนี้ เมื่อมีการจำแนกลักษณะของกลุ่มเป้าหมายเป็นที่เรียบร้อยแล้ว

กลุ่มตัวอย่างของการสนทนากลุ่ม เป็นการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง โดยคัดเลือกจากเกษตรกรลูกค้าธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ต.ไทยชนะศึก ที่เป็นผู้นำหมู่บ้าน เกษตรกรคนเก่ง และคณะกรรมการหมู่บ้าน จำนวน 27 รายโดยประกอบด้วย

1. นายทองปาน ฝั้นวงศ์	ผู้นำกลุ่มชุมชนเข้มแข็ง
2. นายอุดม ล่องกาศ	ผู้ใหญ่บ้าน
3. นายจิวัดมไชย สอนหล้า	เกษตรกรคนเก่ง
4. นายบุญเรือง สมหารวงศ์	ผู้นำธรรมชาติในหมู่บ้าน
5. นายเฉลิม วิชัยมูล	สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล
6. นางอุทิศ เอกา	หัวหน้ากลุ่มลูกค้า
7. นางจริน คำภีระปาวงค์	หัวหน้ากลุ่มลูกค้า
8. นางกุหลาบ นวนเปี้ย	คณะกรรมการหมู่บ้าน
9. นางรำพวน สามเมือง	คณะกรรมการหมู่บ้าน
10. นางลำตวน คำตาเครือ	คณะกรรมการหมู่บ้าน
11. นางแปรงศรี อินต๊ะอุ้นวงศ์	สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล
12. นางฟองจันทร์ ลาวจันทร์	คณะกรรมการหมู่บ้าน
13. นางพิมพ์า ทองปาน	คณะกรรมการหมู่บ้าน
14. นางราชนิกุลรินฟอง	หัวหน้ากลุ่มลูกค้า
15. นางจันทา หอมเย็น	หัวหน้ากลุ่มลูกค้า
16. นายนาท ชลิ่ง	ผู้นำธรรมชาติในหมู่บ้าน
17. นายเรวัตติ เตือนสว่าง	ผู้ใหญ่บ้าน
18. นายพยุ่ง เหล็กเพชร	ประธานกองทุนเงินออมทรัพย์หมู่บ้าน
19. นางราตรี บรรเทา	ผู้ใหญ่บ้าน
20. นางนงลักษณ์ สว่างใจ	ผู้นำกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกอ้อย
21. นางสาวบัวแพลง จันตรี	ผู้ช่วยเกษตรตำบล
22. นางเบญจวรรณ พักเจริญ	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน
23. นางพั้ว สีด้วง	ผู้นำกลุ่มสตรีแม่บ้าน

24. นางไร่ เมธาวงศ์	หัวหน้ากลุ่มลูกค้า
25. นางระพี เนาดี	หัวหน้ากลุ่มลูกค้า
26. นางอรอุมา รุ่งเจริญ	เกษตรกรคนเก่ง ธกส.
27. นางมาลัย จันทรี	ผู้นำกองทุนฟื้นฟูอาชีพในหมู่บ้าน

เครื่องมือในการวิจัย

เครื่องมือการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) โดยผู้วิจัยจะใช้เทคนิคในการรวบรวมข้อมูลที่ไม่ใช่เชิงปริมาณโดยใช้เครื่องมือการวิจัยดังนี้

1. การสัมภาษณ์ (Interview)

1.1 แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) เพื่อใช้ศึกษาถึงพฤติกรรมการกักเงินของเกษตรกร และปัจจัยที่มีผลกระทบต่อภาวะหนี้สินสะสมในครัวเรือนของเกษตรกร

1.2 การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth interview) ในการประชุมกลุ่มย่อย เพื่อใช้ศึกษาถึงแนวทางการแก้ไขปัญหาภาวะหนี้สินสะสมในครัวเรือนเกษตรกร

2. การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation)

การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยได้เข้าไปอยู่ในพื้นที่หมู่บ้านไทยชนะคีอย่างต่อเนื่องรวมระยะเวลาในการเก็บข้อมูลในพื้นที่ประมาณ 8 เดือน เพื่อสังเกตถึงกิจกรรมในชีวิตประจำวัน ดูว่ากิจกรรมใดมีความหมายต่อคนในชุมชนอย่างไร ตลอดจนถึงวิถีการดำเนินชีวิตประจำวันของคนในชุมชนโดยการพูดคุยแบบไม่เป็นทางการและจดบันทึกประจำวัน ตลอดจนการบันทึกภาพเพื่อศึกษาถึงปัจจัยที่เป็นผลกระทบต่อภาวะหนี้สินในครัวเรือนของเกษตรกร

3. การอภิปรายกลุ่มย่อย (Focus group discussion)

เพื่อศึกษาถึงแนวทางการแก้ไขปัญหาภาวะหนี้สินสะสมในชุมชนร่วมกันของครัวเรือนเกษตรกร และการบริหารการให้สินเชื่อในการประกอบอาชีพเกษตรกรอย่างมีคุณภาพและเหมาะสม

การทดสอบเครื่องมือ

การทดสอบเครื่องมือในการศึกษาคั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำแนวคำถามที่กำหนดขึ้น ให้คณะกรรมการที่ปรึกษาตรวจสอบความครอบคลุมของประเด็นคำถามในแบบสัมภาษณ์และแบบสังเกตแบบมีส่วนร่วม แล้วปรับปรุงแก้ไขอย่างเหมาะสมก่อนนำไปใช้จริง

การตรวจสอบข้อมูล

การตรวจสอบข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ใช้การตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (triangulation) ของ Zin (1970 อ้างใน สุภางค์, 2545: 129-130) ซึ่งมีวิธีการ ดังนี้

1. การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data triangulation) วิธีการตรวจสอบ คือ การตรวจสอบแหล่งข้อมูล แหล่งที่มาที่จะพิจารณาในการตรวจสอบ ได้แก่ แหล่งเวลา แหล่งสถานที่ แหล่งบุคคล ถ้าข้อมูลต่างเวลา ต่าง

1.1 การเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์จากกลุ่มตัวอย่าง 2 กลุ่มคือ กลุ่มหนึ่งกลุ่มที่ 1 และ กลุ่มหนึ่ง กลุ่มที่ 2 สัมภาษณ์ถึงพฤติกรรมที่มีผลต่อการสร้างภาระหนี้สินในครัวเรือนของเกษตรกร และ พฤติกรรมในการกู้ยืมเงิน โดยใช้แบบสัมภาษณ์ที่แบ่งเป็น 3 ส่วนดังนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปจากกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ เพศ อายุ สถานภาพ ระดับการศึกษา อาชีพ สมาชิกในครัวเรือน แหล่งที่มาของรายได้ในครัวเรือน แหล่งที่มาของค่าใช้จ่าย

ส่วนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับพฤติกรรมการกู้ยืมเงินในครัวเรือนของเกษตรกร อันได้แก่ ปริมาณการกู้ยืมเงินธนาคารในแต่ละครั้ง อัตราการกู้เพิ่มในแต่ละครั้ง จำนวนสัญญาเงินกู้ ความถี่ในการกู้ยืม ระยะเวลาในการผ่อนชำระหนี้

ส่วนที่ 3 ข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการเกิดภาระหนี้ในครัวเรือนของเกษตรกร ลูกค้ำธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ได้แก่

1) ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ ข้อมูลระดับความสำคัญทางด้านปัจจัยทางเศรษฐกิจที่มีผลต่อการเกิดภาระหนี้สะสมในครัวเรือน ได้แก่

1.1) ระดับความสำคัญของรายได้ที่ได้รับจากการทำการเกษตรที่ไม่เพียงพอต่อค่าใช้จ่าย

1.2) เกษตรกรมีรายได้ที่ไม่แน่นอน

1.3) ภาวะเศรษฐกิจในประเทศ

1.4) ลงทุนด้านการเกษตร เช่น ซื้อปุ๋ย ซื้ออุปกรณ์การเกษตร

1.5) กู้ยืมมากเกินไปจึงต้องกู้ยืมจากแหล่งหนึ่งไปใช้อีกแหล่งหนึ่ง

1.6) การใช้เงินกู้ผิดวัตถุประสงค์

2) ปัจจัยด้านสังคมและนโยบายรัฐ ข้อมูลระดับความสำคัญทางด้านปัจจัยทางด้านสังคมและนโยบายรัฐ ที่มีผลต่อการเกิดภาระหนี้สะสมในครัวเรือน ได้แก่

2.1) นโยบายการช่วยเหลือ จำนำ/ประกันราคาพืชผลจากรัฐบาล

2.2) สถาบันการเงินที่กู้เป็นที่ยอมรับ เงื่อนไขการให้กู้เงินที่จูงใจ โดยเสียดอกเบี้ยต่ำ หรือการเลือกให้หลักประกันบุคคลค่าได้

- 2.3) ให้ความสำคัญกับนโยบายการพักชำระหนี้เกษตรกร
  - 2.4) ค่าใช้จ่ายเพื่อการศึกษาของสมาชิกในครัวเรือน
  - 2.5) นำไปจ่ายช่วยเหลือบิดา มารดา ญาติพี่น้อง
  - 2.6) ค่าใช้จ่ายเมื่อเกิดภาวะฉุกเฉินในครัวเรือน
- 3) ปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อม ข้อมูลระดับความสำคัญทางด้านปัจจัยทางด้านสิ่งแวดล้อม ที่มีผลต่อการเกิดภาระหนี้สะสมในครัวเรือน ได้แก่

- 3.1) จำนวนพื้นที่ถือครองน้อย และมีประสิทธิภาพการผลิตต่ำ
- 3.2) การประสบภัยธรรมชาติหรือโรคระบาด
- 3.3) สภาพดินไม่เหมาะสมต่อการทำการเกษตร
- 3.4) แหล่งน้ำไม่เพียงพอต่อการทำการเกษตร

1.2 การเก็บข้อมูลแนวทางการแก้ไขปัญหาภาระหนี้สินเกษตรกรลูกค้ำธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ต.ไทยชนะศึก อ.ทุ่งเสลี่ยม จ.สุโขทัย ตลอดจนเก็บข้อมูลผลกระทบจากการมีภาระหนี้สิน และหาข้อเสนอแนะ โดยการสนทนากลุ่ม หรือการจัดประชุมกลุ่มย่อย (Focus group) โดยเป็นการระดมสมองและการอภิปรายร่วมกันระหว่างผู้วิจัยกับเกษตรกรลูกค้ำธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร และผู้นำชุมชน โดยแต่ละเวทีร่วมกันในแต่ละหมู่บ้าน 11 หมู่บ้าน เพื่อศึกษาถึงปัญหาจากการมีภาระหนี้สะสมในชุมชน ร่วมกันวิเคราะห์วางแผน ดำเนินการแก้ไขปัญหาของชุมชนให้เบาบางลง โดยมีขั้นตอนการดำเนินการดังนี้

ขั้นตอนการดำเนินการสนทนากลุ่ม

การดำเนินการสนทนากลุ่มโดยแบ่งกลุ่มผู้สนทนาออกเป็น 2 กลุ่ม ตามเขตลักษณะภูมิประเทศของตำบล โดยมี

พิธีกร นางสาว วรรณภา วงศ์สุวรรณค์

ผู้จัดบันทึก นางวงศ์ทิชา อารียะ

ผู้ช่วยผู้ดำเนินรายการ จ.อ.ศิริศักดิ์ รักพงษ์

กลุ่มที่ 1 ประกอบด้วย หมู่ 1, หมู่ 2, หมู่ 3, หมู่ 4, หมู่ 8, หมู่ 9, หมู่ 10, หมู่ 11

ดำเนินการสนทนาเมื่อวันที่ 14 เดือน สิงหาคม พ.ศ. 2557 เวลา 16.30 น. ณ วัดฝั่งหมิ่น หมู่

4 ตำบลไทยชนะศึก โดยมีรายชื่อผู้เข้าร่วมสนทนา จำนวน 15 ราย ดังนี้

1. นายทองปาน ฝั้นวงศ์
2. นายอุดม ล่องกาศ
3. นายจิวรัมย์ไชย สอนหล้า
4. นายบุญเรือง สมหารวงศ์

5. นายเฉลิม วิชัยมูล
6. นางอุทิศ เอกา
7. นางจรีน คำภีระปาวงศ์
8. นางกุหลาบ นวนเปี้ย
9. นางรำพรรณ สามเมือง
10. นางลำดวน คำถาเครือ
11. นางแปรงศรี อินตะอุ่นวงศ์
12. นางพองจันทร์ ลาวจันทร์
13. นางพิมพ์า ทองปาน
14. นางราชนิกุล รินพอง
15. นางจันทา หอมเย็น

กลุ่มที่ 2 ประกอบด้วย หมู่ 5, หมู่ 6, หมู่ 7

ดำเนินการสนทนาเมื่อเมื่อวันที่ 15 เดือน สิงหาคม พ.ศ.2557 เวลา 17.00 น. ณ วัดหนองหมื่นชัย หมู่ 5 ตำบลไทยชนะศึก โดยมีรายชื่อผู้เข้าร่วมสนทนา จำนวน 12 ราย ดังนี้

1. นายนาท ชลิ่ง
2. นายเรวัตติ เตือนสว่าง
3. นายพยุง เหล็กเพชร
4. นางราตรี บรรเทา
5. นางนงลักษณ์ สว่างใจ
6. นางสาวบัวแพลง จันทร์
7. นางเบญจวรรณ พักเจริญ
8. นางพั้ว สีด้วง
9. นางไร่ เมธาวงศ์
10. นางระพี เนาศี
11. นางอรอุมา รุ่งเจริญ
12. นางมาลัย จันทร์

ประเด็นคำถาม

1. หนี้สะสมในครัวเรือนเกษตรกรเกิดขึ้นได้อย่างไร
2. ปัจจัยที่มีผลจากผลกระทบการเกิดภาระหนี้สินสะสมในครัวเรือนเกษตรกร
3. การร่วมกันหาข้อเสนอแนะแนวทางการแก้ไขปัญหาภาระหนี้สินสะสมในครัวเรือน

เกษตรกร

ขั้นตอนการจัดทำสนทนากลุ่ม

1. จัดเวลาที่กระตุ้นความคิด
2. ร่วมหาทางออกในการแก้ไขปัญหาภาระหนี้สินครัวเรือนเกษตรกร
3. นำความรู้ประสบการณ์ในการทำงานของผู้ที่อยู่ในกระบวนการพัฒนาหมู่บ้านมาเรียนรู้

ร่วมกัน

4. ค้นหา จุดเด่น จุดด้อย ข้อบกพร่องของพฤติกรรมสาเหตุแห่งการเป็นหนี้ในชุมชน
5. ร่วมกันหาวิธีที่ดีที่สุดและมีความเป็นไปได้ในการถอดแบบนำมาใช้แก้ไขปัญหาในชุมชนได้สำเร็จจริง
6. สรุปผลเพื่อเป็นฐานความรู้

2. ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data)

เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร จากการสืบค้นข้อมูลอ้างอิงจากเอกสาร โดยดำเนินการรวบรวมข้อมูลที่มีอยู่ เปรียบเทียบอัตราการเพิ่มขึ้น หรือลดลงของหนี้สินของเกษตรกรลูกค้าธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรย้อนหลัง และรวบรวมจากการเก็บข้อมูลบัญชีครัวเรือน จากการสืบค้นคว้าเอกสาร หนังสือ หรือเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาแนวทางการแก้ไขปัญหาภาระหนี้สินสะสมของเกษตรกรลูกค้าธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ดำเนินการรวบรวมข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์และการจัดประชุมย่อย มาทำการวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative data) เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับแนวทางการแก้ไขปัญหาหนี้สินของเกษตรกร โดยการวิเคราะห์เชิงพรรณนา

2. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของเกษตรกร ข้อมูลเกี่ยวกับพฤติกรรมการกักขังเงินในครัวเรือนของเกษตรกร และ ข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการเกิดภาระหนี้สินในครัวเรือนของเกษตรกร โดยใช้ค่าสถิติ ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ค่าร้อยละ และค่าเฉลี่ยถ่วงน้ำหนัก (Weight Mean Score : WMS) โดยมีรายละเอียด ดังนี้

ในการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลกระทบต่อภาระหนี้สินสะสมในครัวเรือนของเกษตรกรดำเนินการศึกษาโดยใช้สูตรคำนวณค่าเฉลี่ย (Weight Mean Score: WMS) อัตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale) ตามแบบของ Likert Scale 5 ระดับ แบ่งตามระดับการให้ความสำคัญของลูกค้า โดยกำหนดคะแนนเป็น 5 ระดับ ระดับค่าคะแนนจากมากไปหาน้อย คือ 5, 4, 3, 2, 1 แทนค่าตอบระดับมากที่สุด ระดับมาก ระดับปานกลาง ระดับน้อย ระดับน้อยที่สุดตามลำดับ แล้วนำคะแนนมาคำนวณหาค่าเฉลี่ย (Weight Mean Score: WMS) ระดับความพึงพอใจตามแบบของ Likert Scale ดังนี้

$$WMS = \frac{5f_1 + 4f_2 + 3f_3 + 2f_4 + 1f_5}{TNR}$$

โดยที่

WMS = ค่าระดับความคิดเห็น

f1 = จำนวนความถี่ที่ระบุความคิดเห็น ในระดับมากที่สุด

f2 = จำนวนความถี่ที่ระบุความคิดเห็น ในระดับมาก

f3 = จำนวนความถี่ที่ระบุความคิดเห็น ในระดับปานกลาง

f4 = จำนวนความถี่ที่ระบุความคิดเห็น ในระดับน้อย

f5 = จำนวนความถี่ที่ระบุความคิดเห็น ในระดับน้อยที่สุด

TNR = จำนวนผู้ให้ข้อมูลทั้งหมด

แล้วใช้เกณฑ์การเปรียบเทียบคะแนนดังนี้

ค่าคะแนนเฉลี่ย	ความหมายค่าคะแนนเฉลี่ย
ค่าเฉลี่ย 4.21 – 5.00	มีความคิดเห็น ในระดับมากที่สุด
ค่าเฉลี่ย 3.41 – 4.20	มีความคิดเห็น ในระดับมาก
ค่าเฉลี่ย 2.61 – 3.40	มีความคิดเห็น ในระดับปานกลาง
ค่าเฉลี่ย 1.81 – 2.60	มีความคิดเห็น ในระดับน้อย
ค่าเฉลี่ย 1.00 – 1.80	มีความคิดเห็น ในระดับน้อยที่สุด

(กฤตสินี, 2550: 44-45)

บทที่ 4

ผลการวิจัยและวิจารณ์

การศึกษาเรื่องแนวทางการแก้ไขปัญหาระหนี้สะสมของเกษตรกรลูกค้ำธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ต.ไทยชนะศึก อ.ทุ่งเสลี่ยม จ.สุโขทัย เป็นการศึกษาถึงปัจจัยส่วนบุคคลของเกษตรกรลูกค้ำธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรรวมถึงปัจจัยจากเศรษฐกิจ ปัจจัยจากสังคม ปัจจัยจากสิ่งแวดล้อม ปัจจัยจากการใช้แหล่งบริการเงินกู้อื่น ๆ รวมทั้งปัจจัยที่สัมพันธ์กับการรับบริการการกู้เงินที่มีผลกระทบต่อภาระหนี้สินสะสม ตลอดจนศึกษาปัญหาและข้อเสนอแนะในการแก้ไขปัญหาระหนี้สะสมในครัวเรือนของเกษตรกรลูกค้ำธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ตำบลไทยชนะศึก อำเภอทุ่งเสลี่ยม จังหวัดสุโขทัย ผลการศึกษาสามารถแบ่งออกเป็น 4 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคลของเกษตรกรลูกค้ำธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ตำบลไทยชนะศึก อำเภอทุ่งเสลี่ยม จังหวัดสุโขทัย

ส่วนที่ 2 พฤติกรรมการกู้ยืมเงินในครัวเรือนของเกษตรกรลูกค้ำธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ตำบลไทยชนะศึก อำเภอทุ่งเสลี่ยม จังหวัดสุโขทัย

ส่วนที่ 3 ปัจจัยที่มีผลต่อการเกิดภาระหนี้สินสะสมในครัวเรือนของเกษตรกรลูกค้ำธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ตำบลไทยชนะศึกอำเภอทุ่งเสลี่ยม จังหวัดสุโขทัย

ส่วนที่ 4 แนวทางในการแก้ไขภาระหนี้สินสะสมในครัวเรือนของเกษตรกรลูกค้ำธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ตำบลไทยชนะศึก อำเภอทุ่งเสลี่ยม จังหวัดสุโขทัย

ข้อมูลส่วนบุคคลของเกษตรกรลูกค้ำธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร
ตำบลไทยชนะศึก อำเภอทุ่งเสลี่ยม จังหวัดสุโขทัย

การศึกษาข้อมูลส่วนบุคคลของเกษตรกรลูกค้ำธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) ตำบลไทยชนะศึก อำเภอทุ่งเสลี่ยม จังหวัดสุโขทัย ดำเนินการแบ่งกลุ่มลูกค้ำธ.ก.ส. ออกเป็น 2 กลุ่ม คือ เกษตรกรกลุ่มที่ 1 คือเกษตรกรที่มีหนี้ต่ำกว่า 500,000 บาท และ เกษตรกรกลุ่มที่ 2 คือ เกษตรกรที่มีหนี้ตั้งแต่ 500,001 บาทขึ้นไป ผลการศึกษาพบว่า

เพศ

เกษตรกรกลุ่มที่ 1 ซึ่งเป็นกลุ่มเกษตรกรที่มีหนี้ไม่เกิน 500,000 บาท ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย จำนวน 42 ราย คิดเป็นร้อยละ 54.55 รองลงมาคือเพศหญิง จำนวน 35 ราย คิดเป็นร้อยละ 45.45

เกษตรกรกลุ่มที่ 2 ซึ่งเป็นกลุ่มเกษตรกรที่มีหนี้ตั้งแต่ 500,001 บาทขึ้นไป ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย จำนวน 15 ราย คิดเป็นร้อยละ 65.22 รองลงมาคือเพศหญิง จำนวน 8 ราย คิดเป็นร้อยละ 34.78 และ ทั้ง 2 กลุ่มตัวอย่างเกษตรกรส่วนใหญ่เป็นเพศชาย

อายุ

เกษตรกรกลุ่มที่ 1 มีอายุระหว่าง 41-50 ปี จำนวน 26 ราย คิดเป็นร้อยละ 33.77 รองลงมาคือมีอายุระหว่าง 31-40 ปี จำนวน 21 ราย คิดเป็นร้อยละ 27.27 มีอายุระหว่าง 51-60 ปี และ อายุระหว่าง 61-70 ปี ในจำนวนเท่ากัน คือ 12 ราย คิดเป็นร้อยละ 15.58 และมีอายุระหว่าง 70ปี ขึ้นไป และ อายุระหว่าง ไม่เกิน30 ปี ในจำนวนเท่ากัน คือ 3 ราย คิดเป็นร้อยละ 3.90 ตามลำดับ

เกษตรกรกลุ่มที่ 2 มีอายุระหว่าง 41-50 ปี จำนวน 11 ราย คิดเป็นร้อยละ 47.83 รองลงมาคือมีอายุระหว่าง 61-70 ปี จำนวน 7 ราย คิดเป็นร้อยละ 30.43 มีอายุระหว่าง 31-40 ปี จำนวน 4 ราย คิดเป็นร้อยละ 17.39 มีอายุระหว่าง 51-60 ปี จำนวน 1 ราย คิดเป็นร้อยละ 4.35

ทั้ง 2 กลุ่มตัวอย่างซึ่งโดยเฉลี่ยแล้ว เกษตรกรมีอายุเฉลี่ยอยู่ที่ 48.37 ปี อายุสูงสุด 76 ปี อายุต่ำสุด 26 ปี

สถานภาพ

เขตรกรกลุ่มที่ 1 มีสถานภาพสมรสจำนวน 55 ราย คิดเป็นร้อยละ 71.43 รองลงมาคือมีสถานภาพโสดและมีสถานภาพหม้ายในจำนวนเท่ากัน คือ 8 ราย คิดเป็นร้อยละ 10.39 และมีสถานภาพหย่า จำนวน 6 ราย คิดเป็นร้อยละ 7.79

เขตรกรกลุ่มที่ 2 มีสถานภาพสมรสจำนวน 21 ราย คิดเป็นร้อยละ 91.30 รองลงมาคือมีสถานภาพโสดและสถานภาพหย่าในจำนวนเท่ากัน คือ 1 ราย คิดเป็นร้อยละ 4.35 ทั้ง 2 กลุ่มตัวอย่างเขตรกรส่วนใหญ่มีสถานภาพสมรส

ระดับการศึกษา

เขตรกรกลุ่มที่ 1 การศึกษาที่ระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่าประถมศึกษาจำนวน 66 ราย คิดเป็นร้อยละ 85.71 รองลงมาคือมีการศึกษาระดับมัธยมศึกษา จำนวน 10 ราย คิดเป็นร้อยละ 12.99 และเขตรกรที่มีการศึกษาระดับ ปวช.หรือ ปวส. จำนวน 1 ราย คิดเป็นร้อยละ 1.30

เขตรกรกลุ่มที่ 2 การศึกษาที่ระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่าประถมศึกษาจำนวน 20 ราย คิดเป็นร้อยละ 87.96 รองลงมาคือมีการศึกษาระดับมัธยมศึกษา จำนวน 2 ราย คิดเป็นร้อยละ 8.70 และเขตรกรที่มีการศึกษาระดับปริญญาตรี จำนวน 1 ราย คิดเป็นร้อยละ 4.35

ทั้ง 2 กลุ่มตัวอย่างเขตรกรส่วนใหญ่มีการศึกษาที่ระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่าประถมศึกษา

อาชีพ

เขตรกรทั้งสองกลุ่มตัวอย่างมีอาชีพเขตรกรกรมทุกราย คิดเป็นร้อยละ 100.0

สถานภาพการเข้าเป็นลูกค้ำหรือสมาชิกสถาบันเขตรกรอื่น

เขตรกรกลุ่มที่ 1 ไม่ได้เข้าเป็นสมาชิกสถาบันเขตรกรอื่น จำนวน 72 ราย คิดเป็นร้อยละ 93.51 รองลงมาคือสมาชิกมีสถานภาพการเข้าเป็นสมาชิกสหกรณ์ศรีเสลี่ยม จำนวน 5 ราย คิดเป็นร้อยละ 6.49

เขตรกรกลุ่มที่ 2 ไม่ได้เข้าเป็นสมาชิกสถาบันเขตรกรอื่น จำนวน 22 ราย คิดเป็นร้อยละ 95.65 รองลงมาคือสมาชิกมีสถานภาพการเข้าเป็นสมาชิกสหกรณ์ศรีเสลี่ยม จำนวน 1 ราย คิดเป็นร้อยละ 4.35 ตามลำดับ ทั้ง 2 กลุ่มตัวอย่างเขตรกรส่วนใหญ่ไม่ได้เข้าเป็นสมาชิกสถาบันเขตรกร

สมาชิกที่อาศัยอยู่ในครัวเรือนเกษตรกร

เกษตรกรกลุ่มที่ 1 มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือน 4 คน และมีจำนวนสมาชิกในครัวเรือน 5 คน ในจำนวนเท่ากัน คือ 22 ราย คิดเป็นร้อยละ 28.57 รองลงมาคือมีจำนวนสมาชิกในครัวเรือน 3 คน จำนวน 14 ราย คิดเป็นร้อยละ 18.18 มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือน 2 คน และ จำนวนสมาชิกในครัวเรือน 6 คน ในจำนวนเท่ากัน คือ 9 ราย คิดเป็นร้อยละ 11.69 และมีจำนวนสมาชิกในครัวเรือน 7 คน จำนวน 1 ราย คิดเป็นร้อยละ 1.30 ตามลำดับ

เกษตรกรกลุ่มที่ 2 เกษตรกรมีจำนวนสมาชิกในครัวเรือน 5 คน จำนวน 10 ราย คิดเป็นร้อยละ 43.48 รองลงมาคือมีจำนวนสมาชิกในครัวเรือน 4 คน จำนวน 7 ราย คิดเป็นร้อยละ 30.43 มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือน 3 คน จำนวน 3 ราย คิดเป็นร้อยละ 13.04 มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือน 6 คน จำนวน 2 ราย คิดเป็นร้อยละ 8.70 มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือน 2 คน จำนวน 1 ราย คิดเป็นร้อยละ 3.45 ซึ่ง เกษตรกรทั้ง 2 กลุ่มตัวอย่างมีสมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ย 5 คน สูงสุด 7 คน ต่ำสุด 2 คน

รายได้จากภาคเกษตร

เกษตรกรกลุ่มที่ 1 มีรายได้ภาคเกษตรจากการทำนาเฉลี่ยต่อครัวเรือน 88,571 บาท คิดเป็นร้อยละ 27.17 รองลงมาคือ มีรายได้จากการเลี้ยงสัตว์เฉลี่ยต่อครัวเรือน 74,389 บาท คิดเป็นร้อยละ 22.82 มีรายได้จากการรับจ้างภาคเกษตรเฉลี่ยต่อครัวเรือน 62,649 บาท คิดเป็นร้อยละ 19.22 มีรายได้จากการทำไร่เฉลี่ยต่อครัวเรือน 55,139 บาท คิดเป็นร้อยละ 16.91 มีรายได้จากการทำสวนเฉลี่ยต่อครัวเรือน 41,772.0 บาท คิดเป็นร้อยละ 12.81 และมีรายได้จากอื่น ๆ เฉลี่ยต่อครัวเรือน 3,480 บาท คิดเป็นร้อยละ 1.07 บาท

เกษตรกรกลุ่มที่ 2 มีรายได้จากการทำนาเฉลี่ยต่อครัวเรือน 280,521 บาท คิดเป็นร้อยละ 53.14 รองลงมาคือ มีรายได้จากการทำไร่เฉลี่ยต่อครัวเรือน 140,815 บาท คิดเป็นร้อยละ 26.68 มีรายได้จากการเลี้ยงสัตว์เฉลี่ยต่อครัวเรือน 57,391 บาท คิดเป็นร้อยละ 10.87 และมีรายได้จากการรับจ้างภาคเกษตร เฉลี่ยต่อครัวเรือน 49,130 บาท คิดเป็นร้อยละ 9.31 ตามลำดับ

รายได้จากนอกภาคเกษตร

เกษตรกรกลุ่มที่ 1 มีรายได้จากนอกภาคเกษตร จากการรับจ้างทั่วไปเฉลี่ยต่อครัวเรือน 29,480 บาท คิดเป็นร้อยละ 41.62 บาท รองลงมาคือ มีรายได้จากนอกภาคการเกษตรอื่น ๆ เฉลี่ยต่อครัวเรือน 20,129 บาท คิดเป็นร้อยละ 28.42 มีรายได้จากบุตร ธิดา เฉลี่ยต่อครัวเรือน 9,148 บาท คิดเป็นร้อยละ 12.92 มีรายได้จากการช่วยเหลือของรัฐบาล เป็นเงินช่วยเหลือผู้สูงอายุ โดยแบ่งเป็นอายุ 60 ปี คิดเป็นร้อยละ 3.96 อายุ 70 ปี คิดเป็นร้อยละ 3.54 และอายุ 80 ปี คิดเป็นร้อยละ 0.70

รวมรายได้จากการช่วยเหลือผู้สูงอายุจากภาครัฐ เฉลี่ยต่อครัวเรือน 5,812 บาท คิดเป็นร้อยละ 8.21 มีรายได้จากการรับราชการ/พนักงานเฉลี่ยต่อครัวเรือน 5,320 บาท คิดเป็นร้อยละ 7.51 และมีรายได้จากการเป็นลูกจ้างห้างร้านเฉลี่ยต่อครัวเรือน 935 บาท คิดเป็นร้อยละ 1.32 ตามลำดับ

เกษตรกรกลุ่มที่ 2 มีรายได้จากการรับราชการ/พนักงานเฉลี่ยต่อครัวเรือน 19,826 บาท คิดเป็นร้อยละ 40.29 รองลงมาคือ มีรายได้จากนอกภาคการเกษตรอื่น ๆ เฉลี่ยต่อครัวเรือน 17,173 บาท คิดเป็นร้อยละ 34.90 มีรายได้จากการช่วยเหลือของรัฐบาล เป็นเงินช่วยเหลือผู้สูงอายุ โดยแบ่งเป็น อายุ 60 ปี คิดเป็นร้อยละ 8.91 อายุ 70 ปี คิดเป็นร้อยละ 4.45 และอายุ 80 ปี คิดเป็นร้อยละ 0.85 รวมรายได้จากการช่วยเหลือผู้สูงอายุจากภาครัฐ เฉลี่ยต่อครัวเรือน 6,991 บาท คิดเป็นร้อยละ 14.21 มีรายได้จากการรับจ้างทั่วไปเฉลี่ยต่อครัวเรือน 5,217 บาท คิดเป็นร้อยละ 10.60 ตามลำดับ

ค่าใช้จ่ายภาคการเกษตร

เกษตรกรกลุ่มที่ 1 มีค่าใช้จ่ายภาคการเกษตร จากการทำนาเฉลี่ยต่อครัวเรือน 53,653 บาท คิดเป็นร้อยละ 28.80 รองลงมาคือ มีค่าใช้จ่ายจากการเลี้ยงสัตว์เฉลี่ยต่อครัวเรือน 45,880 บาท คิดเป็นร้อยละ 24.63 มีค่าใช้จ่ายจากการทำไร่เฉลี่ยต่อครัวเรือน 35,838 บาท คิดเป็นร้อยละ 19.24 มีค่าใช้จ่ายจากการรับจ้างภาคเกษตร เฉลี่ยต่อครัวเรือน 25,363 บาท คิดเป็นร้อยละ 13.62 มีค่าใช้จ่ายจากการทำสวนเฉลี่ยต่อครัวเรือน 21,568 บาท คิดเป็นร้อยละ 11.58 และมีค่าใช้จ่ายจากอื่น ๆ เฉลี่ยต่อครัวเรือน 3,984 บาท คิดเป็นร้อยละ 2.14

เกษตรกรกลุ่มที่ 2 มีค่าใช้จ่ายภาคการเกษตร จากการทำนาเฉลี่ยต่อครัวเรือน 168,213 บาท คิดเป็นร้อยละ 54.86 รองลงมาคือมีค่าใช้จ่ายจากการทำไร่เฉลี่ยต่อครัวเรือน 84,489 บาท คิดเป็นร้อยละ 27.56 มีค่าใช้จ่ายจากการเลี้ยงสัตว์เฉลี่ยต่อครัวเรือน 27,391 บาท คิดเป็นร้อยละ 8.93 และมีค่าใช้จ่ายจากการรับจ้างภาคเกษตร เฉลี่ยต่อครัวเรือน 26,521 บาท คิดเป็นร้อยละ 8.65 ตามลำดับ

ค่าใช้จ่ายการอุปโภคบริโภคในครัวเรือน

เกษตรกรกลุ่มที่ 1 มีค่าใช้จ่ายการบริโภคอาหารในครัวเรือนเฉลี่ยต่อครัวเรือน 36,633 บาท คิดเป็นร้อยละ 33.59 รองลงมาคือ มีค่าใช้จ่ายค่าอุปโภคบริโภคของใช้ในครัวเรือนเฉลี่ยต่อครัวเรือน 31,724 บาท คิดเป็นร้อยละ 29.09 มีค่าใช้จ่ายค่ารักษาพยาบาลเฉลี่ยต่อครัวเรือน 26,857 บาท คิดเป็นร้อยละ 24.63 ค่าไฟฟ้าเฉลี่ยต่อครัวเรือน 5,742 บาท คิดเป็นร้อยละ 5.27 ค่าโทรศัพท์เฉลี่ยต่อครัวเรือน 5,020 บาท คิดเป็นร้อยละ 4.60 ค่าน้ำประปาเฉลี่ยต่อครัวเรือน 3,083 บาท คิดเป็นร้อยละ 2.82 ตามลำดับ

เกษตรกรกลุ่มที่ 2 มีค่าใช้จ่ายการบริโภคอาหารในครัวเรือนเฉลี่ยต่อครัวเรือน 44,826 บาท คิดเป็นร้อยละ 37.37 รองลงมาคือ มีค่าใช้จ่ายค่าอุปโภคบริโภคของใช้ในครัวเรือนเฉลี่ยต่อครัวเรือน 37,617 บาท คิดเป็นร้อยละ 31.36 มีค่าใช้จ่ายค่ารักษาพยาบาลเฉลี่ยต่อครัวเรือน 17,521 บาท คิดเป็นร้อยละ 14.60 มีค่าไฟฟ้าเฉลี่ยต่อครัวเรือน 9,452 บาท คิดเป็นร้อยละ 7.88 มีค่าโทรศัพท์เฉลี่ยต่อครัวเรือน 6,843 บาท คิดเป็นร้อยละ 5.71 มีค่าน้ำประปาเฉลี่ยต่อครัวเรือน 3,367 บาท คิดเป็นร้อยละ 2.81 มีค่าใช้จ่ายค่าอุปโภคบริโภคอื่น ๆ เฉลี่ยต่อครัวเรือน 313 บาท คิดเป็นร้อยละ 0.26 ตามลำดับ

ค่าใช้จ่ายทางสังคม

เกษตรกรกลุ่มที่ 1 มีค่าเล่าเรียนบุตรเฉลี่ยต่อครัวเรือน 28,740 บาท คิดเป็นร้อยละ 79.32 รองลงมาคือ ค่าฌาปนกิจสงเคราะห์ เฉลี่ยต่อครัวเรือน 4,935 บาท คิดเป็นร้อยละ 13.62 มีค่าใส่ซอง ทำบุญ และบริจาค เฉลี่ยต่อครัวเรือน 2,467 บาท คิดเป็นร้อยละ 6.81 และ มีค่าใช้จ่ายทางสังคมอื่น ๆ เฉลี่ยต่อครัวเรือน 90 บาท คิดเป็นร้อยละ 0.25 ตามลำดับ

เกษตรกรกลุ่มที่ 2 มีค่าเล่าเรียนบุตรเฉลี่ยต่อครัวเรือน 34,565 บาท คิดเป็นร้อยละ 83.55 รองลงมาคือ มีค่าฌาปนกิจสงเคราะห์เฉลี่ยต่อครัวเรือน 4,304 บาท คิดเป็นร้อยละ 10.40 มีค่าใส่ซอง ทำบุญ และบริจาค เฉลี่ยต่อครัวเรือน 25,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 6.04 ตามลำดับ

ค่าใช้จ่ายฟุ่มเฟือย

เกษตรกรกลุ่มที่ 1 มีค่าใช้จ่ายค่าเหล้า บุหรี่เฉลี่ยต่อครัวเรือน 8,367 บาท คิดเป็นร้อยละ 43.46 รองลงมาคือ ซื้อล็อตเตอรี่และหวยใต้ดินเฉลี่ยต่อครัวเรือน 6,846 บาท คิดเป็นร้อยละ 35.56 และ มีค่าเครื่องสำอาง เฉลี่ยต่อครัวเรือน 4,040 บาท คิดเป็นร้อยละ 20.98

เกษตรกรกลุ่มที่ 2 มีค่าใช้จ่ายค่าเหล้า บุหรี่เฉลี่ยต่อครัวเรือน 15,952 บาท คิดเป็นร้อยละ 43.34 รองลงมาคือ ค่าล็อตเตอรี่และหวยใต้ดินเฉลี่ยต่อครัวเรือน 11,939 บาท คิดเป็นร้อยละ 32.37 มีค่าเครื่องสำอาง เฉลี่ยต่อครัวเรือน 6,782 บาท คิดเป็นร้อยละ 18.39 และ มีค่าใช้จ่ายฟุ่มเฟือยอื่น ๆ เฉลี่ยต่อครัวเรือน 2,173 บาท คิดเป็นร้อยละ 5.89 ตามลำดับ

ตารางที่ 1 จำนวนและร้อยละของข้อมูลส่วนบุคคลของเกษตรกรปลูกข้าวนาปรังเพื่อการเกษตร และสหกรณ์การเกษตร ตำบลไทยชนะศึก อำเภอทุ่งเสลี่ยม จังหวัดสุโขทัย

ข้อมูลส่วนบุคคล	กลุ่มที่ 1		กลุ่มที่ 2	
	จำนวน (n=77)	ร้อยละ	จำนวน (n=23)	ร้อยละ
เพศ				
ชาย	42	54.55	15	62.22
หญิง	35	45.45	8	34.78
อายุ (ปี)				
ไม่เกิน 30 ปี	3	3.90	0	0.00
31 – 40 ปี	21	27.27	4	17.39
41 – 50 ปี	26	33.77	11	47.83
51 – 60 ปี	12	15.58	1	4.35
61 – 70 ปี	12	15.58	7	30.43
70 ปี ขึ้นไป	3	3.90	0	0.00
สถานภาพ				
โสด	8	10.39	1	4.35
สมรส	55	71.43	21	91.30
หย่า	6	7.79	1	4.35
หม้าย	8	10.39	0	0.00
ระดับการศึกษา				
ประถมศึกษาหรือต่ำกว่า	66	85.71	20	86.96
ประถมศึกษา				
มัธยมศึกษา	10	12.99	2	8.70
ปวส. หรือ ปวช.	1	1.30	0	0.00
ปริญญาตรี	0	0.00	1	4.35
สถานภาพการเข้าเป็นสมาชิกสหกรณ์การเกษตรศรีเสลี่ยม				
ไม่เป็นสมาชิกสหกรณ์การเกษตรศรีเสลี่ยม	72	93.51	22	95.65
เป็นสมาชิกสหกรณ์การเกษตร	5	6.49	1	4.35

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ข้อมูลส่วนบุคคล	กลุ่มที่ 1		กลุ่มที่ 2	
	จำนวน (n=77)	ร้อยละ	จำนวน (n=23)	ร้อยละ
สมาชิกที่อาศัยอยู่ในครัวเรือนเกษตรกร				
2 คน	9	11.69	1	3.45
3 คน	14	18.18	3	13.04
4 คน	22	28.57	7	30.43
5 คน	22	28.57	10	43.48
6 คน	9	11.69	2	8.70
7 คน	1	1.30	0	0.00

ตารางที่ 2 จำนวนและร้อยละของข้อมูลส่วนบุคคลของเกษตรกรลูกค้าธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ตำบลไทยชนะศึก อำเภอทุ่งเสลี่ยม จังหวัดสุโขทัย

รายการ	กลุ่มที่ 1			กลุ่มที่ 2		
	จำนวนเงิน (บาท)	ค่าเฉลี่ยรวม (บาท/ ครัวเรือน)	ร้อยละ	จำนวนเงิน (บาท)	ค่าเฉลี่ยรวม (บาท/ ครัวเรือน)	ร้อยละ
รายได้จากภาคการเกษตร						
ทำนา	6,820,000	88,571	27.17	6,452,000	280,521	53.14
ทำสวน	3,216,451	41,772	12.81	-	-	0.00
ทำไร่	4,245,706	55,139	16.91	3,238,750	140,815	26.68
เลี้ยงสัตว์	5,728,000	74,389	22.82	1,320,000	57,391	10.87
อื่นๆ	268,000	3,480	1.07	-	-	0.00
รับจ้างภาคการเกษตร	4,824,000	62,649	19.22	1,130,000	49,130	9.31
รวมเฉลี่ย	25,102,157	326,002	100.00	12,140,750	527,858	100.00
รายได้จากนอกภาคการเกษตร						
รับจ้างทั่วไป	2,270,000	29,480	41.62	120,000	5,217	10.60
รับราชการ/พนักงาน	409,680	5,320	7.51	456,000	19,826	40.29
ลูกจ้างห้างร้าน	72,000	935	1.32	-	-	0.00
รายได้จากบุตร ธิดา	704,400	9,148	12.92	-	-	0.00
รายได้นอกภาคอื่นๆ	1,550,000	20,129	28.42	395,000	17,173	34.90

ตารางที่ 2 (ต่อ)

รายการ	กลุ่มที่ 1			กลุ่มที่ 2		
	จำนวนเงิน (บาท)	ค่าเฉลี่ยรวม (บาท/ ครัวเรือน)	ร้อยละ	จำนวนเงิน (บาท)	ค่าเฉลี่ยรวม (บาท/ ครัวเรือน)	ร้อยละ
รายได้จากเงินช่วยเหลือของรัฐบาท						
เงินช่วยเหลือผู้มีอายุ 60 ปี	216,000	2,805	3.96	100,800	4,382	8.91
เงินช่วยเหลือผู้มีอายุ 70 ปี	193,200	2,509	3.54	50,400	2,191	4.45
เงินช่วยเหลือผู้มีอายุ 80 ปี	38,400	498	0.70	9,600	417	0.85
รวมเฉลี่ย	5,453,680	70,827	100.00	1,131,800	49,208	100.00
ค่าใช้จ่ายภาคการเกษตร						
ทำนา	4,131,300	53,653	28.80	3,868,900	168,213	54.86
ทำสวน	1,660,740	21,568	11.58	0	0	0.00
ทำไร่	2,759,593	35,838	19.24	1,943,250	84,489	27.56
เลี้ยงสัตว์	3,532,800	45,880	24.63	630,000	27,391	8.93
รับจ้างการเกษตร	1,953,000	25,363	13.62	610,000	26,521	8.65
อื่นๆ	306,800	3,984	2.14	0	0	0.00
รวมเฉลี่ย	14,344,233	186,288	100.00	7,082,150	306,615	100.00
ค่าใช้จ่ายการอุปโภคบริโภคในครัวเรือน						
ค่าอุปโภค ของใช้ครัวเรือน	2,442,800	31,724	29.09	865,200	37,617	31.36
ค่าบริโภคอาหารในครัวเรือน	2,820,800	36,633	33.59	1,031,000	44,826	37.37
ไฟฟ้า	422,200	5,742	5.27	217,400	9,826	7.88
น้ำประปา	237,440	3,083	2.83	77,460	3,367	2.81
ค่าโทรศัพท์	386,600	5,020	4.60	157,400	6,843	5.71
ค่ารักษาพยาบาล	2,068,000	26,857	24.63	403,000	17,521	14.61
อื่นๆ	0	0	0.00	7,200	313	0.26
รวมเฉลี่ย	8,397,840	109,063	100.00	2,758,660	119,942	100.00
ค่าใช้จ่ายทางสังคม						
ค่าเล่าเรียนบุตร	2,213,000	28,740	79.32	795,000	34,565	83.55
ค่าฌาปนกิจสงเคราะห์	380,000	4,935	13.62	99,000	4,304	10.40
ใส่ซอง/ทำบุญ/บริจาค	190,000	2,467	6.81	57,500	2,500	6.04
อื่นๆ	7,000	90	0.25	0	0	0.00
รวมเฉลี่ย	2,790,000	36,233		951,500	41,369	100.00

ตารางที่ 2 (ต่อ)

รายการ	กลุ่มที่ 1			กลุ่มที่ 2		
	จำนวนเงิน (บาท)	ค่าเฉลี่ยรวม (บาท/ ครัวเรือน)	ร้อยละ	จำนวนเงิน (บาท)	ค่าเฉลี่ยรวม (บาท/ ครัวเรือน)	ร้อยละ
ค่าใช้จ่ายฟุ่มเฟือย						
ค่าซื้อเตี๊ยม/หอยไต้ดิน	527,200	6,846	35.56	274,600	11,939	32.37
ค่าเหล่า/บุหรี	644,300	8,367	43.46	367,600	15,982	43.34
ค่าเครื่องสำอาง	311,100	4,040	20.98	156,000	6,782	18.39
ค่าใช้จ่ายฟุ่มเฟือยอื่นๆ	0		0.00	50,000	2,173	5.89
รวมเฉลี่ย	1,482,600	19,254	100.00	848,200	36,878	100.00

พฤติกรรมการกู้ยืมเงินในครัวเรือนของเกษตรกรลูกค้า
ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ตำบลไทยชนะศึก

การศึกษาพฤติกรรมการกู้ยืมเงินในครัวเรือนของเกษตรกรลูกค้า ธ.ก.ส. ตำบลไทยชนะศึก ดำเนินการศึกษาถึงจำนวนวงเงินกู้เพื่อใช้ตามวัตถุประสงค์ต่างๆ เช่นการกู้เงินเพื่อเป็นค่างลงทุน การกู้เงินเพื่อเป็นค่าใช้จ่าย และแหล่งที่มาของเงินกู้ ซึ่งเป็นหนี้สินในครัวเรือนเกษตรกร มีรายละเอียดดังตารางที่ 3

การกู้เป็นค่างลงทุน

เกษตรกรกลุ่มที่ 1 มีการกู้เงินเพื่อเป็นค่างลงทุนจาก ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร รวมเป็นจำนวน 10,113,245 บาท เฉลี่ย 131,340 บาทต่อครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 89.09 รองลงมาคือกู้เงินค่างลงทุนจากญาติ จำนวน 450,000 บาท เฉลี่ย 5,844 บาทต่อครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 3.96 กู้เงินค่างลงทุนจากธนาคารอื่น จำนวน 304,000 บาท เฉลี่ย 3,948 บาทต่อครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 2.68 กู้เงินค่างลงทุนจากสหกรณ์ศรีเสถียร จำนวน 254,000 บาท เฉลี่ย 3,298 บาทต่อครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 2.24 และ กู้เงินค่างลงทุนจากไฟแนนท์ จำนวน 230,000 บาท เฉลี่ย 2,987 บาทต่อครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 2.03 ตามลำดับ

เกษตรกรกลุ่มที่ 2 มีการกู้เงินเพื่อเป็นค่าลงทุนจาก ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ การเกษตร จำนวน 9,772,640 บาท เฉลี่ย 424,897 บาทต่อครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 97.02 รองลงมาคือกู้เงินค่าลงทุนจากธนาคารอื่น จำนวน 200,000 บาท เฉลี่ย 8,695 บาทต่อครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 1.99 กู้เงินค่าลงทุนจากสหกรณ์ศรีเสถียร จำนวน 100,000 บาท เฉลี่ย 4,347 บาทต่อ ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 0.99 ตามลำดับ

การกู้เป็นค่าใช้จ่ายหมุนเวียน

เกษตรกรกลุ่มที่ 1 กู้เงินเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายหมุนเวียนในครัวเรือนจาก ธนาคารเพื่อการเกษตร และสหกรณ์การเกษตร จำนวน 8,621,000 บาท เฉลี่ย 111,961 บาทต่อครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 79.41 รองลงมาคือกู้เงินจากกองทุนหมู่บ้าน จำนวน 865,000 บาท เฉลี่ย 11,233 บาทต่อครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 7.97 กู้เงินจากเจ้าหนี้ในระบบ จำนวน 420,000 บาท เฉลี่ย 5,454 บาทต่อ ครัวเรือนคิดเป็นร้อยละ 3.87 กู้เงินจากญาติ จำนวน 375,000 บาท เฉลี่ย 4,870 บาทต่อครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 3.45 กู้เงินจากธนาคารอื่น จำนวน 300,000 บาท เฉลี่ย 3,896 บาทต่อครัวเรือน คิด เป็นร้อยละ 2.76 กู้เงินจากไฟแนนท์ จำนวน 275,000 บาท เฉลี่ย 3,571 บาทต่อครัวเรือน คิดเป็น ร้อยละ 2.53

เกษตรกรกลุ่มที่ 2 กู้เงินเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายหมุนเวียนในครัวเรือนจาก ธนาคารเพื่อการเกษตร และสหกรณ์การเกษตร จำนวน 4,908,100 บาท เฉลี่ย 213,395 บาทต่อครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 98.36 รองลงมาคือกู้เงินจากกองทุนหมู่บ้าน จำนวน 81,600 บาท เฉลี่ย 3,547 บาทต่อครัวเรือน คิดเป็น ร้อยละ 1.64

จำนวนหนี้สินครัวเรือนในปัจจุบัน

เกษตรกรกลุ่มที่ 1 มีหนี้สินครัวเรือนส่วนใหญ่อยู่ที่จำนวน 300,001 – 500,000 บาท จำนวน 39 ราย คิดเป็นร้อยละ 50.65 รองลงมา คือ มีหนี้สิน จำนวน 100,001 – 300,000 บาท จำนวน 32 ราย คิดเป็นร้อยละ 41.56 มีหนี้สินต่ำกว่า 100,000 บาท จำนวน 6 ราย คิดเป็นร้อยละ 7.79

เกษตรกรกลุ่มที่ 2 มีหนี้สิน จำนวน 500,001 – 700,000 บาท จำนวน 18 ราย คิดเป็นร้อยละ 78.26 มีหนี้สิน จำนวน 700,001 – 900,000 บาท จำนวน 4 ราย คิดเป็นร้อยละ 17.39 และ มี หนี้สินมากกว่า 900,000 บาท ขึ้นไป จำนวน 1 ราย คิดเป็นร้อยละ 4.35 ตามลำดับ

ซึ่งเกษตรกรทั้ง 2 กลุ่ม มีหนี้สินเฉลี่ยในครัวเรือนอยู่ที่ จำนวน 374,195 บาท หนี้สินใน ครัวเรือนสูงสุดอยู่ที่ 1,070,000 บาท หนี้สินในครัวเรือนต่ำสุดอยู่ที่ 40,000 บาท

จำนวนการทำสัญญาการกู้เงินในครัวเรือนเกษตรกร

เกษตรกรกลุ่มที่ 1 ส่วนใหญ่มีจำนวนการทำสัญญาเงินกู้ 4 ฉบับ จำนวน 29 ราย คิดเป็นร้อยละ 37.66 รองลงมาคือ จำนวนการทำสัญญาเงินกู้ 5 ฉบับ จำนวน 16 ราย คิดเป็นร้อยละ 20.78 จำนวนการทำสัญญาเงินกู้ 3 ฉบับ จำนวน 15 ราย คิดเป็นร้อยละ 19.48 จำนวนการทำสัญญาเงินกู้ 2 ฉบับ จำนวน 11 ราย คิดเป็นร้อยละ 14.29 จำนวนการทำสัญญาเงินกู้ 6 ฉบับ จำนวน 5 ราย คิดเป็นร้อยละ 6.49 จำนวนการทำสัญญาเงินกู้ 1 ฉบับ จำนวน 1 ราย คิดเป็นร้อยละ 1.30

เกษตรกรกลุ่มที่ 2 ส่วนใหญ่มีจำนวนการทำสัญญาเงินกู้ 4 ฉบับ จำนวน 7 ราย คิดเป็นร้อยละ 30.43 รองลงมาคือ จำนวนการทำสัญญาเงินกู้ 3 ฉบับ จำนวน 6 ราย คิดเป็นร้อยละ 26.09 จำนวนการทำสัญญาเงินกู้ 5 ฉบับ จำนวน 4 ราย คิดเป็นร้อยละ 17.39 จำนวนการทำสัญญาเงินกู้ 2 ฉบับ จำนวน 3 ราย คิดเป็นร้อยละ 13.04 และการทำสัญญาเงินกู้เท่ากันในด้านจำนวน 1 ฉบับ จำนวน 1 ราย คิดเป็นร้อยละ 4.35 จำนวน 6 ฉบับ จำนวน 1 ราย คิดเป็นร้อยละ 4.35 จำนวน 8 ฉบับ จำนวน 1 ราย คิดเป็นร้อยละ 4.35

เกษตรกรมีจำนวนการทำสัญญาการกู้เงินในครัวเรือนอยู่ที่ จำนวน 4 สัญญา จำนวนการทำสัญญาเงินกู้ สูงสุดอยู่ที่ 8 ฉบับ จำนวนการทำสัญญาเงินกู้ต่ำสุดอยู่ที่ 1 ฉบับ

ปริมาณการกู้เงินกลับภายหลังเมื่อส่งชำระเงินต้นแล้ว

เกษตรกรกลุ่มที่ 1 ส่วนใหญ่มีพฤติกรรมการกู้เงินหลังจากส่งชำระหนี้แล้ว ขอกู้เพิ่ม 10,001 – 50,000 บาท จำนวน 44 ราย คิดเป็นร้อยละ 57.14 รองลงมาคือ ขอกู้เพิ่มไม่เกิน 10,000 บาท จำนวน 12 ราย คิดเป็นร้อยละ 18.58 ขอกู้ในสัดส่วนที่เท่ากัน คือ ขอกู้ลดลงกว่า 10,000 บาท ขอกู้กลับจำนวนเท่าเดิม และ ขอกู้เพิ่ม 50,001 – 100,000 บาท จำนวน 6 ราย คิดเป็นร้อยละ 7.79 และ ส่งชำระแล้วไม่กู้กลับ จำนวน 3 ราย คิดเป็นร้อยละ 3.90 ตามลำดับ

เกษตรกรกลุ่มที่ 2 ส่วนใหญ่มีพฤติกรรมการกู้เงินหลังจากส่งชำระหนี้แล้ว ขอกู้เพิ่มในสัดส่วนที่เท่ากันระหว่าง ขอกู้ 10,001 – 50,000 บาท และกู้เพิ่มมากกว่า 200,001 บาท จำนวน 8 ราย คิดเป็นร้อยละ 34.78 รองลงมาคือขอกู้เพิ่ม 50,001 – 100,000 บาท จำนวน 4 ราย คิดเป็น ร้อยละ 17.39 และขอกู้ในสัดส่วนที่เท่ากัน คือส่งชำระแล้วไม่กู้กลับ ขอกู้กลับจำนวนเท่าเดิม และ ขอกู้เพิ่มไม่เกิน 10,000 บาท จำนวน 1 ราย คิดเป็นร้อยละ 4.35

พฤติกรรมการส่งชำระหนี้เมื่อถึงกำหนดชำระ

เกษตรกรกลุ่มที่ 1 ส่วนใหญ่มีพฤติกรรมการส่งชำระหนี้ โดยส่งตรงตามกำหนดชำระ จำนวน 32 ราย คิดเป็นร้อยละ 41.56 รองลงมาคือส่งเลยกำหนดการชำระเสมอ จำนวน 17 ราย คิดเป็นร้อยละ 22.08 ส่งเลยกำหนดชำระในบางครั้ง จำนวน 14 ราย คิดเป็นร้อยละ 18.18 มีรายได้แล้วส่งก่อนกำหนดเสมอ จำนวน 8 ราย คิดเป็นร้อยละ 10.39 และส่งก่อนกำหนดการชำระในบางครั้ง แต่ไม่เกินกำหนด จำนวน 6 ราย คิดเป็นร้อยละ 7.79 ตามลำดับ

เกษตรกรกลุ่มที่ 2 ส่วนใหญ่มีพฤติกรรมการส่งชำระหนี้ โดยส่งตรงตามกำหนดชำระ จำนวน 14 ราย คิดเป็นร้อยละ 60.87 รองลงมาคือส่งก่อนกำหนดการชำระในบางครั้ง แต่ไม่เกินกำหนด จำนวน 5 ราย คิดเป็นร้อยละ 21.74 และอัตราส่วนเท่ากันระหว่างพฤติกรรมการส่งโดยมีรายได้แล้วส่งก่อนกำหนดเสมอ จำนวน 2 ราย คิดเป็นร้อยละ 8.70 และพฤติกรรมการส่งเลยกำหนดการชำระเสมอ จำนวน 2 ราย คิดเป็นร้อยละ 8.70 ตามลำดับ

ตารางที่ 3 หนี้สินในครัวเรือนเกษตรกร

รายการ	กลุ่มที่ 1			กลุ่มที่ 2		
	จำนวนเงิน (บาท)	ค่าเฉลี่ยรวม (บาท/ ครัวเรือน)	ร้อยละ	จำนวนเงิน (บาท)	ค่าเฉลี่ยรวม (บาท/ ครัวเรือน)	ร้อยละ
การกู้ยืมเงินค่าลงทุน						
รทส.	10,113,245	131,340	89.09	9,772,640		97.02
ธนาคารอื่น	304,000	3,948	2.68	200,000		1.99
สหกรณ์	254,000	3,298	2.24	100,000		0.99
ไฟแนนซ์	230,000	2,987	2.03	-		0.00
ญาติ	450,000	5,844	3.96	-		0.00
รวมเฉลี่ย	11,351,245	147,418	100.00	10,072,640	437,940	100.00
การกู้ยืมเงินเพื่อเป็นค่าใช้จ่าย						
รทส.	8,621,000	111,961	79.41	4,908,100	213,395	98.36
ธนาคารอื่น	300,000	3,896	2.76	-	-	0.00
กองทุนหมู่บ้าน	865,000	11,233	7.97	81,600	3,547	1.64
สหกรณ์	-	-	0.00	-	-	0.00
ไฟแนนซ์	275,000	3,571	2.53	-	-	0.00
เจ้าหนี้ในระบบ	420,000	5,454	3.87	-	-	0.00
ญาติ	375,000	4,870	3.45	-	-	0.00
รวมเฉลี่ย	10,856,000	140,987	100.00	4,898,700	216,943	100.00

ตารางที่ 3 (ต่อ)

ข้อมูลส่วนบุคคล	กลุ่มที่ 1		กลุ่มที่ 2	
	จำนวน (n=77)	ร้อยละ	จำนวน (n=23)	ร้อยละ
หนี้สินครัวเรือนในปัจจุบัน				
ต่ำกว่า 100,000 บาท	6	7.79	-	0.00
100,001 – 300,000 บาท	32	41.56	-	0.00
300,001 – 500,000 บาท	39	50.65	-	0.00
500,001 – 700,000 บาท	-	0.00	18	78.26
700,001 – 900,000 บาท	-	0.00	4	17.39
มากกว่า 900,000 บาท	-	0.00	1	4.35
รวม	77	100.00	23	100.00
จำนวนการทำสัญญาการกู้เงินในครัวเรือนเกษตรกร				
1 สัญญา	1	1.30	1	4.35
2 สัญญา	11	14.29	3	13.04
3 สัญญา	15	19.48	6	26.09
4 สัญญา	29	37.66	7	30.43
5 สัญญา	16	20.78	4	17.39
6 สัญญา	5	6.49	1	4.35
8 สัญญา	-	0.00	1	4.35
รวม	77	100.00	23	100.00
เมื่อส่งชำระเงินต้นแล้วมีปริมาณการกู้เงินกลับไปเท่าใดต่อครั้ง				
ส่งแล้วไม่กู้กลับ	3	3.90	1	4.35
ลดลงมากกว่า 10,00 บาท	6	7.79	-	0.00
กู้กลับเท่าเดิม	6	7.79	1	4.35
กู้เพิ่มไม่เกิน 10,000 บาท	12	15.58	1	4.35
กู้เพิ่ม 10,001 – 50,000 บาท	44	57.14	8	34.78
กู้เพิ่ม 50,001 – 100,000 บาท	6	7.79	4	17.39
กู้เพิ่มมากกว่า 200,001 บาท	-	0.00	8	34.78
รวม	77	100.00	23	100.00
พฤติกรรมการส่งชำระหนี้ถึงกำหนดชำระ				
มีรายได้แล้วส่งก่อนกำหนดเสมอ	8	10.39	2	8.70
ส่งก่อนกำหนดเป็นบางครั้ง แต่ไม่เกินกำหนด	9	7.79	5	21.74

ตารางที่ 3 (ต่อ)

ข้อมูลส่วนบุคคล	กลุ่มที่ 1		กลุ่มที่ 2	
	จำนวน (n=77)	ร้อยละ	จำนวน (n=23)	ร้อยละ
ส่งตามกำหนดชำระ	32	41.56	14	60.87
ส่งเลยกำหนดชำระเป็นบางครั้ง	14	18.18	-	0.00
ส่งเลยกำหนดชำระเสมอ	17	22.08	2	8.70
รวม	77	100.00	23	100.00

ความคิดเห็นของเกษตรกรต่อปัจจัยที่มีผลต่อการเกิดภาระหนี้สินสะสมในครัวเรือน
ของเกษตรกรลูกค้าธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร
ตำบลไทยชนะศึก อำเภอบึงสามพัน จังหวัดสุโขทัย

จากการประชุมกลุ่มย่อยเกี่ยวกับสาเหตุการเกิดหนี้สะสมในครัวเรือนเกษตรกรพิจารณา แยก
เป็น 3 ด้าน ดังนี้

ด้านเศรษฐกิจ สาเหตุที่ทำให้เกษตรกรในตำบลไทยชนะศึกมีภาระหนี้สะสม นั้นเกิดมาจาก
ปัจจัยการดำรงชีพ ด้วยค่าอุปโภคบริโภคที่สูงขึ้นจากเศรษฐกิจในปัจจุบันทำให้เกษตรกรมีค่าใช้จ่ายใน
ครัวเรือนสูงขึ้น รวมถึงปัจจัยการผลิตสินค้าเกษตรที่มีราคาสูง และเกษตรกรขาดความรู้ความ
เชี่ยวชาญในการใช้เคมีภัณฑ์ในการทำนุบำรุงดินอย่างให้เกิดผลสูงสุดส่งผลให้มีต้นทุนการผลิตที่สูง
ตามมาเพราะจะใส่ทุกอย่างที่คิดว่าทำให้ผลผลิตดี โดยไม่ได้แค่เพียงพอส่วส่วนที่ขาดไป ทำให้
สิ้นเปลือง และแบกรับค่าใช้จ่ายด้านต้นทุนที่สูง ด้านราคาผลผลิตที่เกษตรกรไม่สามารถเป็นผู้กำหนด
ราคาเองได้ผันผวนไปตามกลไกตลาด ก็เป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้มีรายรับ และรายจ่ายผันผวน ไม่
คงที่ ทั้งยังขาดการทำบัญชีรายรับรายจ่าย ไม่ทราบถึงกระแสเงินสดอย่างแท้จริงในครัวเรือน ทำให้
การประมาณการค่าใช้จ่าย และวางแผนการใช้เงินล่วงหน้าในครัวเรือนไม่ได้เป็นไปได้ยาก และ
ท้ายสุด เกษตรกรส่วนมากขาดเงินทุนในการประกอบอาชีพ ทำให้ต้องกู้ยืมแหล่งเงินทุนเพื่อนำมา
ประกอบอาชีพเกษตรกรมาก่อน เมื่อถึงฤดูเก็บเกี่ยวจึงนำเงินต้นไปชำระคืนพร้อมดอกเบี้ย ใน
เหตุการณ์ปกติ แต่ถ้าปีไหนมีเหตุการณ์ไม่ปกติทำให้เกิดภาวะขาดทุนจากการผลิต เกษตรกร
จำเป็นต้องหาเงินจากแหล่งอื่นเพื่อนำไปชำระหนี้แล้วกู้กลับคืนในอัตราเท่าเดิม หรือส่วนมากมักกู้เพิ่ม
จากจำนวนเดิมเพื่อชำระคืนแหล่งเงินกู้อื่น และเป็นทุนในการประกอบอาชีพเพิ่มเติมอีกด้วย ด้วย
ปัจจัยที่กล่าวมา ล้วนแต่เป็นเหตุให้เกิดภาระหนี้สะสมทั้งสิ้น

ด้านสังคม สาเหตุที่ทำให้เกษตรกรในตำบลไทยชนะศึกมีภาระหนี้สะสม นั้นเกิดมาจากปัจจัยด้านสังคมต่าง ๆ ด้วยสังคมปัจจุบันมีความแตกต่างจากในอดีต มีค่าใช้จ่าย ภาษีสังคมสูงขึ้น วิธีการดำรงชีวิตเกษตรกรก็เปลี่ยนแปลงไป จากเคยมีวิถีพอเพียงทำกินในครัวเรือนในอดีตก็ทำให้ละทิ้งวิถีพอเพียงที่เคยมีมา จะซื้อเครื่องอุปโภคบริโภคเข้ามาเพิ่มความสะดวกในครัวเรือนเป็นหลัก ดัดเครื่องมืออำนวยความสะดวก ดัดนิสัยใช้ก่อนผ่อนทีหลังตามค่านิยมของสังคมที่ผ่อนปรนการจ่ายชำระหนี้ให้ทีหลัง ครัวเรือนเกษตรกรขาดวินัยทางการเงินและขาดการปลูกฝังนิสัยการออมที่ดีให้แก่บุตรหลาน และในครัวเรือนมักมีค่าใช้จ่ายฉุกเฉินเพิ่มมาเสมอ เช่นค่าซ่อมเครื่องจักรกล ค่าเทอมบุตร ค่ารักษาพยาบาล เมื่อไม่มีเงินออมสะสมในครัวเรือนทำให้ต้องไปกู้ยืมหนี้สินเพิ่มเพื่อนำมาแก้ไขปัญหาฉุกเฉินไปก่อน ทั้งการกู้ยืมนั้นเกษตรกรสามารถเข้าถึงแหล่งเงินทุนของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรได้ง่าย จึงมีการรวมกลุ่มกันไปกู้เงิน โดยใช้หลักของการพึ่งพาอาศัยกันค้ำประกันหนี้ อีกสาเหตุหนึ่งคือภาพรวมในหมู่บ้าน ผู้ที่อยู่ในกระบวนการพัฒนาหมู่บ้านมิได้เคยมาเรียนรู้ร่วมกันในหมู่บ้านเพื่อวิเคราะห์ ตระหนักถึงปัญหาภาระหนี้ที่เกษตรกรแต่ละครัวเรือนต้องแบกรับ และร่วมกันหาแนวทางแก้ไข

ด้านการเมืองและนโยบายรัฐบาล วิเคราะห์ความเห็นจากการสนทนากลุ่มให้ความคิดเห็นว่านโยบายการพักชำระหนี้ถูกนำมาใช้ในการแก้ไขปัญหาพม่าหรือจนไม่เป็นประโยชน์ต่อเกษตรกร ทั้งยังทำให้เกิดหนี้สะสมเพิ่มพูนขึ้น ด้วยการเข้าใจจุดประสงค์ของโครงการแบบผิด ๆ คือ รัฐบาลประสงค์ให้พักชำระหนี้สำหรับกลุ่มเกษตรกรที่อ่อนแอ โดยเกษตรกรต้องทราบว่าตัวเองอ่อนแอจริงสมควรได้รับการช่วยเหลือ เช่นยากจน และลำบากจริงจึงเข้าโครงการ มิใช่เข้าโครงการเพื่อต้องการความช่วยเหลือจากรัฐบาล เมื่อมีความเดือดร้อนบ่อย รัฐบาลก็ประกาศโครงการพักชำระหนี้บ่อย เกษตรกรส่วนมากไม่แยกแยะตนเอง พร้อมเข้าโครงการพักชำระหนี้ทุกระยะที่มีมา เพียงเพื่อต้องการเข้ารับการช่วยเหลือจากรัฐ เพื่อลดดอกเบี้ย และยังไม่ต้องชำระต้นเงินกู้ในระยะเวลาที่ถึงกำหนด ทั้งที่ตามจริง บางครัวเรือนสามารถชำระคืนได้โดยไม่ได้รับผลกระทบจากความเดือดร้อนเลย เป็นเหตุให้นโยบายถูกใช้พม่าหรือและทำให้ไม่เป็นการแก้ไขปัญหา แต่กลับกลายเป็นทำให้ภาระหนี้สินไม่ได้ถูกชำระสะสาง และสะสมเพิ่มขึ้นเสียเอง และนโยบายการให้เงินกู้แก่เกษตรกรเพื่อฟื้นฟูอาชีพโดยที่ชาวบ้านขาดการนำความรู้ ที่ได้ไปอบรมมาจากการเข้าร่วมโครงการที่ขอกู้ฟื้นฟูอาชีพ ทั้งด้านการผลิต การตลาด และการบริหารเงินมาใช้อย่างจริงจังนั้น และการใช้เงินกู้ยืมฟื้นฟูอาชีพไม่ตรงวัตถุประสงค์การกู้ ยิ่งทำให้เกิดปัญหาภาระหนี้สะสมในครัวเรือนเกษตรกรมากขึ้นกว่าการช่วยแก้ไขฟื้นฟู เมื่อมีนโยบายต่าง ๆ จากทางรัฐบาลคอยเชื่อเหลืออยู่เสมอ ทำให้เมื่อเกิดเหตุการณ์ต่าง ๆ เกษตรกรจะลดการพึ่งพาตนเองลง จะรอคอยนโยบายรัฐบาลเพื่อแก้ไขปัญหาให้เกษตรกร

ปัจจัยที่มีผลต่อการเกิดภาวะหนี้สินสะสมในครัวเรือนของเกษตรกรลูกค้า
ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ตำบลไทยชนะศึก

ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ

เกษตรกรกลุ่มที่ 1 โดยภาพรวมเกษตรกรมีความเห็นต่อปัจจัยด้านเศรษฐกิจที่มีผลต่อการเกิดภาวะหนี้สินสะสมในครัวเรือนของเกษตรกรอยู่ในระดับที่มาก (WMS.=3.83) เมื่อพิจารณาในตารางพบว่า เกษตรกรมีความเห็นในระดับมาก เรียงลำดับ ดังนี้

1. ลงทุนด้านการเกษตรกร เช่น ซื้อปุ๋ย ซื้ออุปกรณ์ (WMS.=4.64)
2. มีรายได้ที่ได้รับจากการทำเกษตรไม่เพียงพอกับรายจ่าย (WMS.=4.45)
3. มีรายได้ที่ไม่แน่นอน (WMS.=4.35)
4. ภาวะเศรษฐกิจภายในประเทศ (WMS.=3.61)
5. ใช้เงินกู้ผิดวัตถุประสงค์ (WMS.=2.97)
6. กู้ยืมมากเกินไปจึงต้องยืมอีกแหล่งหนึ่งไปใช้อีกแหล่งหนึ่ง (WMS.=2.96)

เกษตรกรกลุ่มที่ 2 โดยภาพรวมเกษตรกรมีความเห็นต่อปัจจัยด้านเศรษฐกิจที่มีผลต่อการเกิดภาวะหนี้สินสะสมในครัวเรือนของเกษตรกรอยู่ในระดับที่มาก (WMS.=3.62) เมื่อพิจารณาในตารางพบว่า เกษตรกรมีความเห็นในระดับมาก เรียงลำดับ ดังนี้

1. ลงทุนด้านการเกษตรกร เช่น ซื้อปุ๋ย ซื้ออุปกรณ์ (WMS.=5.00)
2. ภาวะเศรษฐกิจภายในประเทศ (WMS.=3.96)
3. มีรายได้ที่ไม่แน่นอน (WMS.=3.43)
4. มีรายได้ที่ได้รับจากการทำเกษตรไม่เพียงพอกับรายจ่าย (WMS.=3.30)
5. กู้ยืมมากเกินไปจึงต้องยืมอีกแหล่งหนึ่งไปใช้อีกแหล่งหนึ่ง (WMS.=3.22)
6. ใช้เงินกู้ผิดวัตถุประสงค์ (WMS.=2.83)

ปัจจัยด้านสังคม นโยบายรัฐ

เกษตรกรกลุ่มที่ 1 โดยภาพรวมเกษตรกรมีความเห็นต่อปัจจัยด้านสังคม และนโยบายรัฐ ที่มีผลต่อการเกิดภาวะหนี้สินสะสมในครัวเรือนของเกษตรกรอยู่ในระดับที่มาก (WMS.=4.12) เมื่อพิจารณาในตารางพบว่า เกษตรกรมีความเห็นในระดับมาก เรียงลำดับ ดังนี้

1. สถาบันการเงินเป็นที่ยอมรับ เงื่อนไขการให้กู้เงินที่จูงใจ (ดอกเบี้ยต่ำ ใช้คนค้า) (WMS.=4.81)
2. ให้ความสำคัญกับนโยบายการพักชำระหนี้เกษตรกร (WMS.=4.64)
3. นโยบายการช่วยเหลือ จำนำ, ประกัน ราคาพืชผลจากทางรัฐบาล (WMS.=4.45)

4. ค่าใช้จ่ายเพื่อการศึกษาของสมาชิกภายในครัวเรือน (WMS.=4.08)

5. ค่าใช้จ่ายเมื่อเกิดภาวะฉุกเฉินในครัวเรือน (WMS.=3.75)

6. นำไปช่วยเหลือบิดา มารดา ญาติพี่น้อง (WMS.=3.03)

เกษตรกรกลุ่มที่ 2 โดยภาพรวมเกษตรกรมีความเห็นต่อปัจจัยด้านสังคม และนโยบายรัฐ ที่มีผลต่อการเกิดภาระหนี้สินสะสมในครัวเรือนของเกษตรกรอยู่ในระดับที่มากที่สุด (WMS.=4.41) เมื่อพิจารณาในตารางพบว่า เกษตรกรมีความเห็นในระดับมาก เรียงลำดับ ดังนี้

1. นโยบายการช่วยเหลือ จำนำ, ประกัน ราคาพืชผลจากทางรัฐบาล (WMS.=4.96)

2. ให้ความสำคัญกับนโยบายการพักชำระหนี้เกษตรกร (WMS.=4.87)

3. สถาบันการเงินเป็นที่ยอมรับ เงื่อนไขการให้กู้เงินที่จูงใจ (ดอกเบี้ยต่ำ ใช้คนค้า)
(WMS.=4.52)

4. ค่าใช้จ่ายเมื่อเกิดภาวะฉุกเฉินในครัวเรือน (WMS.=4.30)

5. ค่าใช้จ่ายเพื่อการศึกษาของสมาชิกภายในครัวเรือน (WMS.=4.22)

6. นำไปช่วยเหลือบิดา มารดา ญาติพี่น้อง (WMS.=3.61)

ปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อม

เกษตรกรกลุ่มที่ 1 โดยภาพรวมเกษตรกรมีความเห็นต่อปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อการเกิดภาระหนี้สินสะสมในครัวเรือนของเกษตรกรอยู่ในระดับปานกลาง (WMS.=2.74) เมื่อพิจารณาในตารางพบว่า เกษตรกรมีความเห็นในระดับมาก เรียงลำดับ ดังนี้

1. จำนวนพื้นที่ถือครองน้อย และมีประสิทธิภาพการผลิตต่ำ (WMS.=4.25)

2. การประสบภัยธรรมชาติหรือโรคระบาด (WMS.=2.43)

3. แหล่งน้ำไม่เพียงพอต่อการทำการเกษตร (WMS.=2.29)

4. สภาพดินไม่เหมาะสมต่อการทำการเกษตร (WMS.=2.01)

เกษตรกรกลุ่มที่ 2 โดยภาพรวมเกษตรกรมีความเห็นต่อปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อการเกิดภาระหนี้สินสะสมในครัวเรือนของเกษตรกรอยู่ในระดับปานกลาง (WMS.=2.96) เมื่อพิจารณาในตารางพบว่า เกษตรกรมีความเห็นในระดับมาก เรียงลำดับ ดังนี้

1. การประสบภัยธรรมชาติหรือโรคระบาด (WMS.=4.00)

2. จำนวนพื้นที่ถือครองน้อย และมีประสิทธิภาพการผลิตต่ำ (WMS.=2.87)

3. แหล่งน้ำไม่เพียงพอต่อการทำการเกษตร (WMS.=2.61)

4. สภาพดินไม่เหมาะสมต่อการทำการเกษตร (WMS.=2.35)

ตารางที่ 4 ระดับความคิดเห็นของเกษตรกรต่อปัจจัยที่มีผลต่อการเกิดภาวะหนี้สินสะสมในครัวเรือน

ข้อมูลส่วนบุคคล	กลุ่มที่ 1		กลุ่มที่ 2	
	ค่าเฉลี่ย (WMS)	ความหมาย	ค่าเฉลี่ย (WMS)	ความหมาย
ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ				
มีรายได้ที่ได้รับจากการทำเกษตร	4.45			
ไม่เพียงพอกับรายจ่าย		มากที่สุด	3.30	ปานกลาง
มีรายได้ที่ไม่แน่นอน	4.35	มากที่สุด	3.43	มาก
ภาวะเศรษฐกิจภายในประเทศ	3.61	มาก	3.96	มาก
ลงทุนด้านการเกษตร เช่น ซื้อปุ๋ย				
ซื้ออุปกรณ์	4.64	มากที่สุด	5.00	มากที่สุด
กู้ยืมมากเกินไปจึงต้องกู้ยืมจาก				
แหล่งหนึ่งไปใช้อีกแหล่งหนึ่ง	2.96	มากที่สุด	3.22	ปานกลาง
ใช้เงินกู้ผิดวัตถุประสงค์	2.97	ปานกลาง	2.83	ปานกลาง
เฉลี่ยรวม	3.83	มาก	3.62	มาก
ปัจจัยด้านสังคม นโยบายรัฐ				
นโยบายการช่วยเหลือ จำนำ/				
ประกันราคาพืชผลจากรัฐบาล	4.45	มากที่สุด	4.96	มากที่สุด
สถาบันการเงินที่กู้เป็นที่ยอมรับ				
เงื่อนไขการ ให้กู้เงินที่จูงใจ				
(ดอกเบี้ยต่ำ, ใช้คนค้า)	4.81	มากที่สุด	4.52	มากที่สุด
ให้ความสำคัญกับนโยบายการพัก				
ชำระหนี้ เกษตรกร	4.64	มากที่สุด	4.87	มากที่สุด
ค่าใช้จ่ายเพื่อการศึกษาของสมาชิก				
ในครัวเรือน	4.08	มาก	4.22	มากที่สุด
นำไปจ่ายช่วยเหลือบิดา มารดา				
ญาติพี่น้อง	3.03	ปานกลาง	3.61	มาก
ค่าใช้จ่ายเมื่อเกิดภาวะฉุกเฉินใน				
ครัวเรือน	3.74	มาก	4.30	มากที่สุด
เฉลี่ยรวม	4.12	มาก	4.41	มากที่สุด

ตารางที่ 4 (ต่อ)

ข้อมูลส่วนบุคคล	กลุ่มที่ 1		กลุ่มที่ 2	
	ค่าเฉลี่ย (WMS)	ความหมาย	ค่าเฉลี่ย (WMS)	ความหมาย
ปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อม				
จำนวนพื้นที่ถือครองน้อย และมีประสิทธิภาพ การผลิตต่ำ	4.25	มากที่สุด	2.87	ปานกลาง
การประสบภัยธรรมชาติหรือโรคระบาด	2.43	น้อย	4.00	มากที่สุด
สภาพดินไม่เหมาะสมต่อการทำเกษตร	2.01	น้อย	2.35	น้อย
แหล่งน้ำไม่เพียงพอต่อการทำเกษตร	2.29	น้อย	2.61	น้อย
เฉลี่ยรวม	2.74	ปานกลาง	2.96	ปานกลาง

จากการสนทนากลุ่มถึงปัจจัยที่มีผลจากผลกระทบการเกิดภาวะหนี้สินสะสมในครัวเรือนเกษตรกร สามารถพิจารณาแยกออกเป็น 3 ปัจจัย ดังนี้

ปัจจัยด้านรายได้ มีผลกระทบทำให้เกิดภาวะหนี้สะสมคือในครัวเรือนเกษตรกรส่วนมากอยู่อาศัยกันเป็นครอบครัวใหญ่ โดยเฉลี่ย 4 คนต่อครัวเรือน แต่มีปริมาณผู้หารายได้ในครัวเรือนน้อย ทำให้มีรายได้ไม่เพียงพอต่อค่าใช้จ่ายในครัวเรือน เกษตรกรมีจำนวนของแหล่งที่มาแห่งรายได้น้อย ความถี่ในการรับรายได้มีตามฤดูกาล ทำให้ต้องมีการกู้ยืมเงินมาเป็นค่าใช้จ่ายในครัวเรือนก่อนในกรณีที่ยังมีรายได้ที่สะสมไว้ไม่เพียงพอ รายได้ที่ได้รับจากภาคเกษตรไม่เพียงพอต่อค่าใช้จ่ายในครัวเรือนของเกษตรกร เนื่องจากการขายผลผลิตที่ไม่ได้ตามเป้าหมายเนื่องจากเกิดภัยธรรมชาติ หรือราคาผลผลิตที่เกษตรกรควบคุมไม่ได้

ปัจจัยด้านค่าใช้จ่าย ที่ส่งผลกระทบทำให้เกิดภาวะหนี้สินสะสมในครัวเรือนเกิดจากวิถีที่เปลี่ยนไปในสังคมยุคปัจจุบัน การทำเกษตรมีค่าใช้จ่ายที่สูงขึ้นเนื่องมาจากการทำนุบำรุงดิน และให้ปุ๋ยผลผลิต และการป้องกันโรคพืช ทำให้ต้องใช้เคมีภัณฑ์ต่าง ๆ มาช่วยในการทำการเกษตร และผู้ใช้มีความรู้ความเข้าใจในการใช้ผลิตภัณฑ์ไม่ถ่องแท้ ส่วนมากทำนุบำรุงเกินความจำเป็น หรือใส่เคมีภัณฑ์เกินปริมาณที่พืชจำเป็น จึงทำให้ต้องแบกรับต้นทุนที่สูง หรือหลงเชื่อการโฆษณาของตัวแทนบริษัทขายปุ๋ยยาที่เข้ามาขายผ่อนให้ก่อนได้ผลผลิตจึงนำไปชำระถ้าได้ผลผลิตไม่คุ้มค่าเคมีภัณฑ์ที่นำมาใช้ก่อนเกษตรกรก็ต้องไปกู้ยืมเงินจากแหล่งเงินกู้อื่นมาชำระให้ก่อน และจากการกู้เงินมากจนเกินไป ในบางฤดูกาลการเกษตรไม่ให้ผลผลิตแก่เกษตรกรตามที่คาดหมายทำให้ต้องมีการกู้ยืมเงินจากแหล่งหนึ่งไปชำระอีกแหล่งหนึ่งเป็นผลให้เกษตรกรต้องแบกรับภาระดอกเบี้ยที่สูงขึ้น ทั้งยังมี

ค่าใช้จ่ายด้านปรับปรุงก่อสร้างที่อยู่อาศัยให้มีความเหมาะสมทันสมัย และด้านค่าใช้จ่ายด้านการอุปโภคที่สูงขึ้น มีค่าใช้จ่ายด้านการศึกษาของบุตรหลานที่สูงขึ้น ทั้งหมดที่กล่าวมานั้นล้วนแต่เป็นปัจจัยด้านค่าใช้จ่ายในครัวเรือนเกษตรกรที่ทำให้เกิดผลกระทบต่อภาระหนี้สะสมทั้งสิ้น

ปัจจัยทางด้านสินเชื่อ ที่มีผลกระทบต่อภาระหนี้สินสะสมคือ ความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งเงินทุน อย่าง ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรได้ง่าย ทำให้เกษตรกรสนใจไปกู้ยืมเงินกันเยอะขึ้น ประเภทหลักประกันที่ใช้ค้ำประกันเงินกู้สามารถใช้เพียงการรวมกลุ่มของเกษตรกรเป็นหลักประกันการกู้ยืม โดยไม่ต้องใช้การจำนองอสังหาริมทรัพย์ได้ เรียกว่าใช้การค้ำประกันร่วมกลุ่ม หรือการใช้บุคคลค้ำประกันในการกู้เงิน ทั้งยังให้ดอกเบี้ยในอัตราที่เหมาะสมแก่เกษตรกร และมีโครงการบางโครงการที่ออกมาเพื่อช่วยเหลือฟื้นฟูอาชีพให้เกษตรกรก็จะให้ดอกเบี้ยที่ต่ำกว่าปกติมาก ตัวอย่างเช่น โครงการกู้ยืมแล้ง ให้ดอกเบี้ย ร้อยละ 3 บาทเป็นต้น ทั้งการกู้เงินที่ให้ระยะเวลาการส่งชำระยาวนาน การกู้เพื่อเป็นค่าใช้จ่าย ให้ส่งตามที่ได้คาดว่าจะได้รับผลผลิตขายเสร็จ จริงระยะเวลาการส่งชำระ 12 เดือน กรณีพิเศษสูงสุดไม่เกิน 18 เดือน และการส่งชำระเงินกู้เพื่อการลงทุน สามารถส่งชำระได้ตามรอบฤดูกาลการได้ผลผลิตจริง แต่ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเงื่อนไข ส่งชำระภายใน 15 ปี กรณีพิเศษไม่เกิน 20 ปี ซึ่งเป็นระยะเวลาการผ่อนชำระที่ไม่ทำให้เกษตรกรเดือดร้อนในการรีบเร่งหาเงินก่อนมาปิดชำระ จึงทำให้มีความนิยมกู้ยืมสูง

แนวทางการแก้ไขภาระหนี้สินสะสมในครัวเรือนของเกษตรกรลูกค้ำ

ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ตำบลไทยชนะศึก

อำเภอทุ่งเสลี่ยม จังหวัดสุโขทัย

ปัญหาและอุปสรรคในการประกอบอาชีพเกษตร และการเพิ่มรายได้ในครัวเรือนของเกษตรกร

จากการศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการประกอบอาชีพเกษตรกร และการเพิ่มรายได้ในครัวเรือนของเกษตรกร พบว่าเกษตรกรขาดความรู้ในเรื่องการใช้ปุ๋ยบำรุงดิน และการใช้เคมีภัณฑ์ในการทำการเกษตรที่ถูกต้อง ทำให้มีค่าใช้จ่ายในต้นทุนการผลิตที่สูง รองลงมา เกษตรกรเห็นว่าอาชีพเกษตรกรเป็นอาชีพที่มีรายได้ตามฤดูกาล แต่การดำเนินชีวิตประจำวันบางครั้งมีค่าใช้จ่ายฉุกเฉิน และมีค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวันทุกวัน ทำให้ต้องกู้เงินมาใช้จ่ายในชีวิตประจำวันก่อนฤดูกาลเก็บเกี่ยว

ข้อเสนอแนะแนวทางในการแก้ไขปัญหาภาระหนี้สินสะสมในครัวเรือนของเกษตรกร

จากการศึกษาข้อเสนอแนะแนวทางแก้ไขปัญหาภาระหนี้สินสะสมร่วมกันของเกษตรกร พบว่าเกษตรกรมีข้อเสนอแนะว่าเกษตรกรควรจัดทำบัญชีครัวเรือน เพื่อให้ทราบถึงกระแสเงินสดในครัวเรือน รู้รายรับ รายจ่ายจริงในครัวเรือนเพื่อวางแผนการใช้จ่ายเงินให้สอดคล้องต่อความเป็นจริง ไม่สร้างภาระหนี้สินเกินตัว และ ควรให้ภาครัฐที่เกี่ยวข้องหรือธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร มีการอบรมให้เพิ่มพูนความรู้แก่เกษตรกรในด้านส่งเสริมการประกอบอาชีพเกษตรกรรม ขณะเดียวกัน เกษตรกรควรมีการลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ในครัวเรือนเองด้วยการปลูกพืชผัก เลี้ยงสัตว์ ไร่บริโภคนเองแทนการซื้อ

ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางการแก้ไขปัญหาภาระหนี้สินสะสมในครัวเรือนเกษตรกรที่ผู้ร่วมเข้าร่วมการสนทนากลุ่มได้ร่วมกันเสนอแนะ วิเคราะห์ออกมานั้น ทำให้ตระหนักได้ว่าผลกระทบที่เกิดจากภาระหนี้สะสมถ้าไม่รีบร้อนดำเนินการแก้ไขแล้วจะส่งผลให้ครัวเรือนและชุมชนต้องประสบปัญหา คือ ยิ่งทำให้เกษตรกรยังมีหนี้สิน เนื่องจากแบกรับภาระดอกเบี้ยไม่ไหว เมื่อหนี้สินไม่ได้รับการแก้ไข และถึงที่สุด ทำให้ต้องขายทรัพย์สินที่มีชำระหนี้สิน เป็นผลให้เสียทรัพย์สินที่มีอยู่ อาทิเช่น บ้านอยู่อาศัย หรือที่ดินทำกิน เกษตรกรต้องเปลี่ยนอาชีพโดยการทิ้งถิ่น ไปทำงานต่างถิ่น หรือต่างประเทศ ทำให้เกิดปัญหาครัวเรือนตามมา ขาดทุนทรัพย์สินในการส่งเสียบุตรหลานให้ได้เรียนในระดับสูง ๆ เมื่อจบภาคบังคับ ก็ต้องออกมาช่วยกันหารายได้เพื่อนำไปชำระหนี้สินและเป็นค่าใช้จ่ายครัวเรือน เกษตรกรขาดการยกระดับคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น และชุมชน ขาดการพัฒนา ดังนั้น ผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่ม ซึ่งมีบทบาทในในกระบวนการพัฒนาหมู่บ้าน ได้นำความรู้ประสบการณ์ในการทำงานมาเรียนรู้ร่วมกัน จนเกิดเป็นข้อเสนอแนะและแนวทางในการแก้ไขภาระหนี้สินสะสมที่มีในครัวเรือนเกษตรกรลูกค้า ธ.ก.ส.ในตำบลไทยชนะศึก ดังนี้

ข้อเสนอแนะในการลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ในครัวเรือน โดยการใช้องค์ความรู้เข้ามาเปลี่ยนแปลงรูปผลผลิตทางการเกษตรบางประเภทที่เกษตรกรสามารถทำตัวเอง เพื่อตัดวงจรราคาผลผลิตที่ผันผวน เกษตรกรกำหนดราคาเองไม่ได้ เสนอแนะให้ทำวนเกษตร หรือสวนผสม แทนการทำเกษตรเชิงเดี่ยวแบบดั้งเดิมที่ทำอยู่ เพื่อลดปัญหาการมีรายได้ทางเดียวลดความเสียหายในการเกิดภัยธรรมชาติ เมื่อพืชพันธุ์ชนิดหนึ่งเสียหาย เกษตรกรก็สามารถมีพืชพันธุ์อีกประเภทหนึ่งขายเป็นรายได้ให้แก่ครอบครัวได้ เป็นการลดความเสี่ยงในการประกอบอาชีพลงจากเดิม เสนอแนะให้ใช้พื้นที่ในการเพาะปลูกให้คุ้มค่าปรับเปลี่ยนการเพาะปลูกให้สอดคล้องกับวิถีครัวเรือน ให้เกษตรกรมีการพึ่งพาตนเอง ปรับเปลี่ยนวิถีครัวเรือนเกษตรกรให้หันกลับมาใช้วิถีพอเพียงแบบดั้งเดิม ในพื้นที่ต้องมีการปรับเปลี่ยน ทั้งทำการเกษตรหลัก และบริหารจัดการสรรพื้นที่เพื่อทำแหล่งน้ำ ปลูกผักสวนครัวรั้วกินได้ เลี้ยงสัตว์ เลี้ยงปลา เลี้ยงไก่ไว้บริโภคเองลดหรือทดแทนการซื้อจากภายนอกมาบริโภคในครัวเรือน เพื่อลดรายจ่ายครัวเรือน เหลือจากบริโภคก็สามารถแบ่งปันเพื่อนบ้าน เป็นการสร้างสัมพันธ์อันดี ทั้ง

ยังเป็นการสร้างรายได้ จากส่วนเหลือเพื่อขาย ถึงแม้การเกษตรหลักประสบภัยธรรมชาติหรือผลิต
ขาดทุน ราคาตกต่ำ ถ้าครัวเรือนเกษตรกรปรับเปลี่ยนวิธีการเกษตรใหม่ดังที่ร่วมกันเสนอแนะเสียแล้ว
การดำรงชีวิตตามปกติก็จะได้รับผลกระทบจากความเดือดร้อนที่น้อยลงมาก อย่างน้อยในครัวเรือน ก็
มีข้าวปลาอาหารกินไม่ต้องใช้ทุนทรัพย์ในการจับจ่ายซื้อหามา และสร้างรายได้รายวันได้เป็นอีก
ช่องทางหนึ่งที่จะช่วยเพิ่มรายได้ในครัวเรือนเกษตร

ส่วนในด้านของการลดรายจ่าย ทางผู้ร่วมสนทนากลุ่มมีความคิดเห็นเสนอแนะให้ทาง
ครัวเรือนเกษตรกร ลดการใช้เครื่องมือที่ไม่จำเป็นลงเพื่อลดค่าใช้จ่ายในการจัดหาและค่าดูแลรักษา
เครื่องมือบางประเภทที่จำเป็นในการประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทางหมู่บ้านต้องจัดหาซื้อเป็น
กองกลางของหมู่บ้านและช่วยกันดูแลรักษา เพื่อลดภาระค่าใช้จ่ายในครัวเรือนเกษตรกรลง และ
เสนอแนะให้แต่ละครัวเรือนลดการใช้สารเคมีลง ให้ใช้องค์ความรู้ในการบำรุงดินจากน้ำหมัก และปุ๋ย
ธรรมชาติเข้ามาทดแทนตามที่เคยได้รับการอบรมให้ความรู้จากการทำชุมชนเข้มแข็งของ ธ.ก.ส. ให้
ความรู้ในเรื่องของดิน การใช้เกษตรอินทรีย์เพื่อให้ดินดีขึ้น เพิ่มแร่ธาตุอาหารในดิน จะทำให้ลด
ค่าใช้จ่ายในการใช้สารเคมีได้สูง และเพิ่มความปลอดภัยในชีวิตและสุขภาพของเกษตรกร

ด้านการจัดการความรู้ในชุมชน ทางกลุ่มผู้เข้าร่วมสนทนามีความเห็นและข้อเสนอนะว่าใน
ชุมชน ต้องได้รับการปลูกฝัง ทั้งแนวคิด และสร้างวินัยทางการเงิน ปลูกฝังนิสัยการออมเงินใน
ครัวเรือนเกษตรกรเรียนรู้การบริหารจัดการเงินที่เป็นหนี้ แนวคิดที่สำคัญจะเป็นตัวเปลี่ยนแปลง
บทบาทเกษตรกรเพื่อเรียนรู้ไปสู่การปฏิบัติจริง เกษตรกรต้องรู้จักตนเอง รู้จักปัญหาของตนเองและ
ครัวเรือน ต้องรู้ว่าภาระหนี้สินเกิดมาจากการใช้ชีวิตของตนเอง รู้ว่าตนเองมีทรัพยากรใดบ้างที่
สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้สูงสุดเช่นไร และต้องรู้ถึงภาระหนี้สินของตนเองต้องคิดอัตราเงินต้นคง
ค้าง และอัตราดอกเบี้ยเป็น เพื่อบริหารจัดการกับหนี้ตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ และสามารถเลือก
แหล่งกู้เงินจากแหล่งเงินทุนที่ถูกต้อง เกษตรกรทุกคนต้องมีความรู้เกี่ยวกับการเป็นหนี้และนำไปใช้ได้โดย
ทางประธานกองทุนเงินออมหมู่บ้านต้องเป็นที่เลื่องคอยให้ความช่วยเหลือ ผู้ที่อยู่ใน
กระบวนการพัฒนาหมู่บ้านและชาวบ้านต้องมีการเรียนรู้ร่วมกันเพื่อรู้เหตุปัญห หหาแนวทางแก้ไข
ปัญหาในหมู่บ้านและนำมาวิเคราะห์ร่วมกัน มีการนำทักษะความรู้ในชุมชน อาทิเช่น การกรองหญ้า
คา แทนวัสดุคลุมหลังคาขาย ,การทำกำไรเชือกถัก, การทำหน่อไม้ดองอัดปี๊บ มาจัดการความรู้และต่อ
ยอด เพื่อร่วมกันจัดการชุมชนให้เข้มแข็งและสร้างอาชีพในชุมชนได้

ทางผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มเสนอแนะให้ครัวเรือนเกษตรกรมีการจัดทำบัญชีรายรับรายจ่าย ในครัวเรือน เพื่อให้รู้เท่าทันกระแสเงินสดในครัวเรือน ได้เห็นข้อมูลรายจ่ายในครัวเรือน ทำให้รู้จักแยกแยะว่าสิ่งใดควรทำ สิ่งใดไม่ควรทำ มองเห็นถึงรายละเอียดอย่างถ่องแท้ และการควบคุมรายรับรายจ่ายได้อย่างมีประสิทธิภาพ นำไปสู่การประมาณการค่าใช้จ่าย และลด ละ เลิก รายจ่ายที่ไม่จำเป็นลง ทั้งยังเป็นการปลูกฝังวินัยในครัวเรือนแก่บุตรหลานได้เป็นอย่างดีโดยการทำบัญชีครัวเรือนนั้นควรเป็นกิจกรรมร่วมกันในครัวเรือน และต้องคิดต้นทุนเองเข้าไปร่วมด้วยเพื่อให้ทราบถึงค่าใช้จ่ายต้นทุนที่แท้จริงเพราะเกษตรกรส่วนใหญ่มักจะมองข้ามการคิดต้นทุนตนเอง ต้นทุนวัสดุอุปกรณ์ไป ทั้งนี้สมุดบัญชีครัวเรือนที่ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรได้ให้การสนับสนุนด้านสมุดบัญชีครัวเรือน พร้อมมีเจ้าหน้าที่มาให้ความรู้ในการทำอยู่แล้ว จึงไม่เป็นปัญหาที่ทุกครัวเรือนจะนำมาจัดทำในครัวเรือน

บทที่ 5

สรุปและข้อเสนอแนะ

ส่วนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคลของเกษตรกรลูกค้า ธ.ก.ส. ตำบลไทยชนะศึก

เกษตรกรกลุ่มที่ 1 ซึ่งเป็นกลุ่มเกษตรกรที่มีหนี้ไม่เกิน 500,000 บาท สมาชิกกลุ่มตัวอย่าง เป็นเพศชาย มากกว่าเพศหญิง คิดเป็นร้อยละ 54.55 มีอายุระหว่าง 41-50 ปี สมรสแล้ว คิดเป็นร้อยละ 71.43 มีการศึกษาอยู่ในระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่าประถมศึกษา คิดเป็นร้อยละ 85.71 ประกอบอาชีพเกษตรกรคิดเป็นร้อยละ 100.0 สมาชิกกลุ่มตัวอย่างไม่ได้เข้าเป็นสมาชิกสถาบันเกษตรกรคิดเป็นร้อยละ 93.51 มีสมาชิกอาศัยอยู่ในครัวเรือนเฉลี่ย 4 คน มีรายได้จากการทำนาเป็นหลัก เฉลี่ยครัวเรือนละ 88,571 บาท คิดเป็นร้อยละ 27.17 และมีรายได้จากการทำอาชีพนอกภาคการเกษตรจากการรับจ้างทั่วไป เฉลี่ยครัวเรือนละ 29,480 บาท คิดเป็นร้อยละ 41.62 มีค่าใช้จ่ายภาคเกษตร ในการทำนาเป็นหลักเฉลี่ยครัวเรือนละ 53,653 บาท คิดเป็นร้อยละ 28.80 มีค่าใช้จ่ายค่าบริโภคอาหารเฉลี่ยครัวเรือนละ 36,633 บาท คิดเป็นร้อยละ 33.39 มีค่าเล่าเรียนบุตรเฉลี่ยครัวเรือนละ 28,740 บาท คิดเป็นร้อยละ 79.32 และค่าใช้จ่ายฟุ่มเฟือยโดยมากใช้จ่ายไปกับค่าค่าเหล้า บุหรี่ เฉลี่ยครัวเรือนละ 8,367 บาท คิดเป็นร้อยละ 43.46

เกษตรกรกลุ่มที่ 2 ซึ่งเป็นกลุ่มเกษตรกรที่มีหนี้ตั้งแต่ 500,001 บาทขึ้นไป สมาชิกกลุ่มตัวอย่าง เป็นเพศชาย มากกว่าเพศหญิง คิดเป็นร้อยละ 65.22 มีอายุระหว่าง 41-50 ปี สมรสแล้ว คิดเป็นร้อยละ 91.30 มีการศึกษาอยู่ในระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่าประถมศึกษา คิดเป็นร้อยละ 87.96 ประกอบอาชีพเกษตรกรคิดเป็นร้อยละ 100.0 สมาชิกกลุ่มตัวอย่างไม่ได้เข้าเป็นสมาชิกสถาบันเกษตรกรคิดเป็นร้อยละ 95.65 มีสมาชิกอาศัยอยู่ในครัวเรือนเฉลี่ย 5 คน มีรายได้จากการทำนาเป็นหลัก เฉลี่ยครัวเรือนละ 280,521 บาท คิดเป็นร้อยละ 53.14 และมีรายได้จากการทำอาชีพนอกภาคการเกษตรจากการรับราชการ/พนักงาน เฉลี่ยครัวเรือนละ 19,826 บาท คิดเป็นร้อยละ 40.29 มีค่าใช้จ่ายภาคเกษตร ในการทำนาเป็นหลักเฉลี่ยครัวเรือนละ 168,213 บาท คิดเป็นร้อยละ 54.86 มีค่าใช้จ่ายค่าบริโภคอาหารเฉลี่ยครัวเรือนละ 44,826 บาท คิดเป็นร้อยละ 37.37 มีค่าเล่าเรียนบุตรเฉลี่ยครัวเรือนละ 34,565 บาท คิดเป็นร้อยละ 83.55 และค่าใช้จ่ายฟุ่มเฟือยโดยมากใช้จ่ายไปกับค่าค่าเหล้า บุหรี่ เฉลี่ยครัวเรือนละ 15,952 บาท คิดเป็นร้อยละ 43.34

ส่วนที่ 2 พฤติกรรมการกู้ยืมเงินในครัวเรือนของเกษตรกรลูกค้าธนาคารเพื่อการเกษตร
และสหกรณ์การเกษตร ต.ไทยชนะศึก อ.ทุ่งเสลี่ยม จ.สุโขทัย

เกษตรกรกลุ่มที่ 1 มีการกู้เงินเพื่อเป็นค่าลงทุนจาก ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร เฉลี่ยครัวเรือนละ 131,340 บาท คิดเป็นร้อยละ 89.09 และมีการกู้เงินเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายหมุนเวียนในครัวเรือนจาก ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร เฉลี่ยครัวเรือนละ 111,961 บาท คิดเป็นร้อยละ 79.41 เกษตรกรมีหนี้สินครัวเรือนส่วนใหญ่อยู่ที่จำนวน 300,001 – 500,000 บาท มีจำนวนการทำสัญญาเงินกู้โดยเฉลี่ยครัวเรือนละ 4 ฉบับ คิดเป็นร้อยละ 37.66 จำนวนการทำสัญญาเงินกู้ สูงสุดอยู่ที่ 8 ฉบับ จำนวนการทำสัญญาเงินกู้ต่ำสุดอยู่ที่ 1 ฉบับ และมีพฤติกรรมการขอกู้เงินหลังจากส่งชำระหนี้แล้ว ส่วนใหญ่จะขอกู้เพิ่ม 10,001 – 50,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 57.14 เกษตรกรส่วนใหญ่มีพฤติกรรมการส่งชำระหนี้ตรงตามกำหนดชำระ คิดเป็นร้อยละ 41.56

เกษตรกรกลุ่มที่ 2 มีการกู้เงินเพื่อเป็นค่าลงทุนจาก ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร เฉลี่ยครัวเรือนละ 424,897 บาท คิดเป็นร้อยละ 97.02 และมีการกู้เงินเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายหมุนเวียนในครัวเรือนจาก ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร เฉลี่ยครัวเรือนละ 213,395 บาท คิดเป็นร้อยละ 98.36 เกษตรกรมีหนี้สินครัวเรือนส่วนใหญ่อยู่ที่จำนวน 500,001 – 700,000 บาท มีจำนวนการทำสัญญาเงินกู้โดยเฉลี่ยครัวเรือนละ 4 ฉบับ คิดเป็นร้อยละ 30.43 จำนวนการทำสัญญาเงินกู้ สูงสุดอยู่ที่ 8 ฉบับ จำนวนการทำสัญญาเงินกู้ต่ำสุดอยู่ที่ 1 ฉบับ และมีพฤติกรรมการขอกู้เงินหลังจากส่งชำระหนี้แล้ว สัดส่วนเท่ากัน ระหว่างขอกู้เพิ่ม 10,001 – 50,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 34.78 และขอกู้เพิ่มมากกว่า 200,001 บาท คิดเป็นร้อยละ 34.78 เกษตรกรส่วนใหญ่มีพฤติกรรมการส่งชำระหนี้ตรงตามกำหนดชำระ คิดเป็นร้อยละ 60.87

ส่วนที่ 3 ระดับความคิดเห็นของเกษตรกรต่อปัจจัยที่มีผลต่อการเกิดภาระหนี้สินสะสม
ในครัวเรือนของเกษตรกรลูกค้าธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร
ต.ไทยชนะศึก อ.ทุ่งเสลี่ยม จ.สุโขทัย

ระดับความคิดเห็นต่อปัจจัยด้านเศรษฐกิจ

เกษตรกรกลุ่มที่ 1 ในภาพรวมแล้วเกษตรกรมีความเห็นต่อปัจจัยด้านเศรษฐกิจที่มีผลต่อการเกิดภาระหนี้สินสะสมในครัวเรือนของเกษตรกรอยู่ในระดับที่มาก ค่าเฉลี่ยถ่วงน้ำหนัก 3.83 ทั้งนี้เกษตรกรเห็นด้วยในระดับมากที่สุดเป็นลำดับแรก คือ การลงทุนด้านการเกษตรในการซื้อปุ๋ยยา ซื้ออุปกรณ์การเกษตรเพื่อใช้ในการทำเกษตร ซึ่งการทำเกษตรเชิงเตี้ยวนั้นไปพึ่งปัจจัยการผลิตด้านปุ๋ยยา

และอุปกรณ์การเกษตรสูงมาก จึงเป็นเหตุปัจจัยที่มีผลต่อการเกิดภาระหนี้สะสมในครัวเรือนเกษตรกรมากที่สุด รองลงมาคือเกษตรกรมีรายได้ที่ได้รับจากการทำเกษตรไม่เพียงพอกับรายจ่ายในครัวเรือน ส่งผลให้ก่อเกิดการกู้หนี้ยืมสินมาใช้ในครัวเรือนสะสมขึ้นเรื่อย ๆ เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่สำคัญในการสร้างภาระหนี้สินให้แก่ครัวเรือนของเกษตรกร

เกษตรกรกลุ่มที่ 2 ในภาพรวมแล้วเกษตรกรมีความเห็นต่อปัจจัยด้านเศรษฐกิจที่มีผลต่อการเกิดภาระหนี้สินสะสมในครัวเรือนของเกษตรกรอยู่ในระดับที่มาก ค่าเฉลี่ยถ่วงน้ำหนัก 3.62 ทั้งนี้เกษตรกรเห็นด้วยในระดับมากที่สุดเป็นลำดับแรก คือ การลงทุนด้านการเกษตรในการซื้อปุ๋ยยา ซื้ออุปกรณ์การเกษตรเพื่อใช้ในการทำเกษตรเช่นเดียวกับเกษตรกรกลุ่มที่ 1 รองลงมาคือภาวะเศรษฐกิจในประเทศซึ่งมีผลต่อปริมาณการรับซื้อ และการกำหนดราคาผลผลิตทางการเกษตรเป็นอันมาก ซึ่งส่งผลกระทบต่อรายได้ในครัวเรือนเกษตรกร ก่อเกิดการกู้หนี้ยืมสินมาใช้ในครัวเรือนสะสมขึ้นเรื่อย ๆ เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่สำคัญในการสร้างภาระหนี้สินให้แก่ครัวเรือนของเกษตรกร

ระดับความคิดเห็นต่อปัจจัยด้านสังคม นโยบายรัฐ

เกษตรกรกลุ่มที่ 1 จากภาพรวมพบว่า เกษตรกรมีความเห็นต่อปัจจัยด้านสังคม และนโยบายรัฐ ที่มีผลต่อการเกิดภาระหนี้สินสะสมในครัวเรือนของเกษตรกรอยู่ในระดับที่มาก ค่าเฉลี่ยถ่วงน้ำหนัก 4.12 ซึ่งเกษตรกรเห็นด้วยในระดับมากที่สุดเป็นลำดับแรก คือสถาบันการเงินเป็นที่ยอมรับด้วยเงื่อนไขการให้กู้เงินที่จูงใจ เกษตรกร สามารถใช้หลักประกันค้ำประกันเงินกู้ โดยเป็นการรวมกลุ่มของเกษตรกรเป็นหลักประกันการกู้ยืม เป็นการค้ำประกันร่วมกลุ่ม หรือการใช้บุคคลค้ำประกันในการขอกู้เงิน โดยไม่ต้องใช้การจำนองอสังหาริมทรัพย์ซึ่งบางครัวเรือนไม่มีเอกสารสิทธิ์ได้ ทั้งยังให้ดอกเบี้ยในอัตราที่เหมาะสมแก่เกษตรกร จึงเป็นเหตุจูงใจอยู่ในระดับมากที่สุดที่ทำให้เกษตรกรมาใช้บริการการกู้ยืมเงิน รองลงมาคือ เกษตรกรให้ความสำคัญกับนโยบายการพักชำระหนี้เกษตรกร ที่รัฐบาลมักกำหนดเป็นนโยบายออกมาช่วยเหลือเกษตรกรอยู่เสมอในกรณีที่ประสบปัญหาทางภัยธรรมชาติ หรือกำหนดออกมาเพื่อเป็นแนวทงนโยบายการบริหารประเทศ ของภาครัฐ ที่ประกาศออกมาเพื่อช่วยเหลือเกษตรกรเป็นครั้งคราว และเป็นกรณีไป โดยให้เกษตรกรสามารถพักชำระหนี้ต้นเงิน โดยเกษตรกรเตรียมเงินมาเพื่อชำระเพียงดอกเบี้ยในวาระสัญญาที่ถึงกำหนดเท่านั้น ในส่วนของต้นเงินจะได้รับการขยายระยะเวลาการชำระหนี้ออกไปอีกหนึ่งงวดชำระใหม่ เกษตรกรมีความเห็นด้วยอยู่ในระดับมากที่สุดเช่นเดียวกัน อีกหนึ่งปัจจัยที่สำคัญคือนโยบายการช่วยเหลือ จำนำ และประกัน ราคาพืชผลจากทางรัฐบาล เกษตรกรมีความเห็นว่าเป็นปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดหนี้สะสมในครัวเรือนอยู่ในระดับมากที่สุด

เกษตรกรกลุ่มที่ 2 จากภาพรวมพบว่า เกษตรกรมีความเห็นต่อปัจจัยด้านสังคม และนโยบายรัฐที่มีผลต่อการเกิดภาวะหนี้สินสะสมในครัวเรือนของเกษตรกรอยู่ในระดับที่มากที่สุด ค่าเฉลี่ยถ่วงน้ำหนัก 4.41 ซึ่งเกษตรกรเห็นด้วยในระดับมากที่สุดเป็นลำดับแรก คือนโยบายการช่วยเหลือ จำนำ และประกัน ราคาพืชผลจากทางรัฐบาล เป็นปัจจัยที่เกษตรกรมีความเห็นด้วยอยู่ในระดับ มากที่สุด เนื่องจากเดิมเมื่อพืชผลที่ผลิตออกมาราคาตกต่ำ รัฐบาลก็จะมีนโยบายมาช่วยเหลือด้านการประกันราคา หรือจำนำราคา เป็นการช่วยเหลือเกษตรกรในการพยุงราคาพืชผล ทำให้เกษตรกรหันมาทำชนิดการเกษตรที่รัฐบาลมีการช่วยเหลือเป็นจำนวนมาก โดยมีได้ศึกษาถึงความต้องการของตลาดต่อพืชชนิดนั้น ๆ เนื่องจากไม่เห็นถึงปัจจัยเสี่ยงที่จะได้รับ จากการทำการเกษตร เพราะราคาพืชผลมีรัฐบาลช่วยเหลือรับจำนำหรือประกันราคาให้ แต่เมื่อการช่วยเหลือถูกยกเลิกหรือสิ้นสุดไป เกษตรกรก็ยังผลิตพืชพันธุ์ชนิดเดิม เนื่องจากมีความคาดหวังว่ารัฐบาลจะเข้ามาช่วยเหลือพยุงราคาให้ แต่เมื่อไม่มีการเข้ามาช่วยเหลือดังเดิมจากรัฐบาล ทำให้ผลผลิตมีมากในตลาด ส่งผลต่อราคาขายที่ต่ำลงมาก เป็นเหตุให้เกษตรกรขาดทุนสูง โดยมีภาระหนี้และดอกเบี้ยที่ต้องแบกรับ เกษตรกรส่วนใหญ่จึงมีความเห็นว่านโยบายการช่วยเหลือประกันราคา จำนำพืชผลทางรัฐบาล เป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดหนี้สะสมที่สำคัญอยู่ในความคิดเห็นในระดับมากที่สุดของเกษตรกร รองลงมาคือเกษตรกรให้ความสำคัญกับนโยบายการพักชำระหนี้เกษตรกร ที่รัฐบาลมักกำหนดเป็นนโยบายออกมาช่วยเหลือเกษตรกรอยู่เสมอเพื่อใช้แก้ไขปัญหาเกษตรกรประสบปัญหาทางภัยธรรมชาติ หรือประสบปัญหาหาค่าผลผลิตตกต่ำ ไม่มีรายได้ที่จะนำไปส่งชำระหนี้สินถึงกำหนดชำระ หรือกำหนดออกมาเพื่อเป็นแนวทงนโยบายการบริหารประเทศของภาครัฐ เพื่อช่วยเหลือเกษตรกรเป็นกรณี และเป็นครั้งคราวไป เกษตรกรมีความเห็นด้วยอยู่ในระดับมากที่สุดเช่นเดียวกัน สถาบันการเงินเป็นที่ยอมรับ ด้วยเงื่อนไขการให้กู้เงินที่จูงใจ เกษตรกรไม่มีหลักประกันที่ดินจำนอง สามารถใช้หลักประกันค้ำประกันเงินกู้ โดยการใช้การรวมกลุ่มของเกษตรกรเป็นหลักประกันการกู้ยืม เป็นการค้ำประกันร่วมกลุ่ม หรือการใช้บุคคลค้ำประกันในการขอกู้เงินแทนได้ ซึ่งตรงกับความต้องการของเกษตรกรบางครัวเรือนที่ไม่มีเอกสารสิทธิ์เพื่อเป็นหลักประกัน ให้สามารถทำสัญญากู้เงินได้ ทั้งยังเสียดอกเบี้ยในอัตราที่เหมาะสม จึงเป็นเหตุจูงใจอยู่ในระดับมากที่สุดที่ทำให้เกษตรกรมาใช้บริการการกู้ยืมเงิน และอีกปัจจัยหนึ่งซึ่งสำคัญรองลงมาคือ เป็นค่าใช้จ่ายเมื่อเกิดภาวะฉุกเฉินในครัวเรือน เนื่องจาก เกษตรกรมีรายได้หลักเป็นปีตามช่วงฤดูกาลของการขายผลผลิต ส่วนมากได้ผลผลิตมาแล้วขายไป แต่ในครัวเรือนเกษตรกรมีค่าใช้จ่ายเกิดขึ้นทุกวัน ในบางครั้งมีค่าใช้จ่ายที่เกษตรกรมิได้คาดคิดและวางแผนการเตรียมค่าใช้จ่ายไว้ล่วงหน้า เช่นเหตุการณ์เจ็บป่วยฉุกเฉินของบุคคลในครัวเรือน เป็นต้น เมื่อมีความจำเป็นในการใช้เงินและมีได้กันสำรองค่าใช้จ่ายฉุกเฉินไว้ในครัวเรือน เกษตรกรจึงจำเป็นต้องหากู้ยืมเพื่อนำมาแก้ไขสถานการณ์เฉพาะหน้าไปก่อน จึงนับเป็นอีกหนึ่งปัจจัยที่สำคัญและส่งผลต่อการเกิดภาวะหนี้สินสะสมในครัวเรือนของเกษตรกร

ระดับความคิดเห็นต่อปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อม

เกษตรกรกลุ่มที่ 1 ในภาพรวมแล้วเกษตรกรมีความเห็นต่อปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อการเกิดภาระหนี้สินสะสมในครัวเรือนของเกษตรกรอยู่ในระดับปานกลาง ค่าเฉลี่ยถ่วงน้ำหนัก 2.74 ทั้งนี้ เกษตรกรเห็นด้วยในระดับมากเป็นลำดับแรก คือ ครัวเรือนเกษตรกรมีจำนวนพื้นที่ถือครองน้อย และมีประสิทธิภาพการผลิตต่ำ ทำให้เกษตรกรส่วนใหญ่ต้องเช่าที่ดินทำกินเป็นหลัก ทำให้มีค่าใช้จ่ายในการเช่าที่ดินเพิ่มเติมขึ้นมาเป็นต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้น ร่องลงมาเป็นความเห็นระดับปานกลาง คือ การประสบภัยธรรมชาติหรือโรคระบาด เมื่อเกิดขึ้นก็จะทำให้ผลผลิตเสียหาย ก่อให้เกิดปัญหาการขาดทุนในการประกอบอาชีพเกษตรกรเป็นเหตุให้เกษตรกรไม่สามารถชำระหนี้สินเดิมคืนได้

เกษตรกรกลุ่มที่ 2 ในภาพรวมแล้วเกษตรกรมีความเห็นต่อปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อการเกิดภาระหนี้สินสะสมในครัวเรือนของเกษตรกรอยู่ในระดับปานกลาง ค่าเฉลี่ยถ่วงน้ำหนัก 2.96 ทั้งนี้ เกษตรกรเห็นด้วยในระดับมากเป็นลำดับแรก คือ การประสบภัยธรรมชาติหรือโรคระบาด ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่เกษตรกรสามารถดูแลควบคุมได้น้อย หรือควบคุมไม่ได้เลย เมื่อเกิดขึ้นก็ส่งผลให้ผลผลิตเสียหายเป็นเหตุให้เกษตรกรไม่สามารถมีรายได้เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในครัวเรือน และไม่สามารถชำระหนี้สินเดิมคืนได้ตามกำหนดวาระการชำระหนี้

ส่วนที่ 4 ปัญหาและข้อเสนอแนะในการแก้ไขภาระหนี้สินสะสมในครัวเรือนของเกษตรกร

ลูกค้ำธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร

ด.ไทยชนะศึก อ.ทุ่งเสลี่ยม จ.สุโขทัย

ปัญหาและอุปสรรคในการประกอบอาชีพเกษตร และการเพิ่มรายได้ในครัวเรือนของเกษตรกร

ในด้านของการเสนอปัญหาและอุปสรรคในการทำเกษตร ทั้งสองกลุ่มตัวอย่าง แสดงความคิดเห็นว่าเกษตรกรขาดความรู้ในเรื่องการใช้ปุ๋ยบำรุงดิน และการใช้เคมีภัณฑ์ในการทำเกษตร ที่ถูกต้อง ส่วนมากมักใช้ปุ๋ยหรือเคมีภัณฑ์ต่าง ๆ โดยมีความเชื่อว่าควรต้องใส่เพื่อบำรุงผลผลิตให้งอกงาม ไม่มีศัตรูที่ชรบกวนและใช้ตาม ๆ กันมาโดยมิได้มีความรู้หรือความเข้าใจโดยถ่องแท้ ส่งผลให้เกิดค่าใช้จ่ายในต้นทุนการผลิตที่สูง ร่องลงมา เกษตรกรที่แสดงความคิดเห็นว่าอาชีพเกษตรกรเป็นอาชีพที่มีรายได้ตามฤดูกาล แต่การดำเนินชีวิตประจำวันบางครั้งมีค่าใช้จ่ายฉุกเฉิน และมีค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวันทุกวัน ทำให้ต้องกู้เงินมาใช้จ่ายในชีวิตประจำวันก่อนฤดูกาลเก็บเกี่ยว

ข้อเสนอแนะแนวทางในการแก้ไขปัญหาภาระหนี้สินสะสมในครัวเรือนของเกษตรกร

ในด้านของการเสนอแนะแนวทางในการแก้ไขปัญหาหนี้สินสะสมในครัวเรือนเกษตรกร ทั้งสองกลุ่มตัวอย่างมีข้อเสนอแนะว่าเกษตรกรควรจัดทำบัญชีครัวเรือน เพื่อให้ทราบถึงกระแสเงินสดในครัวเรือน รู้รายรับ รายจ่ายที่เกิดขึ้นจริงในครัวเรือน เพื่อวางแผนการใช้จ่ายเงินให้สอดคล้องต่อความเป็นจริง ไม่สร้างภาระหนี้สินเกินตัว รองลงมาเกษตรกรมีข้อเสนอแนะว่าควรให้ภาครัฐที่เกี่ยวข้องหรือธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร มีการอบรมเพิ่มพูนให้ความรู้แก่เกษตรกรในด้านส่งเสริมการประกอบอาชีพเกษตรกรกรรรม ให้ความรู้แก่เกษตรกรที่สามารถนำไปใช้ได้จริงเกิดประโยชน์แท้จริง ตรงกับวิถีชีวิตของเกษตรกรเอง และเสนอแนะว่า เกษตรกรควรมีการลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ในครัวเรือนเองด้วยการปลูกพืชผักเลี้ยงสัตว์ไว้บริโภคเองแทนการซื้อ

ส่วนที่ 5 ผลจากการวิเคราะห์การสนทนากลุ่ม

ภายใต้ประเด็นปัญหาที่ทำการสนทนากลุ่มกันสรุปผลวิเคราะห์ได้คือ

หนี้สินสะสมที่เกิดขึ้นในครัวเรือนของเกษตรกร

หนี้สินสะสมที่เกิดขึ้นในครัวเรือนของเกษตรกร มีเหตุมาจากปัจจัยหลัก 3 ด้าน เศรษฐกิจ ปัจจัยการดำรงชีพ ด้วยค่าอุปโภคบริโภคที่สูงขึ้นจากเศรษฐกิจในปัจจุบันทำให้เกษตรกรมีค่าใช้จ่ายในครัวเรือนสูงขึ้นจากเดิม รวมถึงปัจจัยการผลิตสินค้าเกษตรที่มีราคาสูง เกษตรกรขาดความรู้ความเชี่ยวชาญในการใช้เคมีภัณฑ์อย่างถูกต้องให้เกิดผลสูงสุดส่งผลให้ให้มีต้นทุนการผลิตที่สูงประกอบกับเกษตรกรไม่สามารถเป็นผู้กำหนดราคาผลผลิตเอง ราคาผันผวนไปตามกลไกตลาด ทำให้มีรายรับและรายจ่ายผันผวน ไม่คงที่ เกษตรกรขาดการทำบัญชีรายรับรายจ่ายในครัวเรือน ไม่ทราบถึงกระแสเงินสดอย่างแท้จริงในครัวเรือน และเกษตรกรส่วนมากมีเงินทุนไม่เพียงพอในการประกอบอาชีพ ทำให้ต้องกู้ยืมแหล่งเงินทุนจากแหล่งเงินกู้เพื่อนำมาเป็นต้นค่างลงทุนในการประกอบอาชีพ กรณีที่ทำการเกษตรประสบภาวะขาดทุนจากการผลิต เกษตรกรต้องหาเงินทุนจากแหล่งเงินกู้หนึ่งเพื่อไปชำระอีกแหล่งเงินกู้หนึ่งให้ตรงเวลา เพื่อรักษาประวัติการกู้และป้องกันการเสียประวัติการกู้ ซึ่งส่งผลกระทบต่อความต้องการกู้เพื่อเป็นค่างลงทุนในรอบการผลิตต่อไป และมักมีการกู้กลับเท่าเดิมหรือมากกว่าเดิมเพื่อเป็นต้นค่างลงทุนต่อไป

ด้านสังคม สังคมในปัจจุบันมีความแตกต่างจากไปจากอดีต มีความเป็นปัจเจกมากขึ้น ลดการพึ่งพาอาศัย การแบ่งปันกันในสังคม มีค่าใช้จ่าย ภาษีสังคมสูงขึ้น วิธีการดำรงชีวิตเกษตรกรก็เปลี่ยนแปลงไป เกษตรละทิ้งวิถีพอเพียงที่เคยมีมา เกษตรกรมีความสะดวกสบายขึ้น มักซื้อเครื่องอุปโภคบริโภคเข้ามาเพิ่มความสะดวกในครัวเรือนแทนการพึ่งพาตนเอง ติดเครื่องมืออำนวยความสะดวก ดินนิสัยใช้ก่อนผ่อนทีหลังตามค่านิยมของสังคมที่ผ่อนปรนการจ่ายชำระหนี้ให้ทีหลัง ครัวเรือนเกษตรกรขาดวินัยทางการเงินและขาดการปลูกฝังนิสัยการออมให้แก่บุตรหลาน การพึ่งพาเครื่องมือ โดยมีได้ระวังว่าความสะดวกสบายที่เพิ่มขึ้นก่อให้เกิดค่าใช้จ่ายในครัวเรือนสูงขึ้น รวมถึงค่าใช้จ่ายในการซ่อมบำรุงรักษา ค่าใช้จ่ายในด้านค่าเทอมบุตร และค่ารักษาพยาบาล เกษตรกรสามารถเข้าถึงแหล่งเงินทุนของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรได้ง่าย มีการรวมกลุ่มกันไปกู้เงิน โดยใช้หลักประกันการค้ำร่วมกลุ่ม หรือบุคคลค้ำ ได้ อีกสาเหตุหนึ่งคือ ผู้ที่อยู่ในกระบวนการพัฒนาหมู่บ้านมิได้มีการเรียนรู้ร่วมกันเพื่อแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านอย่างจริงจัง

ด้านการเมืองและนโยบายรัฐบาล นโยบายการพักชำระหนี้ถูกใช้ในการแก้ไขปัญหาพำไรเพื่อจนไม่เป็นประโยชน์และยังเป็นเหตุให้เกิดหนี้สะสมเพิ่มพูนขึ้นในครัวเรือนเกษตรกรเนื่องจากเกษตรกรไม่เข้าใจถึงแก่นแท้ในการใช้นโยบายเพื่อแก้ไขปัญหา และช่วยเหลือเกษตรกรที่อ่อนแอ และเดือดร้อนจริง ส่วนมากเกษตรกรจะขอใช้สิทธิ์เข้าร่วมโครงการพักชำระหนี้ทุกครั้งที่มีนโยบาย เพียงเพื่อต้องการลดดอกเบี้ยในระยะที่พักหนี้ และได้รับการขยายระยะเวลาการชำระหนี้ออกไป ทั้งที่มีความสามารถในการส่งชำระได้ตามปกติ และนโยบายการให้เงินกู้แก่เกษตรกรเพื่อฟื้นฟูอาชีพโดยที่ชาวบ้านไม่ได้นำทักษะด้านความรู้ที่ได้รับการอบรมจากธนาคารก่อนการปล่อยสินเชื่อการฟื้นฟูอาชีพทั้งด้านการผลิต การตลาด และการบริหารเงินมาไปใช้ เพื่อแก้ไขปัญหาในครัวเรือนอย่างจริงจัง และการใช้เงินกู้ฟื้นฟูอาชีพที่ไม่ตรงตามวัตถุประสงค์ ยิ่งทำให้เกิดปัญหาภาระหนี้สะสมในครัวเรือนเกษตรกรมากขึ้นกว่าการช่วยแก้ไขฟื้นฟู เมื่อมีนโยบายต่าง ๆ จากทางรัฐบาลคอยเชื่อเหลืออยู่เสมอ ทำให้เมื่อเกิดเหตุการณ์ต่าง ๆ เกษตรกรจะลดการพึ่งพาตนเองลง และรอคอยนโยบายรัฐบาลเพื่อแก้ไขปัญหาให้เกษตรกรอยู่เสมอ

ปัจจัยที่มีผลจากผลกระทบการเกิดภาระหนี้สินสะสมในครัวเรือนเกษตรกร

ปัจจัยด้านรายได้ มีผลกระทบทำให้เกิดภาระหนี้สะสมคือในครัวเรือน เกษตรกรส่วนมากอยู่อาศัยกันเป็นครอบครัว โดยเฉลี่ย 4 คนต่อครัวเรือน มีค่าใช้จ่ายในครัวเรือนสูง แต่มีปริมาณผู้หารายได้เข้าครัวเรือนได้น้อยราย และมีจำนวนแหล่งที่มาแห่งรายได้น้อย จึงไม่คุ้มกับค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ที่สุ่มเข้ามา ทั้งค่าครองชีพ ค่าอาหารการกิน แม้กระทั่งค่าปุ๋ยยาปราบศัตรูพืช เกษตรกรมีความถี่ในการรับรายได้เป็นไปตามฤดูกาล ทำให้ต้องมีการกู้ยืมเงินจากแหล่งเงินทุนมาเป็นค่าใช้จ่ายในครัวเรือน

และค่าลงทุนในการผลิตก่อน เมื่อเกษตรกรประสบปัญหาจากการผลิตเป็นเหตุให้ผลผลิตได้รับความเสียหายจากภัยธรรมชาติหรือโรคระบาด หรือราคาตกต่ำขายผลผลิตได้ไม่เพียงพอต่อค่าใช้จ่าย ทำให้ต้องกู้เงินเพื่อนำมาแก้ไขปัญหาอยู่เสมอ จนกลายเป็นภาระหนี้ที่สะสมพอกพูนขึ้นเรื่อย ๆ

ปัจจัยด้านค่าใช้จ่ายที่ส่งผลกระทบต่อทำให้เกิดภาระหนี้สินสะสมในครัวเรือนเกิดจากวิถีที่เปลี่ยนไปในสังคมยุคปัจจุบัน ส่วนมากเป็นการทำเกษตรเชิงเดี่ยวซึ่งพึ่งปัจจัยด้านการผลิต ปุ๋ย ยาฆ่าแมลง และเคมีภัณฑ์ ที่สูงมาก และผู้ใช้มีความรู้ความเข้าใจในการใช้ผลิตภัณฑ์ไม่ถ่องแท้ ส่วนมากทำนุบำรุงเกินความจำเป็น หรือใส่เคมีภัณฑ์เกินปริมาณที่พืชจำเป็น จึงทำให้ต้องแบกรับต้นทุนที่สูงขาดความรู้ในเรื่องการใช้เกษตรอินทรีย์ บำรุงดินเพื่อให้สารอาหารในดินมากขึ้นดินมีความมั่นคงมากขึ้น หรือหลงเชื่อการโฆษณาของตัวแทนบริษัทขายปุ๋ยยาที่เข้ามาขายผ่นให้ก่อนได้ผลผลิตจึงนำไปชำระถ้าได้ผลผลิตไม่คุ้มค่าเคมีภัณฑ์ที่นำมาใช้ก่อนเกษตรกรก็ต้องไปกู้ยืมเงินจากแหล่งเงินกู้อื่นมาชำระให้ก่อน จากการกู้เงินมากเกินไป ในบางฤดูกาลที่ขายผลผลิตไม่ได้ตามที่คาดหมายทำให้ต้องมีการกู้ยืมเงินจากแหล่งหนึ่งไปชำระอีกแหล่งหนึ่ง ต้องแบกรับภาระดอกเบี้ยที่สูงขึ้น อีกทั้งส่วนมากครอบครัวเกษตรกรเป็นครัวเรือนใหญ่ทำให้ต้องมีค่าใช้จ่ายในการพัฒนาคุณภาพชีวิตด้านปรับปรุงก่อสร้างที่อยู่อาศัยให้มีความเหมาะสมแก่การอยู่อาศัย และด้านค่าใช้จ่ายด้านการอุปโภคที่สูงขึ้น มีค่าใช้จ่ายด้านการศึกษาของบุตรหลานที่สูงขึ้น

ปัจจัยทางด้านสินเชื่อ เกษตรกรมีความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งเงินทุนได้ง่าย ประเภทหลักประกันที่ใช้ค้ำประกันเงินกู้สามารถใช้เพียงการรวมกลุ่มของเกษตรกรเป็นหลักประกันการกู้ยืมโดยไม่ต้องใช้การจ้างองอสังหาริมทรัพย์ได้ และให้ดอกเบี้ยในอัตราที่เหมาะสมแก่เกษตรกร และมีโครงการบางโครงการที่ออกมาเพื่อช่วยเหลือฟื้นฟูอาชีพให้เกษตรกรก็จะให้ดอกเบี้ยที่ต่ำกว่าปกติมาก ทั้งการกู้เงินที่ให้ระยะเวลาการส่งชำระยาวนาน การกู้เพื่อเป็นค่าใช้จ่าย ให้ส่งตามที่คิดว่าได้รับผลผลิตขายเสร็จจริง ระยะเวลาการส่งชำระ 12 เดือน กรณีพิเศษสูงสุดไม่เกิน 18 เดือน และการส่งชำระเงินกู้เพื่อการลงทุน สามารถส่งชำระได้ตามรอบฤดูกาลการได้ผลผลิตจริง แต่ทั้งนี้อยู่ภายใต้เงื่อนไข ส่งชำระภายใน 15 ปี กรณีพิเศษไม่เกิน 20 ปี ซึ่งเป็นระยะเวลาการผ่อนชำระที่ไม่ทำให้เกษตรกรเดือดร้อน จึงทำให้มีความนิยมกู้ยืมสูงจากเกษตรกร

การร่วมกันหาข้อเสนอแนะแนวทางการแก้ไขปัญหาภาระหนี้สินสะสมในครัวเรือนเกษตรกร

ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางการแก้ไขปัญหาภาระหนี้สินสะสมในครัวเรือนเกษตรกรที่ผู้ร่วมเข้าร่วมการสนทนากลุ่มได้ร่วมกันเสนอแนะ วิเคราะห์ออกมาได้ดังนี้

การลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ในครัวเรือนในองค์ความรู้เข้ามาเปลี่ยนแปลงรูปแบบการผลิตทางการเกษตรที่เกษตรกรสามารถทำได้ เสนอแนะให้ทำวนเกษตร หรือสวนผสม แทนการทำเกษตรเชิงเดี่ยวแบบดั้งเดิม เพื่อลดปัญหาการมีรายได้ทางเดียว ลดความเสียหายในการเกิดภัยธรรมชาติ การ

ลดความเสี่ยงในการประกอบอาชีพลงจากเดิม เสนอแนะการใช้พื้นที่ในการเพาะปลูกให้คุ้มค่า ปรับเปลี่ยนการเพาะปลูกให้สอดคล้องกับวิถีครัวเรือน ให้เกษตรกรมีการพึ่งพาตนเอง การเพาะปลูกในพื้นที่ต้องมีการปรับเปลี่ยน ทั้งทำการเกษตรหลัก และบริหารจัดการสรรพื้นที่เพื่อทำแหล่งน้ำ ปลูกพืชผักสวนครัวและ เลี้ยงสัตว์อาหารไว้บริโภคเองลดหรือทดแทนการซื้อจากภายนอกมาบริโภคในครัวเรือนเพื่อลดรายจ่ายครัวเรือน เหลือจากบริโภคก็สามารถแบ่งปันและสร้างรายได้ จากส่วนเหลือเพื่อขาย สามารถสร้างรายได้รายวันได้อีกช่องทางหนึ่งให้กับครัวเรือนเกษตร

ด้านการลดรายจ่าย เสนอแนะให้ ลดการใช้เครื่องมือที่ไม่จำเป็นลงเพื่อลดค่าใช้จ่ายในการจัดหาและค่าดูแลรักษา เครื่องมือบางประเภทที่จำเป็นในการประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทางหมู่บ้าน ต้องจัดหาซื้อเป็นกองกลางของหมู่บ้านและช่วยกันดูแลรักษา เพื่อลดภาระค่าใช้จ่ายในครัวเรือน เกษตรกรลง เสนอแนะให้แต่ละครัวเรือนลดการใช้สารเคมีลง ให้ใช้องค์ความรู้ในการบำรุงดินจากน้ำหมัก และปุ๋ยธรรมชาติเข้ามาทดแทนที่ ให้ความรู้ในเรื่องของดิน การใช้เกษตรอินทรีย์เพื่อให้ดินดีขึ้น เพิ่มแร่ธาตุอาหารในดิน จะทำให้ลดค่าใช้จ่ายในการใช้สารเคมีได้สูง

ด้านการจัดการความรู้ในชุมชน ชุมชนต้องได้รับการปลูกฝัง ทั้งแนวคิด และสร้างวินัยทางการเงิน เพื่อเป็นตัวเปลี่ยนแปลงบทบาทเกษตรกรนำไปสู่การเรียนรู้ไปสู่การปฏิบัติจริง เกษตรกรต้องรู้จักตนเอง รู้ปัญหาของตนเองและครัวเรือน รู้ต้นเหตุการเกิดภาระหนี้สิน รู้ถึงทรัพยากรที่ตนเองมีอยู่และสามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้สูงสุดเช่นไร และต้องรู้จักภาระหนี้สินของตนเองคิดอัตราเงินต้นคงค้าง และอัตราดอกเบี้ยเป็น ต้องมีความรู้เกี่ยวการเป็นหนี้และนำไปใช้ได้โดยทางประธานกองทุนเงินออมหมู่บ้านต้องเป็นพี่เลี้ยงคอยให้ความช่วยเหลือ ผู้ที่อยู่ในกระบวนการพัฒนาหมู่บ้านและชาวบ้านต้องมีการเรียนรู้ร่วมกันเพื่อหาเหตุแห่งปัญหาแก้ไขปัญหามหาหมู่บ้านและนำมาวิเคราะห์ร่วมกัน มีการนำทักษะความรู้ในชุมชน มาจัดการความรู้และต่อยอด เพื่อร่วมกันจัดการชุมชนให้เข้มแข็งและสร้างอาชีพในชุมชนได้

ครัวเรือนเกษตรกรต้องมีการจัดทำบัญชีรายรับรายจ่าย ในครัวเรือน เพื่อให้ทราบถึงกระแสเงินสดในครัวเรือน ได้เห็นข้อมูลรายจ่ายในครัวเรือน ทำให้รู้จักแยกแยะว่าสิ่งใดควรทำ สิ่งใดไม่ควรทำ มองเห็นถึงรายละเอียด สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการควบคุมรายรับรายจ่ายได้อย่างมีประสิทธิภาพ นำไปสู่การประมาณการค่าใช้จ่าย และลด ละ เลิก รายจ่ายที่ไม่จำเป็นลง และเป็น การปลูกฝังวินัยทางการเงินในครัวเรือนแก่บุตรหลานได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้สมุดบัญชีครัวเรือนที่ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรได้ให้การสนับสนุนด้านสมุดบัญชีครัวเรือน พร้อมมีเจ้าหน้าที่มาให้ความรู้ในการทำอยู่แล้ว จึงไม่เป็นปัญหาที่ทุกครัวเรือนจะนำมาจัดทำในครัวเรือน

อภิปรายผล

จากการศึกษาเรื่องแนวทางการแก้ไขปัญหาระหนี้สินสะสมของเกษตรกรลูกค้ำธนาคาร เพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ต.ไทยชนะศึก อ.ทุ่งเสลี่ยม จ.สุโขทัย ในครั้งนี้ จากการเก็บข้อมูล การเข้าไปคลุกคลีกับเกษตรกรในพื้นที่ และได้สนทนากลุ่มแลกเปลี่ยนความคิดเห็นตามประเด็นปัญหา เพื่อให้รู้ถึงพฤติกรรมและวิถีการดำเนินชีวิตของเกษตรกร และศึกษาถึงพฤติกรรมการเป็นหนี้ และการปฏิบัติต่อภาระหนี้สินครัวเรือน ทราบได้ว่าเกษตรกรมีพฤติกรรมและวิถีการดำเนินชีวิตที่ทำให้เกิดภาระหนี้สินสะสมโดยมักไม่รู้ตัวและไม่ตระหนัก ทำให้ทราบได้ถึงสาเหตุโดยแท้จริงในเกิดภาระหนี้สินสะสมในครัวเรือน เกษตรกรได้รู้ถึงปัจจัยที่เป็นผลกระทบให้เกิดเป็นภาระหนี้สินสะสมในครัวเรือน สามารถแยกปัญหาในชุมชนออกมาเป็นประเด็น ได้ ชัดเจน

หลังจากเกษตรกรได้ทราบถึงสาเหตุและปัจจัยการเกิดภาระหนี้ รวมถึงผลกระทบที่ครัวเรือนได้รับ ทำให้เกษตรกรตระหนักได้ถึงภาระปัญหา และมีความตื่นตัวต้องการปรับเปลี่ยนแก้ไข โดยแนวทางแก้ไขจากการร่วมกันเสนอแนวคิดการสนทนากลุ่ม และมีความเห็นจากการวิเคราะห์ร่วมกัน ในชุมชน มีการนำแนวคิดวิถีพอเพียง หลักเศรษฐกิจพอเพียง และหลักเกษตรทฤษฎีใหม่ การทำเกษตรแบบผสมผสาน มาปรับใช้ในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมประกอบอาชีพครัวเรือน เกษตรกรมีความเห็นในการแก้ไขปัญหาร่วมกันในการจัดการความรู้ในชุมชน ชุมชนต้องได้รับการปลูกฝังทั้งแนวคิด และสร้างวินัยทางการเงิน เพื่อเป็นตัวเปลี่ยนแปลงบทบาทเกษตรกรนำไปสู่การเรียนรู้ไปสู่การปฏิบัติจริง เกษตรกรต้องรู้จักตนเอง รู้ปัญหาของตนเองและครัวเรือน รู้ต้นเหตุการเกิดภาระหนี้สิน รู้ถึงทรัพยากรที่ตนเองมีอยู่และสามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้สูงสุดเช่นไร และรู้ถึงภาระหนี้สินของตนเอง ผู้ที่อยู่ในกระบวนการพัฒนาหมู่บ้านและชาวบ้านต้องมีการเรียนรู้ร่วมกันเพื่อหาเหตุแห่งปัญหาแก้ไขปัญหาในหมู่บ้านและนำมาวิเคราะห์ร่วมกัน มีการนำทักษะความรู้ในชุมชน มาจัดการความรู้และต่อยอด เพื่อร่วมกันจัดการชุมชนให้เข้มแข็งและสร้างอาชีพในชุมชนได้ ซึ่งสอดคล้องกับ หลักการทรงงานในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช (สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. ม.ป.ป. : 32) ทรงมีพระราชดำริ ความว่า รู้ รัก สามัคคี ซึ่งบุคคลและกลุ่มคนจะต้องรู้ รู้ว่าการจะลงมือทำสิ่งใดนั้นจะต้องรู้เสียก่อน รู้ถึงปัจจัยทั้งหมด รู้ถึงปัญหาและรู้ถึงวิธีการแก้ปัญหา มีความรัก ที่จะต้องพิจารณาเข้าไปที่ลงมือปฏิบัติแก้ปัญหานั้น ๆ และ ความสามัคคีที่จะปฏิบัติลงไปในั้น ควรคำนึงเสมอว่าเราจะทำงานคนเดียวไม่ได้ ต้องทำงานร่วมมือร่วมใจเป็นองค์กรเป็นหมู่คณะ จึงจะมีพลังเข้าไปแก้ปัญหาให้ลุล่วงไปได้ด้วยดี

การวิเคราะห์แนวทางแก้ไขปัญหาการรับรู้รายได้ จัดการรายรับรายจ่ายในครัวเรือนเกษตรกร ใช้ประโยชน์จากการจัดบันทึกบัญชีครัวเรือนในการแก้ปัญหาและวางแผนการเงินเพื่อให้ทราบถึงกระแสเงินสด ข้อมูลรายรับรายจ่ายในครัวเรือน ทำให้รู้จักแยกแยะว่าสิ่งใดควรทำ สิ่งใดไม่ควรทำ มองเห็นถึงรายละเอียด นำไปใช้ประโยชน์ในการควบคุมรายรับรายจ่ายได้อย่างมีประสิทธิภาพ นำไปสู่การประมาณการค่าใช้จ่าย และลด ละ เลิก รายจ่ายที่ไม่จำเป็นลง และเป็นการปลูกฝังวินัยทางการเงินในครัวเรือนแก่บุตรหลานได้เป็นอย่างดี

ข้อเสนอแนะในการวิจัย

1. ปัญหาหนี้สินเป็นเรื่องที่ค่อนข้างละเอียดอ่อน ของเกษตรกรมักไม่ค่อยเปิดเผยข้อมูลเท่าใดนัก จึงต้องอาศัยการเข้าไปทำความเข้าใจ คคลกคลกับคนในชุมชนให้เกิดความเป็นกันเอง เกิดความรู้สึกในทางเป็นที่ปรึกษา และเชื่อใจกัน การเก็บข้อมูลจำเป็นต้องประสานกับคนในครัวเรือนและเพื่อนบ้านในการตอบแบบสอบถาม
2. เกษตรกรมักจำภาระหนี้สินตนเองไม่ค่อยได้ จำได้เพียงกู่จากแหล่งที่สัญญาไม่ซับซ้อนหลายสัญญา จะทราบวกู่เท่าใด เสียดอกเบียเท่าใด แต่สำหรับการกู้ยืม ธ.ก.ส.ที่มีสัญญากู่โดยเฉลี่ย 4 สัญญาต่อครัวเรือนเกษตรกรจะจำภาระหนี้ไม่ได้ ผู้เก็บข้อมูลจึงต้องมีข้อมูลนี้ของเกษตรกรประกอบการสอบถามด้วย
3. ธ.ก.ส.ควรมีการส่งเสริมทัศนคติที่ดีต่อการกู้ยืมเงิน การชำระหนี้สินแก่เกษตรกร และควรให้ความรู้เกี่ยวกับการบริหารจัดการหนี้ของลูกค้า ให้คำปรึกษาด้านการออมเงิน และการจัดทำบัญชีครัวเรือน เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับเกษตรกรในระยะยาวด้วย

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ศึกษาถึงสาเหตุ และปัจจัยในการเกิดภาระหนี้สินสะสมของเกษตรกรใน ต.ไทยชนะศึก เท่านั้น ซึ่งมีรูปแบบของวิถีการดำรงชีวิตตลอดจนบริบทชุมชนมีความแตกต่างจากเกษตรกรในพื้นที่ตำบลอื่น ๆ เพื่อให้เห็นถึงภาพรวมของปัญหาและปัจจัยที่ก่อให้เกิดภาระหนี้สินสะสมของเกษตรกรในอำเภอทุ่งเสลี่ยม เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในการวางแผนกำหนดกลยุทธ์ในการพัฒนาพื้นที่ และแก้ไขปัญหานี้สินในภาพรวมทั้งอำเภอ ดังนั้น ควรทำวิจัยสืบเนื่องถึงสาเหตุและปัจจัยที่ก่อให้เกิดภาระหนี้สะสมในอำเภอทุ่งเสลี่ยม หรือ อำเภออื่น ๆ ด้วย

2. ควรศึกษาถึงวิธีคิดที่ทำให้เกษตรกรส่วนใหญ่มีภาระหนี้สินและยากจนเป็นจำนวนมาก เพื่อหาแนวทางแก้ไข และพัฒนายกระดับคุณภาพชีวิตของเกษตรกรขึ้น

3. ควรมีการศึกษาถึงรูปแบบในการทำเกษตรตามวิถีเกษตรกรคนเก่ง ในพื้นที่ เพื่อเรียนรู้ถึงวิธีการคิด การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการทำงานเกษตรเข้มแข็งเพื่อถอดแบบองค์ความรู้และนำมาใช้กับเกษตรกรในชุมชน เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของเกษตรกรในชุมชนขึ้นจากเดิม

4. ควรศึกษาถึงแนวทางการแก้ไขปัญหาค่าใช้จ่ายที่สูงเกินความจำเป็นจากการทำเกษตรเชิงเดี่ยว การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเฉพาะปลูกและการบริหารจัดการพื้นที่โดยใช้ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์คุ้มค่าของเกษตรกร

5. ควรศึกษาเปรียบเทียบวิธีการทำเกษตรเคมี กับการทำเกษตรอินทรีย์ที่มีผลต่อการเกิดภาระหนี้สินในครัวเรือนเกษตรกร

บรรณานุกรม

- กฤตินี จิรศิลปศาสตร์. 2550. การศึกษาการใช้บริการเงินออมและการใช้บริการสินเชื่อของสมาชิก สหกรณ์ออมทรัพย์มหาวิทยาลัยศิลปากร จำกัด. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท. มหาวิทยาลัยแม่โจ้.
- กาญจนา แก้วเทพ. 2538. การพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชน. กรุงเทพฯ: สภาคทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา.
- โกวิท พวงงาม. 2545. การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน. ม.ป.ท.: ม.ป.พ.
- คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง. 2547. การประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง. กรุงเทพฯ: มูลนิธิไทยพัฒนา
- ชยันต์ วรธนะภูติ. 2536. การกำหนดรอบคิดในการวิจัย. ขอนแก่น: สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ณัฐกาล เรืองอุดม 2554. ความสัมพันธ์ระหว่างการพึ่งตนเองกับทุนทางสังคมของชุมชนตลาดน้ำ คลองลัดมะยม แขวงบางระมาด เขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร. . วิทยานิพนธ์ปริญญาโท. มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร. 2557. การบริหารจัดการหนี้ของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร. สุโขทัย: ม.ป.พ.
- ชานินทร์ อุดมศร. 2554. ปัจจัยที่มีผลต่อการออมของครัวเรือนในตำบลหารแก้ว อำเภอดงจังหวัดเชียงใหม่. เชียงใหม่: คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- นันทรัตน์ จิโรภาส. 2552. ภาวะหนี้สินของข้าราชการครูโรงเรียนประถมศึกษาอำเภอดงจังหวัดสงขลา. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท. มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- บัณฑูร อ่อนดำ และ วิริยา น้อยวงศ์. 2533. ยุทธศาสตร์ในการพัฒนาชนบท : ประสพการณ์ของประเทศไทย. กรุงเทพฯ: ภาควิชาการพัฒนาชุมชน คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- เบญจพรรณ เอกะสิงห์, ธันยา พรหมบุรณย์, ชีมา โยธาทักติ และกมล งามสมสุข. 2544. ต้นทุนและผลตอบแทนการผลิตลำไยในจังหวัดเชียงใหม่และลำพูน. เชียงใหม่: คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ปกรณ์ ปรียากร. 2530. ทฤษฎีแนวคิดกลยุทธ์เกี่ยวกับการพัฒนา. กรุงเทพฯ: คณะรัฐประศาสนศาสตร์สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

- _____. 2538. ทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา. นนทบุรี:
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- ประสงค์ สິงวาลทอง. 2548. ความสำเร็จของการแก้ไขหนี้สินภาคประชาชน (หนี้นอกระบบ)
ของ ธ.ก.ส.: กรณีศึกษาอำเภอพาน จังหวัดเชียงราย. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท.
สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- พิชญา ผลปราชญ์. 2553. หนี้สินของครัวเรือนเกษตรกรในตำบลหนองแวง อำเภอวัฒนานคร
จังหวัดสระแก้ว. สารนิพนธ์ปริญญาโท. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- มนตรี กรรพุมมาลย์. 2539. การพัฒนาชุมชน: แนวคิด และการปฏิบัติ. เชียงใหม่: ภาควิชาสังคมวิทยา
และมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- วารากรณ์ สุขสุขะโน. 2555. การกำหนดขนาดตัวอย่าง. [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา
<http://teacher.aru.ac.th/waraporn/images/stories/pdf/sample-size.pdf>
(8 ตุลาคม 2556).
- วโรทัย โกศลพิศิษฏกุล. 2550. หนี้สินภาคครัวเรือนของเกษตรกรในชนบทไทย. [ระบบออนไลน์].
แหล่งที่มา <http://www.fpo.go.th/s-i/Source/Article/Article66.htm> (8 ตุลาคม 2556).
- วันรัช มิ่งมณีนาคิน. 2531. การพัฒนาชนบทไทย. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วิทยา เจียรพันธุ์. 2550. นโยบายการแก้ปัญหาความยากจนตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
วารสารเพื่อการพัฒนาชนบท, 7(23), 61-76.
- สมชาย วรภิเกษมสกุล. 2553. ระเบียบวิธีการวิจัย ทางพฤติกรรมศาสตร์ และ สังคมศาสตร์ .
พิมพ์ครั้งที่ 3. อุตรธานี: โรงพิมพ์อักษรศิลป์ .
- สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. 2536. สังคมวิทยา : หลักการศึกษา วิเคราะห์และปฏิบัติงานชุมชน.
พิมพ์ครั้งที่ 2. ขอนแก่น :มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สรเสริญ ทองสมนึก. 2542. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าชุมชนบ้านทรายทอง
อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน. .เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. 2555.
การเรียนรู้หลักการทรงงานในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว.
กรุงเทพฯ: อมรินทร์ พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- สุธิดา สองสีดา. 2548. การจัดการหนี้ครัวเรือนชนบท จังหวัดขอนแก่น. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท.
มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สุธี วรประดิษฐ์, 2556. การมีส่วนร่วมของชุมชน. [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา
http://trat.nfe.go.th/trat/topic5_old.php?page=5 (8 ตุลาคม 2556).

สุเมธ ตันติเวชกุล และ สำนักงาน กปร. 2553. การเรียนรู้หลักการทรงงานในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา

<http://www.fact.or.th/fact/index.php/2008-12-15-07-26-59/177-2009-10-30-03-29-53.html> (8 ตุลาคม 2556).

เสรี พงศ์พิศ และ วิจิต นันทสุวรรณ. 2545. แผนแม่บทชุมชน ประชาพิจัยและพัฒนา.

กรุงเทพฯ: ภูมิปัญญาไทย.

อคิน รพีพัฒน์. 2536. การศึกษาและวิเคราะห์ชุมชนในการวิจัยเชิงคุณภาพ. ขอนแก่น :

สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

อคิน รพีพัฒน์, ชยันต์ วรรธนนะภูติ, อมรา พงศาพิชญ์, สุภางค์ จันทวานิช และ ฉวีวรรณ

ประจวบเหมาะ. 2546. คู่มือการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่องานพัฒนา. พิมพ์ครั้งที่ 4.

ขอนแก่น: สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

อาสาสมัครวิกิพีเดีย. 2556. หน้า. [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา

https://th.wikibooks.org/wiki/หน้า/บทที่_1 (12 ตุลาคม 2556).

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

แบบสัมภาษณ์

แบบสัมภาษณ์

คำชี้แจง : โปรดทำเครื่องหมาย / ลงใน หรือเติมข้อความลงในช่องว่างให้ตรงกับความเป็นจริงมากที่สุด

ส่วนที่ 1 ข้อมูลโดยทั่วไปของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์

1. ข้อมูลทั่วไปของเกษตรกร

ชื่อตัว : ..... ชื่อสกุล.....อายุ.....ปี

เพศ : [ ] ชาย [ ] หญิง สถานะภาพ : [ ] โสด [ ] สมรส [ ] หย่าร้าง [ ] หม้าย

1.1 ระดับการศึกษาสูงสุด

[ ] ประถมศึกษาหรือต่ำกว่าประถมศึกษา [ ] มัธยมศึกษา [ ] ปวส. หรือ ปวช.

[ ] ปริญญาตรี [ ] สูงกว่าปริญญาตรี

1.2 ประกอบอาชีพ

[ ] เกษตรกรรม [ ] พาณิชยกรรม [ ] บริการ [ ] อุตสาหกรรม

1.3 ผู้ตอบแบบสอบถามเป็นลูกค้ำหรือสมาชิกของสถาบันเกษตรกร.....

ตั้งอยู่ที่.....

2. ข้อมูลบุคคลอื่นในครัวเรือนที่อาศัยอยู่กับผู้ตอบแบบสอบถาม

ประเภท	จำนวนบุคคลในครัวเรือน		
	ชาย	หญิง	รวม
วัยเด็ก / กำลังศึกษา			
วัยแรงงาน (ที่ทำงานได้)			
วัยชรา / ทูพพลภาพ			
เจ็บป่วย			
รวม			

3. แหล่งที่มาของรายได้ครัวเรือน

3.1 รายได้จากภาคการเกษตร

[ ] ทำนาปีละ.....รอบ เนื้อที่.....ไร่ รายได้ต่อปี.....บาท

[ ] ทำสวนคือ..... เนื้อที่.....ไร่ รายได้ต่อปี.....บาท

[ ] ทำไร่คือ..... เนื้อที่.....ไร่ รายได้ต่อปี.....บาท

[ ] เลี้ยงสัตว์คือ..... จำนวน..... ตัว รายได้ต่อปี.....บาท

[ ] อื่นๆ..... จำนวน..... รายได้ต่อปี.....บาท

[ ] รับจ้างภาคการเกษตร..... รายได้ต่อปี.....บาท

3.1 รายได้จากนอกภาคการเกษตร

รายได้ต่อครัวเรือนต่อปี

[ ] รับจ้างทั่วไป.....บาท

[ ] รับราชการ/พนักงาน.....บาท

[ ] ลูกจ้างห้างร้าน.....บาท

[ ] รายได้จากบุตร ธิดา.....บาท

[ ] รายได้จากเงินช่วยเหลือของรัฐ.....บาท

[ ] อื่น ๆ.....บาท

4. แหล่งที่มาของค่าใช้จ่าย

4.1 ค่าใช้จ่ายภาคการเกษตร

[ ] ทำนาปีละ.....รอบ เนื้อที่.....ไร่ ค่าใช้จ่ายต่อปี.....บาท

[ ] ทำสวนคือ..... เนื้อที่.....ไร่ ค่าใช้จ่ายต่อปี.....บาท

[ ] ทำไร่คือ..... เนื้อที่.....ไร่ ค่าใช้จ่ายต่อปี.....บาท

[ ] เลี้ยงสัตว์คือ..... จำนวน.....ตัว ค่าใช้จ่ายต่อปี.....บาท

[ ] อื่นๆ..... จำนวน..... ค่าใช้จ่ายต่อปี.....บาท

[ ] รับจ้างภาคการเกษตร..... ค่าใช้จ่ายต่อปี.....บาท

4.2 ค่าใช้จ่ายนอกภาคการเกษตร

ค่าใช้จ่ายในการอุปโภคบริโภคในครัวเรือน

ค่าใช้จ่าย/ปี	จำนวนเงิน
---------------	-----------

[ ] ค่าอุปโภค ของใช้ในครัวเรือน	.....บาท
---------------------------------	----------

[ ] ค่าบริโภคอาหารในครัวเรือน	.....บาท
-------------------------------	----------

[ ] ไฟฟ้า	.....บาท
-----------	----------

[ ] น้ำประปา	.....บาท
--------------	----------

[ ] โทรศัพท์	.....บาท
--------------	----------

[ ] ค่ารักษาพยาบาล	.....บาท
--------------------	----------

[ ] อื่น ๆ	.....บาท
------------	----------

ค่าใช้จ่ายทางสังคม

ค่าใช้จ่าย/ปี	จำนวนเงิน
☐ ค่าเล่าเรียนบุตร	.....บาท
☐ ค่าฌาปนกิจสงเคราะห์	.....บาท
☐ ใส่ซอง/ทำบุญ/บริจาค	.....บาท
☐ อื่น ๆ	.....บาท

ค่าใช้จ่ายฟุ่มเฟือย

ค่าใช้จ่าย/ปี	จำนวนเงิน
☐ ค่าลือตเตอร์/หวยใต้ดิน	.....บาท
☐ ค่าเหล้า/บุหรี	.....บาท
☐ ค่าเครื่องสำอางค์	.....บาท
☐ อื่น ๆ	.....บาท

ส่วนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับพฤติกรรมการกั้ยืมเงินในครัวเรือนของผู้ตอบแบบสอบถาม

1. หนี้สินของผู้ตอบแบบสอบถาม

1.1 หนี้สินในระบบ (ได้แก่หนี้สถาบันการเงิน สถาบันเกษตรกร สหกรณ์ต่าง ๆ กองทุนหมู่บ้าน กลุ่มสัจจะออมทรัพย์)

ชื่อเจ้าหนี้	วัตถุประสงค์	จำนวนเงินกู้	จำนวนต้นเงินคงเหลือ	อัตราดอกเบี้ย	ชำระ/ปี	สถานะการกู้	หลักประกัน
.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....
.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....
.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....
.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....
.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....
.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....
.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....
.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....
รวม				XX			XX

1.2 หนี้สินนอกระบบ (หนี้เอกชนที่ไม่ได้จดทะเบียนตามกฎหมาย ได้แก่ พ่อค้า นายทุน ญาติพี่น้อง อื่น ๆ)

ลักษณะ เจ้าหนี้	วัตถุประสงค์	จำนวน เงินกู้	จำนวนต้น เงิน คงเหลือ	อัตรา ดอกเบี้ย	ชำระ/ เดือน	ชำระ/ ปี	หลัก ประกัน
.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....
.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....
.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....
.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....
.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....
รวม				XX			XX

3 .สรุป จำนวนหนี้สินครัวเรือนในปัจจุบัน

- ไม่มีหนี้สิน   ต่ำกว่า 100,000 บาท
 100,001 – 300,000 บาท   300,001 – 500, 000 บาท
 500, 001 – 700,000 บาท   700,001 – 900,000 บาท
 มากกว่า 900,000 บาท

4 .สรุป จำนวนสัญญาการกู้เงินแบ่งเป็น

สัญญาเงินทุนหมุนเวียน .....สัญญา

สัญญาเงินกู้ระยะยาวเพื่อการลงทุน .....สัญญา

5. เมื่อส่งชำระเงินต้นแล้วมีปริมาณเงินกู้ยืมเท่าใดต่อครั้ง

- ส่งแล้วไม่กู้กลับ   ลดลงมากกว่า 10,000 บาท
 กู้กลับเท่าเดิม   กู้เพิ่มไม่เกิน 10,000 บาท
 กู้เพิ่ม10, 001 – 50,000 บาท   กู้เพิ่ม50, 001 – 100,000 บาท
 กู้เพิ่ม100, 001 – 200,000 บาท   กู้เพิ่มมากกว่า 200,001 บาท

6 . พฤติกรรมการส่งชำระหนี้เมื่อถึงกำหนด

- มีรายได้แล้วส่งก่อนกำหนดเสมอ   ส่งก่อนกำหนดเป็นบางครั้ง แต่ไม่เกินกำหนด
 ส่งตามกำหนดชำระ   ส่งเลยกำหนดชำระเป็นบางครั้ง
 ส่งเลยกำหนดชำระเสมอ

ส่วนที่ 3 ปัจจัยที่มีผลต่อการเกิดภาระหนี้สะสมในครัวเรือนของผู้ตอบแบบสอบถาม

แบบสอบถาม ทำเครื่องหมาย / ลงในช่องใดช่องหนึ่ง ตามที่ผู้ตอบแบบสอบถามให้ความสำคัญ

ปัจจัย	ระดับความสำคัญ				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
1 . ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ					
- มีรายได้ที่ได้รับจากการทำเกษตรไม่เพียงพอกับรายจ่าย					
- มีรายได้ที่ไม่แน่นอน					
- ภาวะเศรษฐกิจภายในประเทศ					
- ลงทุนด้านการเกษตร เช่น ซื้อปุ๋ย ซื้ออุปกรณ์					
- กู้ยืมมากเกินไปจึงต้องกู้ยืมจากแหล่งหนึ่งไปใช้อีกแหล่งหนึ่ง					
- ใช้เงินกู้ผิดวัตถุประสงค์					
2 . ปัจจัยด้านสังคม/นโยบายของรัฐ					
- นโยบายการช่วยเหลือ จำนำ/ประกันราคาพืชผลจากรัฐบาล					
- สถาบันการเงินที่กู้เป็นที่ยอมรับ เงื่อนไขการให้กู้เงินที่จูงใจ(ดอกเบี้ยต่ำ, ใช้คนค้า)					
- ให้ความสำคัญกับนโยบายการพักชำระหนี้เกษตรกร					
- ค่าใช้จ่ายเพื่อการศึกษาของสมาชิกในครัวเรือน					
- นำไปจ่ายช่วยเหลือบิดา มารดา ญาติพี่น้อง					
- ค่าใช้จ่ายเมื่อเกิดภาวะฉุกเฉินในครัวเรือน					
3 . ปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อม					

ปัจจัย	ระดับความสำคัญ				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
- จำนวนพื้นที่ถือครองน้อย และมีประสิทธิภาพการผลิตต่ำ					
- การประสบภัยธรรมชาติหรือโรคระบาด					
- สภาพดินไม่เหมาะสมต่อการทำการเกษตร					
- แหล่งน้ำไม่เพียงพอต่อการทำการเกษตร					

ส่วนที่ 4 แนวทางแก้ไขการเกิดภาวะหนี้สะสม

4.1 มีปัญหาอุปสรรคอะไรบ้างในการประกอบอาชีพเกษตร และการเพิ่มรายได้ในครัวเรือนของท่าน

.....

.....

.....

.....

.....

4.2 ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการดำเนินการแก้ไขปัญหาภาวะหนี้สะสมในครัวเรือนของท่าน

.....

.....

.....

.....

.....

ภาคผนวก ข

ประวัติผู้วิจัย

ประวัตินักศึกษา

ชื่อ - นามสกุล นางสาววรรณภา วงศ์สุวรรณ
เกิดเมื่อ 16 สิงหาคม 2525
ประวัติการศึกษา พ.ศ. 2548 ปริญญาตรีบริหารธุรกิจบัณฑิต สาขาเทคโนโลยี
สารสนเทศทางธุรกิจ มหาวิทยาลัยแม่โจ้
ประวัติการทำงาน พ.ศ. 2552 - ปัจจุบัน พนักงานพัฒนาธุรกิจ ระดับ 7
ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร
อีเมล Wongsawan68@icloud.com

